

. MATHIAS STEENSTRUP

ET LIV

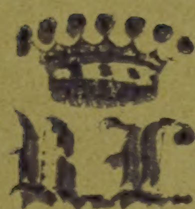
I OPLYSNINGENS TJENESTE

367

1,00

Nörholm.

RF

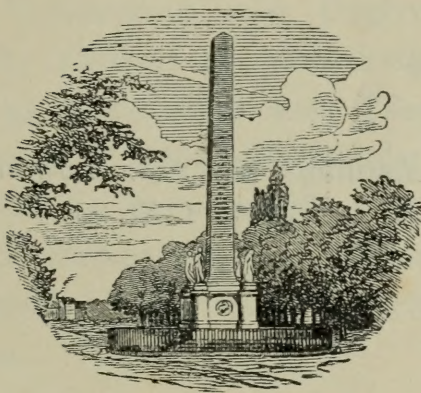
M. G. G. STEENSTRUP

som Student.

Efter Blyantstegning af L. Frølich fra 1844.

Dr. MATHIAS STEENSTRUP

ET LIV I OPLYSNINGENS TJENESTE

MED 7 BILLEDER

VED UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
1908

»Folkelæsning« Nr. 278, Aargang 1907.
Pris 1 Kr.

FORORD.

I det efterfølgende Skrift er Dr. Steenstrups Levned og Virksomhed som Udgiver af »Dansk Maanedsskrift« skildret af hans Svigersøn Oberst *E. Prytz,* hans Virksomhed som Tilsynsmand ved Folkehøjskolerne af Højskoleforstander *H. Rosendal,* Lyngby, og endelig hans Arbejde som Formand for »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« af hans senere Aars Medhjælper i Udvalgsarbejdet Cand. mag. *Johs. Knudsen.*

Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

Marts 1908.

I. Levned og Virksomhed som Redaktør af »Dansk Maanedsskrift«.

Den 22. Juli 1822 fødtes i Hillerslev Præstegaard, 1 Mil Nord for Thisted, Mathias Georg Gotthilf Steenstrup som den ottende i Rækken af 10 Søskende — 8 Brødre og 2 Søstre. Det var et gammeldags, ægte jydsk Præstegaardshjem, i en barsk, skovløs Egn med store Udsigter over vidtstrakte Moser, Bakkedrag og Vige af Limfjorden og saa nær ved Vesterhavet, at man i stille Aftner hørte Drønet af dets Bølgeslag. I Pastoratet fandtes der ingen Herregaarde, end ikke »Proprietærgaarde«, og Præstegaarden, der saaledes laa i et rent Bondeland, var den største og en af de bedste Gaarde i Sognet.

Faderen, gamle Pastor Johannes Wogelius Steenstrup, Sognepræst til Hillerslev og Kaastrup, var en myndig Sjælesørger og streng Familiefader, der paa gammeldags Vis førte et alvorligt og fast Regimente i sin talrige Familie, i sin Landbedrift og sine Kirkesogne. Han var anset som en af Thylands dygtigste Landmænd, hans Stude regnedes for de bedste i vid Omkreds, og naar han solgte dem, fik han altid den højeste Pris. Sagnet gik, at det var Pastor Steenstrup, der igen havde indført Dyrknin-

gen af Rug i Thyland, efter at denne kostbare Sædart ikke i flere Menneskealdre havde været dyrket i denne Egn, fordi Rughøsten gentagne Gange havde slaaet fejl og man havde faaet den Tro, at Rugen ikke kunde taale det barske Vejrlig. Pastor Steenstrup var ogsaa en Ven af Havedyrkning, og Præstegaardshaven, der dannede en smilende lille Oase i den træ- og haveløse Egn, var bekendt for sine gode Gravenstener og sin Rigdom paa anden Træfrugt. Men gamle Pastor Steenstrup var ogsaa, efter Datidens Forhold, en alvorlig og nidkær Præst, der ikke alene med Kraft styrede Sognenes aandelige Sager, men ogsaa, som Skik var, udøvede Styrelsen af det lille Samfunds timelige Anliggender.

Familiefaderen i den gamle Præstegaard var saaledes en kraftig Skikkelse, der stod med begge Fødder fast plantede i Virkeligheden. Han hørte til en gammel, rimeligvis af nørrejydsk Bondeæt runden Præsteslægt, der i mange Slægtled havde beklædt Præsteembeder i Limfjordsegnen. Paa Sjørring Kirkegaard, 1 Mil Sydvest for Thisted, hviler indenfor et anseligt Gravgitter 3 gamle Præster Steenstrup, nemlig Fader, Bedstefader og Oldefader til Mathias Steenstrup, der ved sin Moders Død tog Sjørring Kirketiende i Arv efter sine Forfædre.

Mathias Steenstrups Moder, Anna Catharine Carstensen, var ogsaa af Præsteslægt. Hun var en stille og alvorlig Kvinde med et dybt Sind, paa gammeldags Vis sin Husbond underdanig, men indenfor sit nøje afgrænsede Omraade en dygtig og virksom Husmoder og en opofrende og kærlig Moder for den store Børneflok. Begge Ægtefællerne var lyse Hoveder, klare Karakterer og alvorlige Naturer. Familietræk, der i høj Grad prægede den

Steenstrupske Slægt, var en stærk Retfærdighedsfølelse, stor Sandhedskærlighed og Virkelighedssans parret med muntert Lune. Der fandtes ogsaa hos Flertallet af Slægtens mandlige Medlemmer en ikke ringe Stridbarhed og en stor Evne og Lyst til at forfægte sine Anskuelsers Rigtighed, og ved Siden heraf en med stor Godmodighed iblandet Tilbøjelighed til at drive Skæmt med og drille hverandre.

Den store Børneflok omfattede i øvrigt meget forskellige og højst interessante Elementer. De to Døtre blev der efter Tidens Skik kun ofret lidet paa. Foruden de rent elementære Skolefag lærte de kun at blive dygtige Husmødre. Den ene blev gift med Postmester Carstensen i Holstebro, den anden med Købmand Berch i Thisted, og de blev begge trofaste og opofrende Hustruer og Mødre. Paa Sønnernes Opdragelse og Uddannelse blev der derimod anvendt meget af Familiens Indkomster. Af Mathias Steenstrups 7 Brødre blev 2 juridiske Kandidater, deraf den ene Auditør og senere Borgmester i Frederikshavn, den anden Overretssagfører paa Ærø — senere bekendt som ivrig Venstremand og Folketingsmand for Øen gennem en længere Aarrække. En af Brødrene blev Møller i Thy, 2 blev Landmænd og Proprietærer i Vendsyssel, af hvilke den ene fra en Herregaardsforvalters beskedne Stilling tjente sig op til en velhavende Landmand og døde som en rig Mand. En af Brødrene blev theologisk Kandidat og døde som Præst for Gjerding og Blendstrup Menigheder i Himmerland, og endelig blev den navnkundigste af Brødrene, Japetus, den geniale Naturforsker og Arkæolog, Professor ved Universitetet[1]) i København. Mange Aar efter at

[1]) 1845—1885. Død 1897.

gamle Steenstrup var død, levede der i Thy og Himmerland, hvor han senere boede, Sagn om Præsten og hans raske og opvakte Sønner, især de to lærde af dem, Japetus og Mathias, som Sognefolkene ikke var fri for at være stolte af. Japetus, der allerede som Dreng ivrig hengav sig til Naturstudier, blev kaldt »den lille Professor« eller blot »Fessor«, og Mathias blev, til Adskillelse fra en granvoksen Husmand, der arbejdede i Præstegaarden og ogsaa hed Mathias, kaldt »bette This« i Modsætning til hin »store This«, og betegnedes af gamle Folk med dette Navn, længe efter at han var blevet velmeriteret Doktor i Filosofien. Om Præsten selv gik der mange Frasagn, om hans Dygtighed som klog Raadgiver baade i private og offentlige Sager, og de viste, i hvor høj Grad Præstegaarden var Midtpunktet i det lille Samfund. Foruden at være en dygtig Præst og Landmand satte han ogsaa Pris paa selskabelig Munterhed og var en ivrig L'hombrespiller. Sin Trang til at faa et Slag Kort kunde han imidlertid ikke faa ret tilfredsstillet blandt sine Sognebørn. Derimod havde han i Sønderthy en Ungdomsven, der var Proprietær og ivrig L'hombrespiller, men desværre boede en 5—6 Mil borte, hvilket i de Tider var en hel Rejse. Denne Ven kom et Par Gange om Vinteren til Hillerslev Præstegaard og blev der en Uge ad Gangen. Man stævnede saa en af Gaardmændene i Sognet, der ogsaa kendte det ædle Spil, til at møde i Præstegaarden hver Dag, og i de 8 Dage, Vennens Besøg varede, spilledes der saa L'hombre fra Morgen til Aften. Man ser, hvor grundigt Folk gik til Værks dengang, og hvorledes man hjalp sig over de Vanskeligheder, som de uheldige Trafikforhold frembød. Mellem Sønnerne indbyrdes var der et

godt broderligt Forhold, som ikke led noget Skaar ved de Løjer og Drillerier, de øvede mod hinanden. Navnlig havde de tre Brødre, der var bestemte for Landvæsenet, og som gik og hjalp til ved Bedriften derhjemme, en svær Lyst til at drille de lærde Brødre, som de maaske nok syntes der blev gjort vel megen Stads af, naar de kom hjem i Ferierne og havde Lov til at gøre hvad de vilde. Da saaledes Japetus en Gang vilde gøre en længere botanisk eller zoologisk Udflugt, syntes Faderen, at han skulde have en Hest at ride paa, og gav to af de landlige Brødre Ordre til at sadle op. Da saa Hesten bliver trukken frem og »Fessor« er staaet op paa den, opdages det, at Saddelen er vendt forkert. De to Synderes overvættes Munterhed blev imidlertid brat afbrudt ved en kraftig Overhaling og Ordre fra Faderen om at sadle om og fremtidig at vogte sig for slige Narrestreger.

Vi ser saaledes den lille Mathias Steenstrup vokse op i en munter og livlig Søskendekreds, hvor sikkert den gensidige Opdragelse har udøvet sin afslibende Virkning, og som var indrammet i et frisk og landligt Præstegaardshjem, regeret i gammeldags Stil af en myndig og virksom Husfader med en kærlig og omhyggelig Husmoder ved sin Side.

I Begyndelsen af 30erne blev Pastor Steenstrup forflyttet til Skelund og Visborg i Himmerland, og det var saaledes kun de første Barndomsaar, Mathias kom til at tilbringe i Thyland. Præstefamilien kom nu til at bo i en smilende, skovrig Egn paa Østkysten af Jylland, ikke langt fra Mariager Fjord og fik her en Omgangskreds med flere fælles aandelige Interesser. Denne Forandring

blev paa flere Maader af Betydning for den lille Drengs Fremtid og hele Udvikling. Hvor tidligt hans kritiske Sans vaagnede, ses af et pudsigt lille Optrin, der fandt Sted ved den forrige Skelundpræsts Overdragelse af Præstegaarden til Pastor Steenstrup. De to Præster havde ved den Lejlighed ondt ved at komme overens, og ude paa Gaardspladsen opstod der en Ordstrid mellem dem om Retten til forskellige Redskaber og Sager, indtil den lille Mathias, der opmærksomt havde fulgt Stridens Gang, til stor Fornøjelse for Tilhørerne men næppe for de to Kontraparter, pludselig udbrød: »Men hvem af Jer skal ha' Storken« — en Frimodighed, der paa Grund af det, der gav Anledning til den, næppe har haft ubehagelige Følger for Mathias. Det kneb haardt for Præsten, efterhaanden som Sønnerne voksede til, at holde dem til Bogen. Til at læse med Døtrene og de smaa Drenge plejede de i Præstegaarden at holde en Seminarist som Huslærer — bl. a. havde de en Tid lang den senere bekendte Skolemand og danske Sprogforsker Professor Rovsing som Lærer for Børnene. Denne Ordning af Undervisningen kunde efter Tidens Anskuelser være tilstrækkelig fyldestgørende for Pigebørnenes Vedkommende, men kunde ikke tilfredsstille en flittig og videbegærlig Drengs Tørst efter Kundskaber. Nu var det saa heldigt, at der paa den nærliggende Herregaard, Visborggaard, var Børn, som var jævnaldrende med Mathias. Paa denne gamle ærværdige Herregaard, der efter at være brændt af Bønderne i Grevens Fejde var blevet opbygget i stor Stil af Rigsraaden Jacob Seefeldt, sad Ejerinden, Fru Caja Kjellerup født Kruse, af den bekendte Kruseske Præsteslægt, Enke med 3 Børn, en Søn og to Døtre. Hun var en

from Kvinde med et varmt Hjærte, en klar Forstand og en fin Maalestok for Livets aandelige Værdier, og hun styrede sit store Gods med Klogskab og Mildhed og sit Hus med gammeldags Tarvelighed. Til Huslærer for sine Børn antog hun en ung theologisk Kandidat, Peter Prytz, og da hun syntes godt om den lille livlige Mathias fra Præstegaarden og vel ogsaa har tænkt, at den opvakte Drengs Flid og Lærelyst kunde virke ansporende paa hendes egne Børn, blev han optaget som Elev i den lille Skole paa Herregaarden. Kand. Prytz var en ung Mand med gode Kundskaber og en livlig Aand. Han besad et frisk og barnligt Sind og forstod i en sjælden Grad at vinde Børns Tillid og fængsle deres Opmærksomhed, Evner, som han bevarede hele Livet igennem. Han blev senere Præst i Pastor Steenstrups gamle Kald Hillerslev og Kaastrup, hvor han døde i 1877. Hvad der ved Siden af hans ypperlige Evner til at undervise fik Betydning for hans Elever, var hans aabne Blik for det ædle i Menneskenaturen, hans Medfølelse med de Smaa i Samfundet og hans faste Tro paa det Godes Overmagt over det Onde i Livet. Alt dette har sikkert, som Mathias Steenstrup ogsaa senere erkendte, haft en lykkelig Indflydelse paa hans Udvikling i Barndomsaarene og har bidraget til at præge hans Livssyn som Mand.

De 2 sidste Aar af Forberedelsestiden til Eksamen Artium tilbragte Mathias Steenstrup sammen med den unge vordende Godsejer Jacob Kjellerup ved Randers Latinskole, der dengang blomstrede under den samvittighedsfulde og humane Rektor Borgens Ledelse. De to Kammerater blev sat i Huset hos Præsten ved Sankt Mortenskirke, Nicolai

Kruse, en Broder til Enkefru Caja Kjellerup. Skønt han var Pebersvend, var hans Hjem, hvis Husholdning styredes af en anden Søster, der ogsaa var Enke, ikke alene muntert og hyggeligt, men der raadede en harmonisk, ægte og fin gammeldags Dannelse i det, saa to unge Mennesker kunde med Hensyn til Undervisning og hjemlig Hygge ikke være under bedre Kaar end dem, hvorunder Præstesønnen fra Skelund og Herremandssønnen fra Visborggaard i 1838—40 tilbragte det Latinskoleliv, der i de Tider ellers ikke ansaas for synderlig vækkende eller hyggeligt for de unge. Rektor Borgen var meget veltilfreds med det Resultat, de to Drenge havde naaet i Skolefagene ved Kand. Prytz's Undervisning, men tilføjede, at det egentlig ikke var noget at takke ham for for Mathias Steenstrups Vedkommende med det briljante Hoved, den Dreng havde.

Allerede inden Mathias Steenstrup kom i Randers Skole, havde han med Iver kastet sig over Naturhistorien, vistnok mindre paa Grund af nogen selvstændig, indre Drift eller særlige Anlæg for de herhenhørende Fag end drevet dertil af Beundring for den ældre elskede Broder Japetus's spirende Genialitet og Begejstring for Naturstudier. Efter i et Par Aar baade i Naturen og efter Bøger, som Japetus for største Delen skaffede ham, at have dyrket sine Plante- og Dyrestudier, opgav han dem saa meget lettere, som hans Øjne ikke var stærke nok til at bruge Lup og Mikroskop, og han blev snart optaget af andre Interesser. Et Par Breve, han som 16-aarig Yngling skrev til den ældre Broder, skal her gengives, fordi man derigennem faar et Billede af den purunge Mands livlige Aand og hans kritiske Anlæg og Evne til at gøre Rede

for sine Tanker. Originalernes Retskrivning er bibeholdt, fordi den ogsaa er betegnende for hans Standpunkt, der synes noget paavirket af Rask.

Fra Skelund Præstegaard i Januar 1838 skriver han saaledes:

»Kjære Broder! Hver Postdag har jeg ventet Brev fra Dig, saasom Du havde lovet mig det i det lille Svar, jeg fik med Christian, og i de sidste Breve til Fader. Sidste Postdag var jeg endog overbevist derom, da jeg havde drømt at faa et meget tykt Brev fra Dig. Og jeg føler Udeblivelsen af et Brev langt heftigere end en Anden, der har en udstrakt Brevveksling. Med Poul, der rejser imorgen, vil jeg sende Dig de Insekter, som jeg og Poulsen have, og det forlængesiden forlangte Fugleskind af *sylvia modularis*[1]). Insecterne ere ikke saa godt bevarede, som de burde, dels fordi vi ikke kjendte den tilbørlige Maade dertil, dels fordi vi i Førstningen, inden Din Anmodning om dem kom, lode dem staa hen upudsede. Derfor vil Du af Sommerfuglene, Møllene og Guldsmedene næppe finde nogen hel. Angaaende mine Planter kan jeg kun sige Dig, at de ere omtrent 150 i Tallet, som jeg har ordnet efter Hornemanns Plantelære, eftersom jeg ikke kjendte den naturlige Inddeling af Plantefamilierne, og jeg troede ved Hint at kunne bestyrke mig i deres Navne og Klasse. Medens Du var hjemme, havde jeg allerede en sjelden Plante, *lysimachia nemorum*[2]), som jeg glemte at vise Dig; mine Fugleskind have kun formeret sig lit, siden mit første Brev, den største er *strix aluco*[3]), den mindste er *sylvia regulus*[4]), og min Dyresamling

[1]) Brunelle. [2]) Lund-Fredløs. [3]) Natugle. [4]) Fuglekonge.

slet ikke. I Vinter har jeg for Morskab læst Wagners »Naturwunder und Ländermerkwürdigkeiten« og fundet, at han begynder got i de første Dele, men jo længere des tørrere, idet han blander en Mængde intetbetydende, maaske endog fabelagtige Historier ind mellem videnskabelige Udplukninger af Andre. — Jeg har haft en overmaade stor Længsel efter den Sneglebog og de Snegle Du lovede mig. Du maa endelig sende mig dem saasnart mulig, at ikke Foraaret skal overrumple mig. — Du maa undskylde Brevets ringe Udseende, men jeg kan ikke faa Tid til at skrive det om.«

Fra samme Sted skriver han i April 1838:

»Kjære Broder Japetus!

Mange Tak for Dit Brev, og for den Bog, Du var så god at forære mig istedetfor den den anden, som Du ikke kunde få. At det er en god Bog, tvivler jeg ikke om, da både Forfatterens Navn, og at den er udvalgt af Dig, borger derfor. Imidlertid har jeg istedetfor Bogen om Bløddyrene ladet fordre fra Ålborg Stiftsbibliothek Meigens »Beschreibung der europäischen zweiflügeligen Insecten« og vil nu se, hvorvidt jeg kan stympre mig frem. Jeg vilde ønske, at Du kom her igjen til Sommeren, også for min Skyld, at Du kunde hjælpe mig tilrette med Det, jeg ikke kunde finde udaf.

Da jeg ikke har lang Tid, må jeg fatte mig i Korthed. Naturen begynder nu at åbne sit uudtømmelige Forrådskammer, og allerede har jeg bjerget foriår 3 Planter. Af Pattedyrene

har jeg fået *vespertilio auritus*[1]), der vågnede af sin Dvale midt i den strænge Vinter nede i Hestestalden. Jeg har et Firben med en Finne langsad Ryggen, hvilket jeg fangede på tør Land;[2]) hvis Du vil have det, skal Du få det. Dets Hovedfarver er på Overdelen grå, under Bugen gul, med gr. Pletter. Den eneste Fugl, jeg finder værd at anmærke af dem, jeg har fået, er *alca torda* på Dansk Tord Alk, der strandede her i Vinterens Hjærte på et Træ i Skoven. Dens Søster *a. impennis*[3]), gad jeg dog hellere haft, som blev fanget i Viborg Egnen. — — — — Nu må Du ikke glemme, når Du har Tid, at skrive mig til, men at Du skulde lægge mere vigtige Ting tilside, er rigtignok ikke min Hensigt.«

Efter at være kommen ind i Randers Skole skriver han i November 1838 til Japetus:

»Kjære, elskede Broder! Da jeg nu er kommen i Rolighed her i min nye Stilling, begynder jeg nu på et Brev til Dig. Åarsagen til, at jeg ikke besvarede Dit Brev før, var, at jeg havde nok at bestille med at ordne, indrette og vænne mig til min nye Stilling. Dit Brev modtog jeg netop den Aften, da jeg kom hjem fra Prøven til min Optagelse i Skolen. Tillige skammede jeg mig ved at skrive til Dig, sålænge jeg beklædte den Plads, Skæbnen ligesom havde anvist mig, nemlig Fukspladsen,

[1]) Langøret Flagermus. [2]) Det maa være en Salamander. [3]) Gejrfugl. Maa bero paa en Fejltagelse fra den unge Naturforskers Side eller fra en urigtig Avisefterretning, da Gejrfuglen med sine korte luffeagtige Vinger var ude af Stand til at flyve.

hvorfor jeg vilde bie, indtil jeg ved næste Omflytning (der foretages nemlig Omflytning engang månedlig) kunde måske vinde noget op i Klassen. Mine Bestræbelser blev også kronede med Held, idet jeg nu er Viceduks. Du være mange Gange takket for den Flora excursoria Hafniensis, Du forærede mig; rigtignok har jeg ikke brugt den endnu, men jeg vil efter Dit Råd anvende den ved Gjennemsynet af mine Planter i Vinter. — — — — Også en sjælden Fugl havde jeg det Held med egen Hånd at nedlægge i Foråret, nemlig *Yunx torquilla*[1]) og jeg tror, det er et godt Eksemplar. Af en Gråirisk havde jeg ligeledes sat mig i Besiddelse. Men da det var i den strængeste Tid, kunde jeg ikke få Tid til at trække Skindet af.«

I 1840 blev han Student med Udmærkelse til sin Eksamen og tog da sammen med Vennen Jacob Kjellerup, der ogsaa var bleven Student, Ophold i København. I det første Aar boede de to Studenter sammen. Gennem den ældre Broder Japetus var Mathias Steenstrup blevet indført i en gammel rig Grossererenkes Hjem. Denne i Litteratur og Kunst stærkt interesserede Dame samlede i sit Hus adskillige af Datidens Kunstnere og Skønaander; blandt de hyppige Gæster var saaledes Thorvaldsen og H. C. Andersen. Men hun tog sig ogsaa med Godhed af unge begavede Studenter, og Mathias Steenstrup hørte til de heldige, der blev optaget i hendes Hus. Det indledende Skridt hertil omtales i et lille Brev, han i Sommerferien 1841 skrev fra Skelund Præstegaard til Bro-

[1]) Vendehals.

deren, og som indesluttede et Brev til Fruen. Dette Brev skulde Japetus, hvis det kunde staa for hans Kritik, overbringe hende enten paa hendes Landsted Ermelundshuset eller i hendes Bolig i Byen. Resultatet blev da, at hun optog ham i sit Hus, hvor han blev, indtil han kom ind som Alumnus paa Valkendorfs Kollegium.

Hans Breve til Japetus, der da var blevet Lektor ved Akademiet i Sorø, giver et ganske godt Billede af hans Leven og Færden i Studenteraarene, mens han forberedte sig til at tage theologisk Embedseksamen. Han skriver saaledes i November 1841 efter at have taget 2den Eksamen:

> »Her i Huset hos Fru B. er Alt ved det Gamle. I vide maaske, at der var opkommet et knudret Forhold mellem hende og mig; hun var imidlertid den eneste, der strammede Knuden, og denne er nu efter min Eksamen forsvunden; dog vist ikke anderledes, end at den med det Første kan ventes tilbage. — — — — Angaaende dem, der i gamle Dage traffes i Huset, er det vigtigste, at Gebauer vil udgive et musikalsk Blad »Sangfuglen«; det skal udgaa 1 eller 2 Gange maanedlig. — — — — Jeg er nu studiosus theologiæ, for det Første kun af Navn: før jeg tager alvorlig fat paa Theologien, ønsker jeg nok at skærpe mig mod de 2 Ekstremer, man er udsat for at forfalde til under Studiet: Orthodoxien og Straussianismen, og den eneste Maade, hvorpaa jeg troer, at dette kan skee, er ved en vel befæstet Logik og Dialektik, hvorfor jeg for det Første vil fordybe mig i Filosofiens Studium, under Afveks-

ling med lidt Svensk, senere med en eller anden let Disciplin af Theologien f. Ex. Exegesen.«

I Marts 1842 skriver han til Broderen i Sorø:

»Min kjære Broder! Først og fremmest takker jeg Dig og Dit Hus for mit behagelige Ophold hos Dig i Juleferien. Jeg længes meget efter at gjentage det, men ser ingen Udvej til det før Pintseferien i det Tidligste. I Paaskeferien kan jeg i det Højeste slippe een Dag fra Byen, og det bliver vel til Lyngby eller Holtegaard. Aarsagen til denne mine Vingers Bundethed er det forøgede Antal af Manuduktioner, jeg i denne Tid har bekommet.«

Efterat have beklaget sig over Broderens Knaphed med at sende ham Breve skriver han videre:

»Ellers har jeg siden Intet hørt fra Sorø uden gjennem de offentlige Blade, da Du jo erindrer den lange Strid om Sorø Akademi. Hvem tror Du den Hr. W. er? Hjort blandede sig naturligvis i Striden. Hvorledes lever forresten Lektorerne dernede, navnlig Hauch og Frue, som jo har været her i Byen i nogen Tid. — — — — Hauchs Tragedie »Svend Grathe« er da ikke endnu bleven spillet; naar den bliver det, skal jeg spendere Billet paa mig selv, da jeg ellers vanskelig faar det at se; ti Fru B. beder mig nu sjelden i sin Loge. Den eneste Gang jeg i Regelen ser hende, er til Søndag Middag, da Levningerne af det gamle Lørdagsselskab samles hos hende.«

Om Livet paa Valkendorfs Kollegium skriver han i det samme Brev:

»Hvad mit Liv her paa Kollegiet angaar, da kan jeg ikke Andet end i Grunden være tilfreds med det. Værelserne ere ikke saa daarlige, som de have Ord for, og jeg kan maaske allerede om en Maaned ombytte dem, jeg nu har, med bedre. Min Kontubernal er ogsaa god, d. v. s. vi skændes ikke; men han har ikke noget betydeligt Indhold, hvoraf jeg kan have Gavn. Dette er i det hele taget en stor Mangel ved Kollegiets Alumner, at man ej kan faa sig en Diskussion (uden derfor at være en Erasmus Montanus). Kollegiets Tone er trefarvet, d. v. s. Grundtonen er een, men som gjennem 3 forskjellige Repræsentanter viser sine Ekstremer. Dens Navn er Soldetone, som mest viser sig i Driveri, Kaffe- og Punsj-Sladderasjer. P., stud. med., er Repræsentant for den drivende, snakkelystne, F., stud. theol., for den med sjofle Vittigheder forbundne Soldetone, og endelig D., cand. theol., haud illaudabilis og forulykket stud. philosophiæ, hendriver hele Dagen med filosofiske Mundfulde, som hverken han eller det Publikum, han taler for, forstaar; som Følge heraf er han til Spot for Kollegiet. Du vil af dette kunne slutte, at Omgangen paa Kollegiet ej er den bedste, og det gjør et stort Skaar i mine huslige Glæder. Men derfor søger jeg Erstatning i de Familier, jeg kommer i, og blandt mine andre Bekjendte. Navnlig hos Reinhardts[1]) og Forchhammers[2]) gaar jeg gjerne,

[1]) Johannes Christoffer Hagemann Reinhardt, f. 1776, d. 1845, Professor i Zoologi 1814—1845, Japetus Steenstrups Formand i Professoratet.

[2]) Johan Georg Forchhammer, f. 1794, d. 1865. Professor i Mineralogi og Geognosi 1831—1865.

men kan ikke faa Tid at komme der saa tit, som jeg ønsker.«

Sine Smaaferier tilbragte han, som det ses af Brevene, i denne Tid ofte i Broderen Japetus's Hjem i Sorø. Paa Tilbagerejsen herfra traf han en Gang uformodet sin gamle Velynderinde og skriver herom i et Brev fra Novbr. 1844 følgende:

»I Roskilde fik jeg en lang Prædiken af Fru B; hvo der havde hørt den, og ikke kjendte Fruen (eller, som jeg haaber, mig), skulde troet, at jeg var et forlorent Subjekt, hvis »skikkelige Fader vilde have sørget over sin oplyste Søns Vildfarelser«.«

Skønt det sikkert har været til Gavn for den unge fremadstræbende Mand at være en hyppig Gæst i et stort københavnsk Hjem, der var et Samlingssted for adskillige af Datidens Skønaander, saa har det med hans vaagne kritiske Sans utvivlsomt været besværligt for ham at blive protegeret af den lunefulde, koleriske Husfrue, medens det paa den anden Side maatte være en Trøst for ham, at ogsaa andre, f. Eks. H. C. Andersen, kunde falde i Unaade hos hende, endog efter en langt højere og mere varig Maalestok. Hvorledes han bedømte hende, ses af et lille Brev, han i Februar 1845 skrev til Broderen i Sorø:

»Fru B. er da nu vandret bort, egensindig i Død som i Liv. Jeg havde haft stor Lyst til at følge hende, ikke i Døden men til Graven, men Penge og Tid vilde ikke tillade mig det. Hvormange mon der egentlig var i hendes Følge, som havde følt noget for hende.«

Matthias Steenstrups Studenteraar faldt i en Tid, hvor der var stærkt Røre af forskellig Art i den akademiske Verden. For de politiske Bevægelser havde han mindre Interesse end for de rent aandelige. Skønt han ikke spillede nogen ledende Rolle iblandt sine Jævnaldrende, fulgte han dog med Liv og Lyst Begivenhedernes Gang. Trangen til de Diskussioner og Tankeudvekslinger, som han forgæves sukkede efter paa Valkendorfs Kollegium, fik han i rigeligt Maal tilfredsstillet ved at blive Medlem af »Lycæum«, et akademisk Disputereselskab, der samlede de gode Hoveder i Studenterverdenen, og hvor det latinske Sprog blev brugt ved Foredragene og Diskussionerne. Han sluttede her Venskab med adskillige Jævnaldrende, der som modne Mænd kom til at spille en Rolle. Blandt disse skal her nævnes A. F. Krieger, der senere i Livet fik stor Indflydelse paa hans Gerning. Steenstrup var meget vennesæl, ikke i den Betydning, at han samlede en stor Flok Venner om sig; han var nøjeseende i sit Valg og havde derfor kun faa, men til Gengæld meget nære Venner. Som et Træk af trofast Venskab skal det nævnes, at da hans Syn efter nogle Aars Studium blev saa svækket, at han ikke kunde taale at læse, skiftedes nogle af hans theologiske Medstuderende til at læse højt for ham. Trods denne besværlige Maade at studere paa lykkedes det ham dog ved sit lyse Hoved og en stærk Hukommelse i den sædvanlige Studietid at tage theologisk Embedseksamen med et fint Laud.

Efter i 1845 at være bleven Kandidat fortsatte han i nogle Aar sine theologiske Studier og virkede tillige som Manuduktør i de theologiske Fag. Derved opstod der efterhaanden hos ham

nogen Misfornøjelse med den Maade, hvorpaa Studiet blev drevet ved Universitetet, hvilket gav sig Udslag i en polemisk Afhandling, som han i 1848 udgav under Titelen »Det theologiske Studium ved vort Universitet«. Dette lille særdeles vægtige Skrift vakte en Del Opsigt, og han havde med Rette haabet, at det skulde have fremkaldt en offentlig Drøftelse. Dette skete dog ikke, idet Begivenhederne i Udlandet i Foraaret 1848, den politiske Frihedsbevægelse herhjemme og Oprøret i Hertugdømmerne kom til og tog Alles Interesse fangen, ogsaa hans egen.

Den løftede fædrelandssindede Stemning i 1848 greb Steenstrup stærkt. Som saa mange andre Studenter og unge Kandidater, der var fritagne for Værnepligten, som den Gang alene hvilede paa Bondestanden, vilde han være med til at kæmpe for Konge og Fædreland og meldte sig som frivillig i en Kommandoskole, Krigsministeriet havde oprettet forat uddanne Reserveofficerer. Efter at have gennemgaaet denne Skole udnævntes han til Sekondløjtnant i Arméens Krigsreserve og blev ansat ved 11. Bataljon, der i Slaget ved Slesvig havde mistet en Mængde Officerer. Felttoget i 1848 var imidlertid da sin Afslutning nær. Bataljonen, der laa tæt ved Kongeaaen, kom vel til at foretage en kort Fremrykning i Sønderjylland; men da Vaabenstilstanden nogen Tid efter indtraadte, besluttede han at vende tilbage til sine videnskabelige Sysler og ægtede i 1849 sin Barndoms Skolekammerat og Veninde fra Visborggaard, Rise Kjellerup. Nogen Tid efter overdrog Enkefru Caja Kjellerup Visborggaard til Sønnen Jacob, og, forat bo i Nærheden af Rise og Mathias Steenstrup, flyttede hun til København og tog Bolig i en Villa i

Rahbeks Allée under Omgivelser, der dengang var meget landlige.

Ved sit Ægteskab var Steenstrup bleven saaledes økonomisk uafhængig stillet, at han ikke behøvede at søge ind paa Embedsvejen, men kunde følge sin Tilbøjelighed for det frie videnskabelige Studium. Theologien traadte nu noget i Baggrunden, og hans Studier tog mere og mere Retningen mod det almenhumane. Det var navnlig Kulturhistorie, Historiens Filosofi og Litteraturhistorie der fængslede ham, og Udbyttet af disse Studier samlede han i en Afhandling for Magistergraden »Historisk-kritisk Oversigt over Forsøgene paa at give en Historiens Filosofi«, som han offentlig forsvarede i April 1854. Ved Siden heraf dyrkede han ogsaa med Kærlighed geografiske Studier.

2. Dr. M. Steenstrup i 35 Aars Alderen.

Ved dette forskelligartede, frie humane Aandsarbejde og ved det nære Forhold, hvori han, navnlig efter at Broderen Japetus var bleven Professor i Zoologi, kom til at staa til Universitetskredsene, særlig det Forchhammerske og det Reinhardtske Hus, førtes

han mere og mere ind paa det højere Oplysningsarbejde. Den hele Maade, han indrettede sit aandelige Liv paa, den rolige og harmoniske Arbejdsmethode, han fulgte, og den Glæde, hvormed han fordybede sig i Aandsvidenskaberne, udviklede allerede tidligt hos ham ikke alene en fin kritisk Sans men ogsaa en stærk Trang til at udbrede en Oplysning, der kunde højne Sindet og forædle Karakteren. Allerede som ung Magister har dette, der blev hans Livs lykkelige Maal, foresvævet ham.

Som udgaaet af den akademiske Verden og udrustet med en stor Kundskabsfylde og en alsidig human Dannelse var det ganske naturligt, at han søgte sit Virkefelt i de dannede Kredse af Folket. Da han ikke var i Besiddelse af nogen stor Produktionsevne, men hans Styrke bestod i omfattende Kundskaber, en sikker Smag og en betydelig Evne til at samle Stof og bedømme dets Værd, var det givet, at han maatte foretrække at optræde som Udgiver og ikke som Forfatter og saaledes vælge Tidsskriftformen for sin litterære Virksomhed. Men der var ogsaa i den Tid Trang til et almenhumant Tidsskrift, ledet i frisindet Aand og paa et bredt Grundlag. I Begyndelsen af forrige Aarhundrede havde den æsthetiske Litteratur ganske behersket Sindene, men var nu henimod Midten af Aarhundredet bleven Skumpelskud og havde maattet vige for de politiske og faglige Interesser, der nu spillede Hovedrollen. Der fandtes Tidsskrifter for Theologi, Jurisprudens, Medicin, Naturvidenskaber, Historie, Landøkonomi, Søvæsen, Krigsvæsen, ja endog for Veterinærvidenskab og Gartnerkunst, som hver havde sin lille faste Læsekreds, medens de dannede Kredses Fællesinteresser Landet over hovedsagelig drejede sig om

Politik. Tidsskrifter af almenlitterær Interesse havde kun ført en kortvarig, hensygnende Tilværelse eller været uden større Betydning, saasom A. Ingerslevs »Nordisk Universitetstidsskrift« og A. Hertz's »Litterært Maanedsskrift«, medens Goldschmidts »Nord og Syd« var bleven til en Slags Privatkorrespondance. »Maanedsskrift for Litteratur«, der havde haft til Medarbejdere Mænd som H. C. Ørsted, Poul Møller, H. N. Clausen, David, J. L. Heiberg og Forchhammer, var standset i Slutningen af 30erne, Heibergs »Flyvende Post« og »Perseus« ophørte i 1838, F. C. Petersens »Tidsskrift for Litteratur« i 1842, »Journal for Litteratur og Kunst« i 1844, og J. F. Schouws »Dansk Ugeskrift«, eller som det af Hensyn til Presseloven senere benævntes, »Dansk Tidsskrift«, indeholdt hovedsagelig kun politiske og naturvidenskabelige Artikler. Hele denne almenhumane Tidsskriftlitteratur var saaledes efterhaanden døet ud. De faglige og navnlig de politiske Interesser havde ganske lagt Beslag paa Folkets aandelige Kræfter, og det var vanskeligt for et Tidsskrift af almeninteressant Indhold at vinde dygtige Medarbejdere eller møde stor Opmærksomhed hos Publikum[1]). Der var saaledes et Hul i den periodiske Litteratur, som trængte til at blive udfyldt, og Steenstrup besad gode Betingelser for at føre Sagen igennem. Foruden sine gode Kundskaber og varme Interesse for Litteratur og Videnskab stod han paa et fordomsfrit Standpunkt, hørte ikke til nogen Klike, havde ikke nogen Embedsstilling og var saaledes uafhængig stillet til alle Sider.

I 1855 begyndte han saa Udgivelsen af »Dansk Maanedsskrift«, der skulde komme til at gaa i

[1]) Dagbladet 1855, Nr. 99 og 100.

mange Aar og omfatte 20 solide Bind. Ved sin Fremkomst blev det ikke ledsaget af noget Program fra Udgiverens Side udover en ½ Aar iforvejen af Forlæggeren udsendt Prospektus og Subskriptionsindbydelse; men det slog straks godt an og kom efterhaanden til at indtage en ledende Stilling. Overfor Offentligheden holdt Udgiveren sig personlig noget tilbage, men Maanedsskriftet blev snart et Sted, hvor mange dygtige Forfattere kunde faa det dannede Publikum i Tale og en Mangfoldighed af almeninteressante Emner blive drøftede og afklarede. Som Redaktør var Steenstrup meget streng i sine Fordringer til Forfatterne med Hensyn til Nøjagtighed og Fuldstændighed i Udarbejdelsen af de Artikler, de ønskede optagne, og der kunde intet slippe igennem, som kunde give Anledning til Eftertale for Sjuskeri eller Upaalidelighed. Den Hjælp, han ydede Forfatterne ved sin sikre og velvillige Bedømmelse af deres Arbejder og sine mange Kundskaber, og de efter Tidens Forhold gode Honorarer, han bød dem, gjorde at mange dygtige, ældre og yngre Kræfter søgte til Maanedsskriftet og forøgede dets Anseelse og Indflydelse.

Datidens brændende Spørgsmaal holdt Redaktøren sig i Regelen ret fri af; men det laa ogsaa i hans kontemplative, kritiske Natur at indtage en Iagttagers Standpunkt overfor Forhold, der ikke var til en vis Grad afklarede. Dog kastedes der ofte ved Maanedsskriftets Behandling af politiske og sociale Emner fra andre Tider og andre Lande Strejflys over Spørgsmaal, der herhjemme rørte op i Sindene. De Emner, der fortrinsvis behandledes, var hentede fra Naturvidenskaberne, navnlig de anvendte, fra den fysiske Geografi, fra ældre og nyere

Tiders Historie; men ogsaa ethnografiske, sociale og administrative Forhold blev belyste. De skandinaviske Folkeslags Historie, Kultur- og Samfundsforhold indtog en fremtrædende Plads i Maanedsskriftet, men ogsaa Spørgsmaal vedrørende Forsvarsvæsenet, Statsøkonomi og Statistik samt sproglige, nationale og religiøse Bevægelser i andre Lande blev udførlig fremstillede og drøftede. En særlig Plads fyldtes af litteraturhistoriske Emner og af Kritiker og Anmeldelser af hjemlige og enkelte betydelige udenlandske Skrifter med et æsthetisk eller videnskabeligt Indhold.

Da Dansk Maanedsskrift havde bestaaet i nogle Aar, begyndte Antallet af Subskribenter at aftage, idet ældre Abonnenter faldt fra og nye skræmmedes bort ved at skulle anskaffe den store Række af Bind, der efterhaanden var udkommen, og som maatte erhverves, forat man kunde have det hele Tidsskrift komplet. Forat afbøde denne Tilbagegang bestemte Dr. Steenstrup sig for at afslutte 1. Række af Maanedsskriftet i 1858 med VIII. Bind, og der paabegyndtes derefter en ny Række tvangfri Bind, hvoraf der kom 2 om Aaret indtil 1868, da Maanedsskriftet ophørte at udkomme.

Efter 5 Aars Udgivervirksomhed var det blevet Dr. Steenstrup klart, at der hos en Del af Publikum fandtes en Trang til en noget lettere Læsning, end den Maanedsskriftet bød og efter sit hele Anlæg kunde byde. Forat imødekomme denne Tilbøjelighed hos en større Læsekreds, samtidig med at han ansaa det for rettest ikke at slippe det, han havde sat som Maal for Dansk Maanedsskrift, begyndte han i 1860, med Joh. Grundtvig, E. Vahl og C. Rosenberg som Medarbejdere, paa Udgivelsen af et Tidsskrift for

underholdende Læsning, som fik Titelen »Hviletimer«. I en til Publikum rettet Henvendelse skriver han herom, at »dets Indhold vil være korte æsthetiske Frembringelser (som Digte, Skizzer, Fortællinger, Æventyr, smaa Noveller, Sagn o. dsl.) og livlige Rejseskildringer; men desuden ogsaa nye Iagttagelser fra Naturens Rige, korte Beretninger om nye Opdagelser og Opfindelser, Levnedsbeskrivelse af samtidige Mænd og Kvinder, almeninteressante Træk af Livet og Historien osv.« Skønt Subskriptionsprisen var sat meget lavt og Hefterne var tvangfri, slog Foretagendet dog ikke an. Tiden var ikke moden eller gunstig for et Oplysningsværk af den Art; det udkom kun i 3 Kvartaler, og ved dets Ophør ledsagede Udgiveren det med følgende Slutningsord: »Ved at stifte »Hviletimer« . . . var det min Hensigt at prøve, om ikke et Tidsskrift eller Blad kunde vinde Bestaaen, som dels ved sin Prisbillighed kunde trænge ud i de Regioner, hvor den slette Godtkjøbslæsning fortrinsvis søger hen, dels ved sit Indhold kunde bidrage noget til at give det store Publikums Læselyst en anden Retning end den, der i saa mange Aar og stedse i stigende Grad er bleven næret ved Romaner i Feuilletoner og Tillægsark.«

Selv om saaledes Dansk Maanedsskrift ikke havde vundet den ønskede Udbredelse og det Forsøg, Dr. Steenstrup ved Udgivelsen af »Hviletimer« gjorde paa at faa større Dele af Befolkningen i Tale, ikke lykkedes, saa blev dette Forsøg dog som et Forvarsel om, at hans Bestræbelser for at bringe god og sund Oplysning ud i vide Kredse af Folket ad Aare vilde komme frem paany og blive kronet med varigere Held.

Imidlertid fortsatte han, trods Nedgangen i Abonnenttallet, sin Virksomhed som Udgiver af Maanedsskriftet. Det allermeste af Redaktionsarbejdet udførte han personlig, skønt det efter den hele grundige Fremgangsmaade, der blev fulgt, var særdeles omfattende. En Tidlang havde han en ung Mand, senere Dr. phil. Fr. Winkel-Horn, som Med-

3. Steenstrups Hjem 1855—1882.

hjælper til den mere mekaniske Del af Arbejdet, og da hans Syn tit var angrebet, havde han som Regel en eller to Studenter til at læse højt for sig. Redaktionskontoret havde han inde i den gamle By, men boede med sin Familie i Rahbeks Allée paa Frederiksberg, hvor han købte en Villa med en smuk Have, der havde udgjort en Del af Knud Lyne Rahbeks gamle Have, og hvis store Frugttræer efter

Sagnet var plantede af Kamma Rahbek. I dette idylliske Hjem, hvor der udfoldedes en bramfri, uegennyttig Gæstfrihed, holdt mange af at søge Dr. Steenstrup i Redaktionsanliggender, og paa gammeldags Vis kunde de da ofte deltage i Familiens Maaltider, især Frokosten, hvor der til de kvindelige Familiemedlemmers Glæde tit forefaldt interessante Samtaler og altid herskede en munter og harmonisk Stemning, fuld af Vid og Lune. Hans Hustru, Rise Kjellerups friske Ynde, varme Temperament og ejendommelige Natur satte sit Præg paa Hjemmet og gjorde det til et yndet Samlingssted for en stor Kreds af Slægtninge og Venner. Familien, der foruden Hustruen bestod af 2 unge Døtre*), tilbragte i Regelen en stor Del af Sommeren paa den gamle Herregaard ovre i Himmerland, hvor der samledes en talrig Ungdom af nærmere og fjernere Paarørende, og hvor ogsaa Dr. Steenstrup selv indtraf for en kortere Tid, naar Ferien var begyndt og alt litterært og videnskabeligt Arbejde i Hovedstaden holdt Sommerhvile. Foruden en besværlig Øjensvaghed, der i en senere Alder førte til Blindhed paa det ene Øje, led Dr. Steenstrup en Tidlang af en Halssvaghed, der undertiden røvede ham Stemmens Brug og gjorde hyppige Baderejser nødvendige for ham. Men disse Lidelser formindskede ikke i nogen kendelig Grad hans Arbejdskraft og Virkelyst, og han passede stedse sine forskellige Redaktionsarbejder med den største Omhu og Nidkærhed.

Det var et stort Antal Forfattere, der i Aarenes Løb medvirkede ved Dansk Maanedsskrift. Blandt

---

[1]) nu gift med 2 Brødre: Oberst E. Prytz og Professor K. Prytz, Sønner af Dr. Steenstrups og Rise Kjellerups gamle Lærer paa Visborggaard.

de stadige eller faste Medarbejdere skal nævnes Dr. C. Rosenberg, E. Manicus, Otto Blom, A. Listov, L. Holst og Edv. Erslev; men den betydeligste Mand, Dr. Steenstrup formaaede at knytte til Maanedsskriftet, var dog A. F. Krieger. Mange af Forfatterne havde iøvrigt kendte Navne eller var yngre Mænd, der senere kom frem i det offentlige Livs forreste Linie. De fleste skrev under Navn, adskillige under Mærke[1]).

Af en ejendommelig og lykkelig Art var Kriegers Medarbejderskab; men det blev med største Omhu holdt hemmeligt overfor Offentligheden og vistnok ogsaa for Flertallet af Medarbejderne. Da Maanedsskriftet havde gaaet i nogen Tid og vundet Fodfæste og Indflydelse, fik Krieger den mest levende Interesse for det, og da han fra Ungdommen af og navnlig fra »Lycæum« kendte Dr. Steenstrup, kom Forbindelsen let i Gang. Steenstrup havde altid med Beundring set op til den 5 Aar ældre Krieger og været betaget af hans høje Begavelse og fænomenale Kundskabsmasse, der ogsaa strakte sig hen over mange af de Omraader, hvor Dansk Maanedsskrift havde fundet sin Arbejdsmark. I den Tid, Medarbejderskabet varede, beklædte Krieger, der fra 1847—55 havde været Professor i Jura ved Universitetet og fra 1855—56 var Chef for det slesvigske Departement, vekselvis Indenrigs- og Finansministeriet i Aarene 1856—59. 1860 blev han Assessor i Højesteret, og i 1864 var han Regeringens Delegerede paa den ulykkelige London-Konference. Søn-

[1]) I Bilag I findes en Fortegnelse over Navnene paa de Mænd, der har skrevet Artikler i Maanedsskriftet, medens Bilag II giver en Fortegnelse over de Mærker, der benyttedes af de anonyme Forfattere, og disses Navne.

derjylland laa hans Hjærte nær, og han havde en varm Følelse for vore nordiske Brødrefolk. Han indtog en fremragende Plads blandt Førerne af det herskende, nationalliberale Parti, hvilket ogsaa Steenstrup ifølge sin hele Aandsretning tilhørte. De stod i næsten alle Spørgsmaal i et harmonisk Forhold til hinanden; de saa ikke alene politiske, men ogsaa nationale, sociale, historiske og almenhumane Spørgsmaal ganske under samme Synsvinkel. Men medens Krieger som virksom Deltager i eller Leder af de politiske Bevægelser herhjemme kunde være lidenskabelig og undertiden, paavirket heraf, blive ubillig mod en Forfatter, hvis Anskuelser krydsede hans egne, var Steenstrup, der i politisk Henseende havde valgt en Iagttagers rolige og beskednere Plads, altid overfor en saadan Forfatter gennemtrængt af human Billighedsfølelse og Trang til at være retfærdig i sin Dom. Det var dog kun sjældent, at denne Forskel i Temperamenterne fremkaldte en Spænding imellem dem; men skete det, hævdede Steenstrup med Kraft sit Synspunkts Berettigelse, og Forholdet fik hurtig igen sin vante Ligevægt.

Af Kriegers c. 200 efterladte Breve og Billetter til Dr. Steenstrup kan det ses, hvor mangesidig en Indflydelse han udøvede paa Maanedsskriftet, og hvor stor Nytte Udgiveren af det har haft af at øse af hans Kundskabsmasse. Mangfoldige af Artiklerne blev sendte ham til Gennemsyn enten i Manuskript eller Korrekturaftryk og kom som oftest omgaaende tilbage. Hans Rettelser og Tilføjelser eller Ændringer var ofte mange og altid af Betydning for Forfatteren. Ofte tog han selv Initiativet til Artiklers Fremkomst ved at udpege for Redaktionen Æmner, der fortjente Opmærksomhed, samtidig med at han gav

Anvisning paa en Forfatter, der var særlig skikket til at behandle dem, og naar saa Arbejdet skulde sættes i Gang, var han gennem Redaktionen Forfatteren behjælpelig med at skaffe det nødvendige Materiale tilveje. Var det Æmner, der særlig interesserede ham, saasom norske og svenske Spørgsmaal, politiske Bevægelser og Sprogkampe i den nærmest foregaaende Menneskealder o. l., kunde han give Henvisninger ikke alene til de udenlandske Værker, der behandlede det samme eller et beslægtet Æmne, men endogsaa opgive Sidetal. Undertiden indeholder hans Breve en kortfattet, knusende Kritik af de indsendte Artikler, eller en skarp Dom eller Karakteristik af vedkommende Forfatterpersonlighed; undertiden indeholder de en lige saa kortfattet Opfordring til Redaktionen til at anspore Forfatteren til at fordybe sig yderligere i Æmnet eller skrive udførligere om det.

Medens Krieger saaledes virkede hjælpende og ansporende paa Maanedsskriftets Forfattere og Redaktion, var det derimod sjældnere, at han selv tog Pennen og optraadte som Forfatter. Kun naar der var et eller andet Æmne, der særlig laa ham paa Hjærte, skrev han en Artikel derom og da altid under Mærke (se Bilag II). Herved iagttoges der altid den største Forsigtighed, forat ikke hans Forfatterskab skulde blive røbet, ja Forsigtigheden gik endog saa vidt, at hans Artikler blev renskrevne af en anden, inden de gik i Trykkeriet, forat ikke hans Haandskrift skulde røbe ham.

Foruden ved Udveksling af Breve foregik Samarbejdet med Krieger ogsaa, skønt i langt mindre Omfang, ved mundtlig Forhandling, og den Interesse, Krieger havde faaet for Dansk Maanedsskrift,

og som han bevarede usvækket for det, lige til det gik ind, overførte han paa den Virksomhed, Dr. Steenstrup, 3 Aar før Maanedsskriftets Ophør, kom ind paa, nemlig at udgive Folkeskrifter. Dog skal det bemærkes, at der ved disse Skrifters Udgivelse var langt mindre Anledning end ved Artiklerne i Maanedsskriftet til at ty til Kriegers Hjælp.

Allerede i Studieaarene, der fulgte efter Embedseksamen, havde Steenstrup interesseret sig levende for Undervisningsspørgsmaal og samlet omfattende Kundskaber i pædagogisk Retning. Som Udgiver af et Oplysningstidsskrift som Dansk Maanedsskrift laa det ham nær ogsaa at have Tankerne henvendt paa et saa vigtigt humant Spørgsmaal som Ungdommens Undervisning. En Forbedring af Undervisningen i alle Samfundslag vilde komme hans Livsformaal tilgode ved at forøge Modtageligheden for den højere og ædlere Oplysning, han havde sat som Maal for sin Virksomhed ved Udgivelsen af Maanedsskriftet. Men hertil kom endnu en stærk Tilskyndelse udefra. Krigen 1864 havde haft den samme rystende Virkning paa ham som paa saa mange andre Fædrelandsvenner og fremkaldt den samme Følelse af, at Landet stod ved Randen af en Afgrund. Det danske Folk, der var bleven svigtet i Ulykken af Brødrefolkene og overladt til sin Skæbne af Stormagterne, var bleven ydmyget i sin Selvfølelse og berøvet sine Illusioner, og det stod nu i Fare for at blive kastet fra uforstandigt Overmod over i en endnu uforstandigere Selvopgivelse. Skulde Folket ikke tabe Modet og miste sin Selvagtelse, maatte Kræfterne samles og et ærligt og trofast Arbejde gøres for at rejse det faldne og læge Saarene. Ønsket om at tage virksom Del i dette Arbejde laa da nær for Dr. Steenstrup, og

at det for hans Vedkommende maatte ske paa Folkeoplysningens Omraade, var givet.

Kort efter Krigen samledes Resterne af det nationalliberale Parti Landet over i »Dansk Folkeforening«. Denne Forening, hvis politiske Formaal var »at værne om den folkelige Friheds grundlovsmæssige Bevarelse og Udvikling«, havde, foruden Hovedafdelingen i København, Filialer i de fleste Provinsbyer, og Dr. Steenstrup var, sikkert i sin Egenskab af Redaktør af Dansk Maanedsskrift, valgt ind i Repræsentantskabet for Afdelingen i Hovedstaden. Ved Siden af sit politiske Formaal havde Folkeforeningen imidlertid et andet Maal, der fik en varigere og større Betydning, nemlig »at styrke og udvikle den nationale Aand og Bevidsthed«. Dette Formaal skulde efter Foreningens Love fremmes paa forskellig Maade, bl. a. »ved jævnlig Udgivelse af Smaaskrifter«. Støttet til denne Bestemmelse foreslog Dr. Steenstrup, at der blev nedsat et særligt »Udvalg til Folkeoplysnings Fremme«. Forholdene medførte da ganske naturligt, ikke alene at han blev valgt ind i dette Udvalg, men ogsaa at han blev Formand i det. Og saa skete det mærkelige, at uagtet »Dansk Folkeforening« efterhaanden sygnede hen og tilsidst, efter Formanden Orla Lehmanns Død i 1870, selv afgik ved Døden, saa vedblev Udvalget at bestaa og kom, som vi senere skal se, snart til, takket være dets Formands utrættelige Arbejde for Sagen, at udfolde en stor og gavnlig Virksomhed i Oplysningens Tjeneste. Ved Siden af sin Virksomhed som Udgiver af Dansk Maanedsskrift udførte Dr. Steenstrup Hovedarbejdet i Udvalget. Men dette sidste optog ham snart saa meget og fængslede i den Grad hans Opmærksomhed, at det i Løbet af de 3

Aar, i hvilke han forenede begge Stillingerne, blev ham klart, at han maatte opgive sit kære Maanedsskrift. Dette skete i 1868, og han afsluttede da Tidsskriftets sidste Bind med følgende Henvendelse til Læsere og Medarbejdere:

»Allerede i Løbet af 1867 blev det mig klart, at hvis ikke Omstændighederne føjede sig saaledes, at jeg til min Virksomhed i »Udvalget til Folkeoplysnings Fremme« fandt en betydelig Bistand, vilde den Tid, som denne Virksomhed levnede mig, langtfra være tilstrækkelig til at varetage Redaktionen saaledes af Dansk Maanedsskrift, som det i og for sig var ønskeligt eller i Længden kunde tilfredsstille mig selv.

»Da nu Forholdet i 1868 viste sig uforandret, besluttede jeg mig til ved Udgangen af Aaret, til hvilket Tidspunkt i ethvert Tilfælde 2den Række kunde afsluttes, at lade Maanedsskriftet ophøre, ialfald for en Tid. Jeg støttedes i denne Beslutning ved den Fornemmelse, jeg i flere Aar har haft, at efter 14 Aars Forløb, i hvilket Tidsrum mange nye Organer ere komne frem, Maanedsskriftets Plads i i Litteraturen og dets Forhold til Publikum ikke ere uforandrede, og at der maaske kunde være Grund til, hvis Tidsskriftet fortsattes, at gøre nogen Forandring i Plan og Udgivelsesmaade.

»Idet jeg hermed afslutter en 14aarig Redaktionsvirksomhed, bringer jeg saavel den Læsekreds, der Var modtaget og fulgt Dansk Maanedsskrift med helvillie, som særlig Medarbejderne, der trofast have støttet mig i Udgivelsen, min hjærtelige Tak.«

Kaster vi nu Blikket tilbage paa Dr. Steenstrups Virksomhed som Redaktør og Udgiver af Dansk Maanedsskrift og paa den Række af Bind, den om-

fatter, maa vi sige, at der her foreligger et Arbejde i Oplysningens Tjeneste, der ikke alene gav ham en ledende Stilling i Datidens litterære Liv, men ogsaa har faaet en varig Betydning i vor Tidsskriftlitteratur. Som tidligere omtalt var hans personlige Arbejde som Redaktør mere kritisk undersøgende og vejledende overfor Stoffet og de Forfattere, der behandlede det, end egentlig produktivt, og det var sjældent han selv skrev Artikler, der da i Regelen var af mindre Omfang og ofte under Mærke (se Bilag II). Han var fin og sikker i sin Smag, jagede ikke efter Effekt, gav sig altid Ro og Tid til at udføre Arbejdet godt og krævede af sig selv og sine Medarbejdere, at alt hvad der kom frem i Maanedsskriftet skulde kunne taale det nøjeste Eftersyn. At et saadant indsigtsfuldt og dygtigt ledet Tidsskrift ikke skulde faa et længere Liv, kunde ved første Øjekast undre. Men naar vi tager i Betragtning, at vore smaa hjemlige litterære Forhold fører med sig, at den hele Ledelse af et saadant Udgiverværk hviler paa en enkelt Mand og

4. Dr. M. Steenstrup, c. 55 Aar gl.

staar og falder med ham, medens i de store Kulturlande lignende Tidsskrifter bæres af en mægtig, ofte international Læsekreds og derfor kan gøres til store Foretagender, der raader over en talrig og veløvet Stab af faste Medarbejdere og saaledes ved Personskiftet blandt Medarbejderne stadig faar tilført frisk Blod og Virkelyst, maa man snarere undres over, at Dansk Maanedsskrift kunde bære sig saa længe. At dette kunde ske, laa ikke alene i Udgiverens personlige Egenskaber og hans gode økonomiske Forhold, men ogsaa og endnu mere i de sunde Principer, han fulgte ved Udgivelsen. Den Omstændighed, at Døgnspørgsmaalene ikke spillede nogen større Rolle i Tidsskriftet og at Nyheder ikke blev bragt hurtig til Torvs, har sikkert nok ikke været til Gavn for det med Hensyn til Subskribentantallet, men har paa den anden Side medført den Fordel, at det, der blev givet, var saa meget mere afklaret og af varigere Værd. Mange, ja i Grunden de fleste af Dansk Maanedsskrifts Artikler kan endnu den Dag idag læses med Fornøjelse og Udbytte, og om mange Spørgsmaal af Almeninteresse vil den dannede Læser kunne hente Vejledning og Oplysning i Maanedsskriftet. Dette gælder, forat nævne et Par Eksempler, hvis man vil orienteres i de norsk-svenske Unionsstridigheder, i Skandinavismens Udviklingsmuligheder, eller hvis man vil have Oplysning om Sprog- og Nationalitetskampene i det 19. Aarhundrede, om Pangermanismen og Panslavismen o. a. lignende aandelige eller politiske Bevægelser, der strækker sig gennem Tiderne ned til vore Dage. Desuden indeholder Maanedsskriftet mangfoldige Artikler, der fortjener at læses alene for den aandfulde Maade, hvorpaa Æmnet

behandles, og for det rene Sprog, hvori de er skrevne.

Dr. Steenstrups Gerning som Tilsynsmand ved Folkehøjskolerne og som Formand for Udvalget for Folkeoplysnings Fremme, der senere vil findes skildret, stod i nøje Forbindelse med den aandelige Udvikling hos ham, der fremmedes og styrkedes

5. Steenstrups Hjem 1882—1906.

ved hans Virksomhed som Redaktør af Dansk Maanedsskrift, og denne Virksomhed forøgede i stigende Grad den Trang til at udbrede Oplysning, som havde faaet ham til at sætte Maanedsskriftet i Gang. Selv om det har været med Vemod og med Følelse af et Savn, at han forlod et Arbejdsfelt, der laa indenfor den aandelige Kreds, som han fra Ungdommen af tilhørte og havde Synspunkter og Dannelse tilfælles med, saa var det ham sikkert en rig Erstatning at have faaet en langt videre Arbejds-

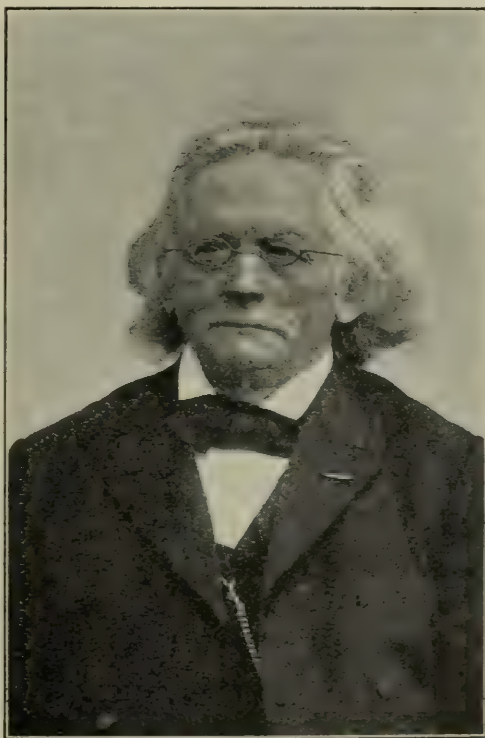
mark, og med hans nedarvede Forstaaelse af og hans Kærlighed til Landbefolkningen har det været ham en stor Tilfredsstillelse, at hans Virksomhed nu fortrinsvis skulde komme denne Del af Folket tilgode. Hermed stemmer ogsaa en Ytring, der en Gang i en fortrolig Kreds faldt fra ham, at vi skal søge Folkets bedste Kræfter i vor Bondestand, naar den er bleven højnet og forædlet ved god og sund Oplysning.

6. Rise Steenstrup, f. Kjellerup, 76 Aar gl.

Ligesom Dr. Steenstrup var en lykkelig Mand i sit stilfærdige og trofaste Arbejde i Oplysningens Tjeneste og i de klare og jævne Forhold, hvori han forstod at stille sig til høje og lave, saaledes var ogsaa hans øvrige Livsforhold, der var indrammede i et gammeldags, yndefuldt og fintdannet Hjem, prægede af en lykkelig Ro og Harmoni. Efter sin Svigermoder, gamle Fru Caja Kjellerups Død i 1879, tog han Bolig i den Villa i Rahbeks Allée, hvor denne gamle Dame i mange Aar havde boet i et kært Naboskab til Steenstrups, medens deres gamle Villa derefter i en Aarrække beboedes af en af Svigersønnernes Familie,

saaledes at 4 Slægtled i over et halvt Aarhundrede havde deres Hjem i de to Nabohuse. Sjælen i denne Kreds af Familier var Rise Steenstrup, der med sin sanddru Natur og fine Tænkemaade, sit lyse Sind og sin selvforglemmende Kærlighed gjorde det Steenstrupske Hjem ogsaa for Venner og fjernere Slægtninge til et Hus, hvor der var godt at mødes, og hvor Minderne i Aarenes Løb flokkede sig i lyse Skarer.

7. Dr. Mathias Steenstrup, 80 Aar gl.

For sine Studiers og sit Helbreds Skyld foretog Dr. Steenstrup i Tidens Løb mange Udenlandsrejser.

Saaledes opholdt han sig i de yngre Aar for sin Halslidelse hyppig nogle Uger af Sommeren ved Ems. I de senere Aar foretog han længere Rejser til Norge, Mellemtyskland, Bayern, Sydfrankrig og Italien, ledsaget af sin Hustru og undertiden af en eller flere af sine Børn og Børnebørn. I Forbindelse hermed eller paa særlige Rejser — deraf enkelte med ministeriel Understøttelse — studerede han Undervisningsvæsenet i Norge, Belgien, Nordtyskland og Schweiz og knyttede navnlig i de to sidstnævnte Lande varigere Forbindelser med

Pædagoger og praktiske Skolemænd. I hans Natur, der i høj Grad havde taget Slægtens stærke Retfærdighedsfølelse og Sandhedskærlighed i Arv, var der tillige nedlagt en levende Medfølelse med de smaa og vankundige i Samfundet. Han var en sand Demokrat i dette Ords bedste Betydning, gennemtrængt af ægte Frisind og Humanitet og ubekymret om ydre Anerkendelse og Æresbevisninger. Han var en født Modstander af yderliggaaende Standpunkter, og skønt han som ung Theolog blev rystet af Søren Kierkegaards Voldsomhed, følte han sig som ældre frastødt af det paradoksale og bitre hos denne ekscentriske Skikkelse. Det impulsive i Grundtvigs Natur var ham ogsaa noget imod; men, medens han vel ikke kunde dele hans kirkelige Anskuelser, nærede han den dybeste Sympathi for den af Grundtvig skabte folkelige Vækkelse og den deraf udsprungne Højskolebevægelse. Han havde en aandfuld og ædruelig Opfattelse af Tidens Rørelser og et skarpt Blik for, hvad der var godt og varigt i dem, og hvad der var Blændværk; han forholdt sig derfor i Regelen kritisk afventende overfor dem, fra hvad Side de saa kom. Han var forstaaende og overbærende overfor Anderledestænkende, skaansom og billig i sin Dom over Standpunkter, der afveg fra hans eget. Overfor sine Paarørende og nære Venner var han varm og hensynsfuld, og hans Væsen var behersket, men fuldt af ægte dansk Lune og fin harmløs Satire, der gjorde Omgangen med ham særdeles tiltrækkende. Hans Arbejde var ligesom hans hele Væsen præget af Selvbeherskelse og Maadehold; derved undgik han for stærkt Slid paa sin Arbejdskraft, og selv om denne aftog noget med Aarene, voksede med Alderen hans Mildhed, og han bevarede sin Aandsfriskhed og sit Frisind

til det sidste og kunde fortsætte Arbejdet med sine kære Folkeskrifter, lige til han i sit 83de Aar uden foregaaende Sygdom hensov ved en mild og stille Død den 13. Okt. 1904. Hans Jordefærd fra Frederiksberg Kirke, hvor Grundtvigs Salme »O Kristelighed! Du skænker vort Hjærte, hvad Verden ej véd«, lød stærkt og fuldtonende fra det store Følge, formede sig som en lys og harmonisk Afslutning paa et langt og virksomt Liv i en god Sags Tjeneste.

II. Dr. M. Steenstrup og Folkehøjskolerne.

Dr. Steenstrup var, som vi har set, i økonomisk Henseende saaledes stillet, at han kunde lægge sit Arbejde paa de Omraader, hvorhen hans Lyst og Kald drev ham; og naar han alle sine Dage arbejdede med Lyst og Kraft i Oplysningens Tjeneste, saa var det, fordi han følte det som sit Kald. Han udgav, som der foran er gjort opmærksom paa, i en Aarrække »Dansk Maanedsskrift«, der særlig henvendte sig til, hvad man kalder de dannede Kredse; men fra 1866 gik han i Lag med at lede »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme«, hvorved han — om end mere middelbart — kom i Berøring med Folkets bredere Lag, og hvorved han blev overtydet om — hvad Oberst Prytz foran har gjort opmærksom paa, han skal have sagt i en fortrolig Kreds —, at vi skal søge Folkets bedste Kræfter i vor Bondestand, naar den er bleven højnet og forædlet ved god og sund Oplysning.

Med disse Forudsætninger for Øje vil man forstaa, at da Kultusminister Fischer den 21. Juni 1876 tilbød ham at blive Regeringens Tilsynsmand

ved Folkehøjskolerne, kunde han den 24. Juni med Glæde tage mod Tilbudet og straks med Lyst begive sig paa Rejse til de Skoler, han havde sat sig for at ville besøge først. —

Stillingen, han modtog, havde sine store Vanskeligheder. Hans Ansættelse skyldtes snarere Landstingets Mistro overfor Højskolerne end nogen Kærlighed til dem fra Regeringens Side; og Skolerne selv var ved de mange Forsøg, der var bleven gjort paa at indføre en Slags Eksamen hos dem, ogsaa stærkt væbnede med Mistænksomhed mod adskilligt af, hvad der kom ovenfra.

Medens man i de Aar, da de fleste Højskoler fremkom (1865—70), gennemgaaende havde hilst dem med Glæde, var der efter 1870 kommet en ikke ringe Mistænksomhed til Orde overfor dem. Allerede ved Landstingets 2den Behandling af Finansloven i Foraaret 1870 havde der fundet en Række Angreb Sted paa dem. Mange af dem skulde være rene Pengespekulationer; de fleste af dem ledede fuldstændig uden Plan; der holdtes ingen Eksamen; Partiet gjaldt dem mere end Folket; de lagde saa megen Vægt paa Sangen, saa Folk maatte tro, man kunde gaa syngende gennem Livet; deres Undervisning gik især ud paa at fremkalde »Vækkelse« ved Historier, der mest passede for Børn i Ammestuen; deres Bogsamlinger var fyldte med Sagaer, Folkesagn og Kæmpeviser, men manglede virkelig belærende Bøger osv. Efter en Række saadanne Angreb stillede Bonne, Sehestedt-Juul og Chr. Rasmussen Forslag om, at »Understøttelsen til Folkehøjskolerne kun maatte gives til de Skoler, der dreves efter faste Planer og en paa Elevernes Fremtidsbestemmelse afpasset grundig og tilfreds-

stillende Maade.« Dette Forslag vilde sagtens være bleven vedtaget i Landstinget, hvis ikke Kultusministeren (E. E. Rosenørn) samtidig med, at han udtalte sig imod det, havde lovet at skaffe alle de Oplysninger, han kunde, om Skolerne og forelægge dem for Rigsdagen. Da kort efter de stærke politiske Kampe begyndte, blev Højres Uvilje mod Højskolerne stedse stærkere: fra flere Sider krævedes det, at Statens Tilskud til dem skulde falde bort, og i hvert Tilfælde skulde de underkastes et virkeligt Tilsyn fra Statens Side.

Fra højskolevenlig Side gjordes der Indsigelse mod enhver Art af Tilsyn, idet man hævdede Nødvendigheden af Højskolernes absolute Frihed til at indrette sig efter deres Læreres Evne og deres Elevers Trang, og Umuligheden af en Eksamen efter 3—4—5 Maaneders Undervisning, især naar en saadan ingen som helst Adkomster gav dem, der bestod den.

Der hørte virkelig under disse Omstændigheder baade Mod og Kærlighed til Oplysningens Sag til at overtage en Gerning som den, Dr. Steenstrup her paatog sig — saa meget mere, som Honoraret (2000 Kroner til baade Rejser og Dagpenge) ingen væsentlig Betydning havde for ham. Og der hørte fremfor alt hans gennem den mest omfattende Dannelse udviklede Frisind og hans sjældne fine Takt til at røgte den, uden at støde an til nogen af Siderne.

Dr. Steenstrups Rejser til Højskolerne bebudedes af Kultusminister Fischer ved en Forespørgsel til disse, om de vilde modtage en saadan af Ministeriet udsendt Tillidsmand, hvortil Skolerne paa en enkelt Undtagelse nær[1]) svarede ja. Og vel blev denne

[1]) Vallekilde.

Skolernes Stilling angrebet, men Dr. Steenstrups Optræden, da han kom, tog let Brodden fra Angrebene og betog snart Højskolerne deres Frygt for, at der kunde ligge onde Planer bag ved. Dr. Steenstrup valgte at komme som Gæst, og Gæster er jo i Regelen blevne vel modtagne paa vore Folkehøjskoler; og hans Optræden og Færd var i enhver Henseende saadan, at han altid siden blev ventet som en kær Gæst.

Det var, som en af Højskoleforstanderne (Anton Nielsen) skrev til ham efter det første Besøg: »Vi vidste ikke andet, end at det var en god Ven, der besøgte os, og vi glemte rent, at det var en Tilsynsmand; men dejligt er det jo, naar Tilsynsmænd tillige er gode Venner.«

Han kom, hørte paa Foredragene, samtalede med Lærerne, saa paa sine Steder paa Elevernes Stilebøger, deltog i Skolernes tarvelige Maaltider og færdedes i det hele taget som en Gæst i Vennehus. Han saa sig imidlertid godt for — trods de svage Øjne — og et fint, lydhørt Øre havde han, hvilket kan ses af hans Optegnelser og Indberetninger om Besøgene og de Indtryk, han under dem havde faaet. Han har efterladt sig meget omfattende Optegnelser til sin egen Vejledning om saa godt som alle Skoler, og han har hvert Aar i den Tid, han røgtede denne Gerning, sendt Ministeriet Indberetninger om Skolerne. Disse er af den allerstørste Interesse, særlig naturligvis for Højskolemænd og Kvinder, der er knyttede til Skolerne; men Tiden til deres Offentliggørelse er endnu ikke kommen. Dette bør imidlertid siges, at de vidner om en aldrig svigtende Retfærdighedsfølelse, Flid og Omsigt og

ikke mindre om Forstaaelse af det Arbejde, han var sat til at søge Oplysning om.

Allerede den 26. Avgust 1876 indberetter han til Ministeriet, at han har besøgt Skovgaard, Lyngby, Marielyst og Hindholm Højskoler i Sjælland samt Viby, Testrup, Vinding og Askov i Jylland. I Tiden mellem 18. November 1876 og 30. Marts 1877 besøgte han atter en hel Række, men han havde 20. Januar bedt Ministeriet om et Fjerdingaars Frist, inden han sendte sin Indberetning, da der dels skulde Tid og Ro til at udarbejde en saadan, dels var andet Arbejde, han ikke længere kunde lægge til Side.

Indberetningen blev saa sendt den 21. April (1877) og er et for Steenstrups Opmærksomhed og Indsigt oplysende Aktstykke. Da han ikke engang har besøgt Halvdelen af Skolerne, tør han ikke nærmere udtale sig om Fordelingen af Statstilskudet. Kun maa han sige, at han selv paa meget smaa Skoler til sin Forbavselse har hørt Grundsætningen om den ligelige Fordeling strængt efter Elevtallet stærkt lovprist. Selv mener han dog, at en saadan Fordelingsmaade vil være urimelig og ubillig. Derimod maa han gøre opmærksom paa, at de skematiske Oplysninger, som de forelaa, ingen Besked gav om det virkelige Elevbesøg. De maa reduceres til en Enhed efter Varigheden af de forskellige Kursus, der svinger mellem 2 og 10 Maaneder, og efter Elevernes virkelige Ophold ved Skolen. Han hævder, at der er mange levedygtige Højskoler, der maaske er meget smaa og har særegne Vanskeligheder at overvinde, enten disse nu ligger i deres særegne Opgaves Natur eller i Oplandets Fattigdom. De har tit stor Omhu for den enkelte Elevs Udvikling og fortjener derfor at komme i Betragtning.

Men det fortjener ogsaa de store, de største, der stiller større Fordringer til Lærerkræfter, Apparater og Bygninger, og som jo derved har en større Risiko.

Han tror, at Forstanderen for en Skole med 30—40 Elever Vinter og Sommer kun kan leve deraf med en mindre Familie. En Forstander af stor Troværdighed har sagt, at der intet bliver til ham selv, før Elevtallet er over 80.

Der gaar igennem alle Dr. Steenstrups Indberetninger en stor Omhu for, at der intet bliver fordærvet, hvori der kan være Velsignelse, at gode smaa Skoler med Levedygtighed bevares; og han slaar stadig til Lyd for, at Skolernes Ledere skal fries fra Næringssorger.

Han deler i sin første Indberetning Skolerne i Kundskabs- og Vækkelsesskoler; begge disse kan tillige være Fagskoler.

Vækkelsesskolens Hovedformaal er efter hans Opfattelse ved historiske Foredrag og Oplæsning af vore bedste Forfattere at gøre Indtryk paa Sjælen, vække aandelige Interesser hos Eleven, Sansen for, hvad der er ædelt, skønt og rent i Menneskelivet, saaledes ogsaa Kærlighed til Fædrelandet og dets Minder, samt at oplive Troen paa Guds vise og kærlige Førelse af Menneskehedens og Folkenes Skæbner. Den rene Vækkelsesskole lægger efter hans Mening ikke nogen Vægt paa, at Eleven skal medføre til Hjemmet bestemte positive Kundskaber i saadanne Fag som Historie og Geografi, Literatur, Fysik osv. Derimod er den altid forbunden med en Fortsættelsesskole, hvor Undervisning i Skøn- og Retskrivning, Regning og til Dels Læsning drives med Flid — i Regelen ogsaa Kemi (inden visse

Grænser), geometrisk Tegning og Landmaaling. Disse Fag drives lige saa fuldt i Vækkelssesskolen som i Kundskabsskolen.

I den rene Kundskabsskole stræbes efter en sikrere Tilegnelse af positive Kundskaber og i et større Omfang. Men paa den anden Side savner man her gerne noget af den Varme og Inderlighed i Forholdet mellem Forstanderen (samt hans Hustru og Lærerne) og Eleverne, der findes paa Vækkelsesskolerne, og som har sin store opdragende Betydning, og tillige savner man noget af den kristelige Tone, der gaar igennem Vækkelsesskolernes Foredrag over Historien og Menneskelivet, uden at Kristendom er noget Fag for sig.

Af Indberetningerne om de enkelte Skoler ses det, at hans Sympati nærmest var med »Vækkelsesskolerne«, især naar han ved disse mødte nogen Bestræbelse for at bringe Eleverne til at fastholde det historiske og geografiske Stof, hvortil Foredragene knyttede sig.

Skønt han i Regelen ikke blandede sig i Skolernes Maade at undervise paa, kunde han i Samtalerne udmærket godt give Raad og Vejledning, uden at det mærkedes. Han kunde ogsaa godt, naar han fandt særlig Anledning dertil, ligefrem paatale, hvad han fandt forsømt. Han skrev f. Eks. i 1888 til en Højskoleforstander, at han vilde raade ham til at arbejde kraftigere i Regning og Retskrivning end hidindtil.

Til en Skole, hvorfra han havde Stilebøger til Gennemsyn, skrev han: »Saavidt jeg kan skønne. er der en Svaghed i den Maade, hvorpaa Stilene rettes. Jeg har faaet det Indtryk, at Eleven undertiden selv har skullet rette Stilene, medens han

fulgte Lærerens Gennemgang i Klassen. Ved denne Fremgangsmaade overser de mange af deres egne Fejl.«

Et fornøjeligt Eksempel paa, hvor elskværdigt han kunde give en endog helt eftertrykkelig Advarsel eller Irettesættelse, vil vi finde i et Brev til en Højskoleforstander. Denne havde sendt Steenstrup Skolens Stilebøger til Eftersyn, og Doktoren sendte dem tilbage med nogle anerkendende Ord om, at Skolen virkelig var naaet vidt frem. Og saa tilføjer han:

»De kunde maaske endogsaa naa noget videre, naar ikke saa var, at der i Deres Anlæg til Energi er en Minusfaktor, som De maaske ikke lægger tilstrækkelig Mærke til, og som dog følger Dem alle Vegne. Jeg har endnu ikke set noget Aktstykke fra Dem, som ikke bar sit Mærke deraf, og derfor haaber jeg, De ikke vredes over, at jeg gør Dem opmærksom derpaa. Denne Minusfaktor er Deres store Hastværk. For nogle Dage siden modtog jeg fra en Ven ..... et Brev, hvori han spøgende gør mig opmærksom paa den mærkelige Stileopgave, De har givet Deres Elever i Følge Deres Beretning i [Bladets Navn]: »Vesterhavets Betydning for Danmark og Sokrates«. Naturligvis forstaar han godt, at det er to Opgaver, men jeg nævner det, fordi det har forundret Tusinder af Læsere. Jeg skulde aldrig have nævnet et saadant lille Tilfælde, naar det ikke var saa karakteristisk for Dem. Den nævnte Artikel, Deres Skrivelser til Ministeriet og mig, alt har Præget af denne Hast, som fremkalder Utydeligheder, Misforstaaelser og Forglemmelser. De kan være vis paa, at mangen en dannet Fader og Moder vil tænke ved at læse Deres Fremstillinger: »Ja!

det kan godt være, at denne Mand er dygtig og nidkær for kristelig og sund Oplysning, men en god Lærer i Dansk, en Lærer med Smag, kan han ikke være.««

I det hele taget var hans Tilsynsgerning helt igennem præget af det Frisind, der havde sin Rod ikke mindre i hans omfattende, gennemførte, rige Dannelse end i hans elskværdige Sind.

Da vi i 1877 fik den provisoriske Finanslov, og en Del Højskoler ikke mente at kunne modtage Penge fra Staten, der var opførte paa den, medvirkede Dr. Steenstrup til, at Fordelingen for det følgende Aar fandt Sted et halvt Aar tidligere end ellers, hvorved disse Skoler, hvis Optræden han iøvrigt ikke billigede, kom til i ringere Grad at savne Pengene, end hvis det hele Aar var gaaet.

Under Rigsdagens Forhandlinger i Vinteren 1877/78 kom det paa Tale, at man burde fastsætte visse Regler for Fordelingen af Statstilskudet til Højskolerne, og til Finanslovens 3dje Behandling havde 15 Medlemmer med Højmark som Ordfører stillet Forslag om at vedtage saadanne. Ministeren (Fischer) bad dem om at tage dette Forslag tilbage, idet han samtidig lovede, at han vilde iagttage disse Regler ved Fordelingen af Tilskudet for Finansaaret, hvilket han ogsaa i det hele gjorde.

Under Forhandlingerne om Finansloven for 1879/80 fremkom der i Finansudvalget Forslag om at forhøje Bevillingen til Højskolerne fra 28,000 til 50,000 Kroner. Den foreløbige Betænkning herom

lyder som følger: »I en Række af Aar har Bevillingen til Højskolerne staaet uforandret, medens disse Skoler i en meget væsentlig Grad er blevne forøgede. Et . . . . . . tal foreslaar derfor at forhøje Beløbet fra 28,000 til 50,000 Kroner. Reglerne for Anvendelsen af dette Beløb har man tænkt sig saaledes, at der sættes som Norm, at en Skole, der har haft et Gennemsnitstal af 20 Elever i de tre sidste Aars Vinterkursus, faar et Beløb af 500 Kroner, og at dette Normaltilskud forhøjes eller formindskes efter Elevtallet, dog saaledes, at der af den samlede Bevilling forbeholdes en Sum af . . . . . Kroner til Ministerens Anvendelse paa sædvanlig Maade efter Skøn af alle foreliggende Forhold.« —

I Skrivelse af 14. Januar 1879 forlangte Ministeren Dr. Steenstrups Betænkning over dette Forslag, og denne Betænkning, som han afgav den 2. Marts gaar i det væsentlige ud paa følgende:

I og for sig finder han ikke det foreslaaede Tilskud overdrevent, især naar Hensyn tages til, at flere Skoler, deriblandt særlig Askov, arbejder paa at udvide deres Kursus. Dog mener han, at den pludselige store Forøgelse af Tilskudet kan indeholde Farer, især naar Fordelingen i Hovedsagen skal foregaa efter avtomatisk-selvvirkende Regler uden Hensyn til den Dygtighed og den Aand, som gør sig gældende i en Højskolevirksomhed.

De foreslaaede nye Regler er det vanskeligt at værdsætte, baade fordi de fremtræder uden nogen Begrundelse, og fordi de kun er ufuldstændigt fremsatte. Det er saaledes ikke bestemt, hvor stor en Del, der skal uddeles efter frit Skøn, og deraf følger, at det jo heller ikke kan være bestemt, hvormeget

der — eventuelt — vil være at lægge til eller drage fra de normerede 500 Kroner.

Et Normaltilskud af 500 Kroner finder han for stort, da det ikke vil levne en tilstrækkelig Sum til Uddeling efter frit Skøn. Desuden er Forslaget fra Finansudvalget uklart, idet det ikke synes at ville regne Skolernes Sommerkursus med ved Fordelingen af den Sum, der skal uddeles efter Antallet af Elever, og ikke gør Forskel paa, om Vinterkursuset varer 2 eller 10 Maaneder. Vil man uddele noget efter Elevernes Antal, maa man regne 20 Elever i 5 Maaneder lige med 25 i 4 Maaneder og med 17 i 6 Maaneder. Vinterkursus under 4 Maaneder bør vistnok ikke regnes med.

Som man ser, er han allerede den Gang inde paa Begrebet »Aarselever«, der siden lagdes til Grund, men er ogsaa klar over, at der er andre Hensyn, der maa veje mere end Elevtallet, nemlig den virkelige Udgift en Skole har. Og til de Grundsætninger, han her i 1879 fremsatte, tages der — som bekendt — overvejende Hensyn ved Højskoleloven af 1902.

Hvor samvittighedsfuldt han overvejede saadanne Spørgsmaal, overbevises man om, naar man ser en Kladde, der findes blandt hans Papirer, lagt ved Afskriften af denne Betænkning. Her har han for en hel Række af Skoler udregnet, hvad de vilde faa, hvis disse Regler lagdes til Grund for Fordelingen, og saa føjet til »for meget« eller »for lidt« efter Omstændighederne; og man maa vel i det hele give ham Ret i dette Skøn.

Han opfordrer sluttelig i denne Betænkning Ministeren til at gøre Finansudvalget bekendt med den Anvendelse, der ved sidste Uddeling gjordes af Reglerne (150 Kr. Normaltilskud) samt hans Statistik

over Besøget og hans Bemærkninger om Skolernes faktiske Forhold.

Han havde altsaa intet at stikke under Stol, men var sikker nok paa, at hans Upartiskhed vilde blive erkendt.

Det forøgede Statstilskud til Højskolerne: 50,000 Kr. til Skolerne og 100,000 til fattige Elever satte adskillige Fagskolers Styrelser i Bevægelse for om muligt at skaffe disse Skoler en Del deraf. Saaledes ansøgte Odense tekniske Skole om at faa Del deri, idet den mente, at Eleverne i dens Dagklasser nok kunde kaldes Folkehøjskole-Elever, saasom de fik en almindelig Dannelse ved Siden af deres Fagdannelse. Ministeriet havde nemlig udtalt, at det under Begrebet »Folkehøjskole« indbefattede »saadanne Undervisningsanstalter, der bibringer unge Mennesker over Konfirmationsalderen (fra det 17.—18. Aar) en videregaaende almindelig Dannelse og mulig ved Siden deraf en Fagdannelse i en særlig Retning«. Odense Amts Skoleraad indsendte i den Anledning en Forespørgsel til Ministeriet, der krævede en Udtalelse fra den tekniske Skoles Forstander, Adjunkt Johnson; og denne med flere Aktstykker sendtes 20. Januar 1880 Steenstrup til Betænkning.

En saadan afgav han 10. Juni, og denne har sin store Interesse ved de oplysende og klare Udtalelser, den indeholder, om Forholdet mellem Folkehøjskoler og Fagskoler, der den Gang (og til dels endnu) var brændende.

Den tekniske Skole i Odense er for ham en utvivlsom Fagskole. Ganske vist undervises der i

den nederste Dagklasse 3—4 Timer og i den næstnederste 2 Timer ugentlig i Retskrivning, Oplæsning og ved meget lette Stileopgaver; men denne Undervisning finder alene Sted for den faglige Undervisnings Skyld. Om de 3 Timers Undervisning i Fysik og 6 Timers i Matematik maa han indrømme, at den for de Elever, der benytter den i 3—4 Aar og er godt udrustede af Naturen, kan have nogen Betydning med Hensyn til en intellektuel Uddannelse; »men da den ikke slutter sig til en Udvikling af det almenmenneskelige, bliver Indflydelsen ikke saa stor, særlig som denne tilsigtes ved Folkehøjskolerne, hvor man, især ved Historie og Modersmaalets Literatur, arbejder for at vække Interesse for det menneskelige Liv, saavel det individuelle som det i Samfundet. Undervisningen i Matematik, Fysik og lignende uden Modvægt i og Sammenhæng med de Fag, der har Mennesket til Genstand (Historie, Moral, Sjælelære osv.), viser sig sikkert tit rent misvisende fra den almindelige Dannelses Standpunkt, endog ved Anstalter af videnskabelig Rang.«

Og giver Ministeriet sit Minde til, at Elever ved Odense tekniske Skole understøttes af Højskolekontoen, vil der snart komme lignende Anmodninger fra andre Skoleraad, saa meget mere som flere af disse for Tiden maa kaldes mere oplagte til at støtte Eleverne i saadanne rent nyttige Skoler end Folkehøjskole-Elever. Saaledes Odense Amts Skoleraad og Københavns Magistrat, der gentagende har udtalt sig for, at Elever i Handelsskolen for Kvinder og Tegneskolen for Kvinder skulde faa Del i Understøttelsen til de trængende Folkehøjskole-Elever.

Bevillingen vilde i saa Fald snart vise sig utilstrækkelig, og en Anvendelse af den til saadanne fjærnere Formaal vilde især gaa ud over de Skoler, der har længere Kursus end 5—6 Maaneder for Karle og 3 Maaneder for Piger. Forstanderne vilde føle sig nødte til at indrømme mange trængende Elever Nedsættelse i Betalingen, da Skoleraadene fortrinsvis vil mene at burde sørge for dem, der vil besøge de almindellge kortere Højskolekursus.

Derimod er der vel Grund for Ministeriet til at søge en Bevilling til Understøttelse af fattige Elever paa Fagskolerne.

Han omtaler dernæst i samme Betænkning den Fagundervisning, der meddeles ved Folkehøjskolerne, f. Eks. Haandværkerskolen paa Vallekilde. Da dens Elever deltager i Højskolens Undervisning 32 Timer ugentlig (Dansk $9^1/_2$, Historie 12, Geografi 6, Regning $4^1/_2$), er der al Grund til at betragte dem som Højskole-Elever.

Paa lignende Vis forholder det sig med de »Landbrugsafdelinger«, nogle Skoler har oprettet; men mere usikkert maa man sige, det er med Hensyn til Lyngby og Tune Landboskolers 10 og 9 Maaneders Afdelinger, hvor dog Fagundervisningen kun optager Halvdelen af Timerne, naar man derfra udsondrer almindelig Botanik, Zoologi, Fysik og Kemi. Paa Tune anvendes der i de første 5 Maaneder 12 Timer ugentlig til historiske Foredrag, og i de sidste 4 Maaneder endnu 6 Timer ugentlig til Foredrag (eller Oplæsning) over nordisk Literatur foruden Tegning, Regning og almindelig Botanik. Paa Lyngby i alle 10 Maaneder 2 skriftlige Opgaver, $7^1/_2$ Time Historie og 3 Timer Geografi om Ugen. Og efter den Livsbetragtning, der raader

begge Steder, ser han ikke noget i Vejen for, at deres Elever betragtes som Højskole-Elever.

Derimod maa han finde det urigtigt, at der af Kontoen for Højskole-Elever gives Understøttelse til Elever paa Odense teoretiske Landvæsensinstitut, hvor der slet ikke meddeles Undervisning i Historie og dansk Literatur. Denne Skoles trængende Elever maa understøttes andet Steds fra.

Og at Elever paa Vilvorde understøttes af denne Konto, finder han kun meget tvivlsomt berettiget. 2/3 af Tiden Aaret rundt anvendes til praktiske Arbejder og over Halvdelen af Resten til Fagundervisning; og selv om Forstanderen skulde gøre Alvor af, hvad han har antydet for Dr. Steenstrup, »at udvikle den almindelige Undervisning, da Eleverne ellers ikke kunde vinde det tilsigtede faglige Udbytte« —, saa vilde Omfanget af den almindelige Dannelse kun blive meget ringe, da Maalet derved er et tjenende, nemlig at udvikle større faglig Dygtighed.

I Sommerskolerne for Kvinder er der paa flere Steder givet Undervisning i Mejerilære, hvilket efter hans Mening ikke stempler disse Kursus som Fagkursus, ikke engang Tunes 2 Maaneders Pigekursus i September og Oktober, hvor der kun anvendes 2 1/2 Time daglig til Haandarbejde og Mælkerilære, men 5 Timer daglig til almindelig Undervisning (Retskrivning, Regning, Historie, Oplæsning).

I Henhold til denne Betænkning blev Andragendet om, at Odense tekniske Skole maatte blive betragtet som Folkehøjskole, afslaaet, ligesom lignende Andragender fra Rønne højere Pigeskole og Skolen paa Antvorskov.

Medens han saaledes søgte at værge Højskolerne mod, at andre Skoler brød ind og tog af den Sum,

der var bestemt til Støtte for Højskolerne, fik han ogsaa snart Lejlighed til at værge dem mod ubillige, uretfærdige Domme og uberettiget Mistanke; og deri satte hans Tilsynsgerning sin ikke mindst betydelige Frugt.

Jo bitrere den politiske Strid blev, navnlig efter 1885, des mere blev ogsaa Højskolerne angrebne særlig fra det politiske Højres Side. Man gav fra visse Hold Højskolerne Skyld for alt muligt, og Beskyldningerne gik glat i Folk. »Allerede længe«, skriver Steenstrup, »havde det været mig paafaldende, hvor forunderlig pirrelige en Mængde Mennesker var lige over for Folkehøjskolerne og Højskolemændene. Jeg havde allerede den Gang [ɔ: 1876, da han overtog Hvervet som Tilsynsmand] en bestemt Fornemmelse af, at denne Fordom imod Højskoler ligefrem var en Slags Sygelighed hos ellers brave, retskafne, ja meget dannede Mennesker. Mænd, som i deres egen Virksomhed var klart tænkende, ja endog kritisk oplagte, var fuldstændig ligesom vilje- og værgeløse lige over for Fortællinger om, hvad der gik for sig paa Højskoler; saasnart saadanne Fortællinger tilfredsstillede den Uvilje eller Fordom, man nu engang nærede mod Højskolerne, gled alt glat ned. Der spurgtes ikke om Hjemmelsmand, om Kendsgerninger, om Sandsynlighed, lige saa lidt som den overtroiske, der hører en ny Beretning om en Spøgelsehistorie, indlader sig paa en kritisk Undersøgelse«.

Han havde haft Indtrykket af, at denne »Fordomssyge« havde fortaget sig lidt lige før 1885, da den blussede op igen og naaede en forfærdelig Højde og til Dels ytrede sig paa en anden Maade. »Tidligere«, siger han, »havde Uviljen maaske mest sin

Grund i en Forstemning over det ny i Højskolernes Maade at være paa, naturligvis ogsaa i Misfornøjelse overhovedet. Nu (ɔ: efter 1885) er Anklagernes tit lidenskabelige Blindhed og Voldsomhed utvivlsomt især en Virkning af den politiske Spænding, idet det er klart nok, at der er en Sammenhæng mellem Venstre-Befolkningen og Højskolernes Virksomhed, og nidkære Mennesker har altid Trang til at finde nogen eller noget, der er Skyld i al Ulykke og derfor skal af Vejen«.

Dr. Steenstrup samlede med stor Flid den Mangfoldighed af Angreb paa Højskolerne, der fremkom baade i Hovedstads- og Provinspressen, og de laa samlede og ordnede efter hans Død. Da det imidlertid ikke er Opgaven her at beskrive denne Kamp, men at paapege hans Deltagelse deri, saa anføres kun de af Angrebene, som han imødegik i sin 1886 udgivne Piece: »Anklagerne mod Højskolerne, belyste ved Kendsgerninger«.

Han tog Ordet, fordi den angrebne Part, Højskolemændene, vanskelig selv vilde kunne skaffe sig Ørenlyd for og Tiltro til et Forsvar fra deres Side — et saadant blev imidlertid ført af to Højremænd blandt Højskoleforstanderne: Chr. Nielsen paa Hindholm i »Dagbladet« og C. Grove paa Marielyst i »Berl. Tidende«. Men Dr. Steenstrups var sikkert det virkningsfuldeste. Han var i politisk Henseende afgjort Højremand og kunde i den Henseende ikke mistænkeliggøres, og han kunde ikke afvises som Part i eller uvidende om Sagen; ingen Mand i Danmark sad jo den Gang inde med det Kendskab til Højskolerne som han.

Med en Angriber i »Avisen« for $^{20}/_{8}$ 1885 var han snart færdig, idet han blot citerede ham uden

at værdige ham et Ord til Svar. Men Citatet var ogsaa fuldt tilstrækkeligt.

I »Dagbladet« bavde en anonym Indsender, 59, der senere navngav sig som Overlærer Eugen Ibsen i Sorø, skrevet en Række Artikler, der gav Dr. Steenstrup Anledning til at betegne ham som »en af vore klassiske Repræsentanter for Fordomssygen«; og det var navnlig hans Artikler, Dr. Steenstrup belyste ved Kendsgerninger.

Det var især Slutningen af Overlærer Ibsens Artikel II (Dagbl. 19/3 1886), i hvilken han havde samlet sit Hovedangreb, Dr. Steenstrup tog under Behandling.

I Hr. Ibsens Artikel staar der: »Reglen er, at Folkehøjskolerne er Arnesteder for politisk Fanatisme, og dette er saa meget sørgeligere, som de søger at strække Fangarme ud til alle Sider. Paa Askov har man jo foruden meget andet indrettet en Slags »Overhøjskole« foruden i sin Tid ogsaa en Præsteskole. Hr. Falkenstjerne har paa »Københavns Højskole« udstrakt sin velsignelsesrige Virksomhed til Hovedstadens og Omegns Arbejdere. Den som Tømrer forfarne Hr. Bentsen holder i Vintermaanederne »Højskole« for Haandværkere (70—80) paa Vallekilde. Og nu har man i Følge Holmstrøm i de sidste Aar søgt at læmpe et eller andet Undervisningsæmne særskilt for Landhandlernes talrige Klasse, fordi de udøver særlig Indflydelse paa Landsbyens Befolkning, saa det er vigtigt, at deres Indflydelse gaar i god [»Højskole«?!] Retning. Og det fortjener ligeledes at nævnes, at man har begyndt at fæste Opmærksomheden paa de om Vinteren hjemmeværende Søfolk, og det er lykkedes enkelte for Sagen interesserede Personer at faa udrustet et

Fartøj »Skjalm Hvide«, til hvilket man har haft det Held at faa en Kaptajn, der vil sætte det som sin Opgave samtidig at være Lærer og Opdrager for Besætningen, og dette bliver saaledes en flydende Højskole«.

I varme Ord omtaler i Anledning heraf Dr. Steenstrup Bentsens Haandværkerskole i Vallekilde, som han kendte fra sine Besøg; og for at man ikke skal komme og sige, at den i dette Fag ukyndige har ladet sig føre bag Lyset, aftrykker han en særdeles anbefalende Udtalelse om Skolen fra Direktør Philip Schou og bemærker, at den tekniske Skoles Forstander Kaptajn Thalbitzer har udtalt sig lige saa rosende om Skolen. Og disse to Mænd kan man i denne Sag vanskelig føre bag Lyset. Han beder navnlig lagt Mærke til følgende Ord i Direktør Philip Schous Brev:

»At denne Haandværkerskole (i Vallekilde) ikke gør de unge Mennesker til daarlige Elementer i det praktiske Liv, derom kunde man sidste Sommer overbevise sig ved at iagttage det Hold Elever, som under Hr. Bentsens Ledelse udførte et større Byggearbejde i Københavns Nærhed; der var Flid, Ro, Orden og Ædruelighed; der var alt, hvad der berettiger til at regnes for en hæderlig Haandværker«.

Om Dampskibet »Skjalm Hvide« oplyser Steenstrup, at Føreren, Kaptajn Hagedorn, er en stille, alvorlig Mand, der ynder saa lidt som muligt at drages ind i Politik og Offentlighed. Han har villet støtte en Plan, der gaar ud paa at værne om Matrosernes menneskelige Liv, derfor er der ved Skibets Bygning sørget for rummeligere og hyggeligere Lokaler for Mandskabet end almindeligt; han ønsker, at Mandskabet skal betragte Skibet som et Hjem. Hans

egen Kahyt er bygget saaledes, at hans Hustru kan fare med ham, og han er særlig opmærksom paa at vælge Styrmænd og Matroser, hvis Sindsretning stemmer med hans. Der sørges for, at Mandskabet kan have nogen oplivende Munterhed om Bord, for at det ikke skal fristes af Kipperne, naar man er i Havn.

At Kaptajn Hagedorn føler sig knyttet til Højskolerne og føler, at han har en Gæld at betale til dem for sin egen Uddannelses og sit aandelige Livs Skyld, kan da hverken blive hans eller deres Skam, lige saa lidt som det kan blive nogens, al den Stund »Skjalm Hvide« dog i det daarlige Fragtaar, det har været, har opsejlet 10 % til sine Aktionærer.

Han taler dernæst varmt om det store Arbejde, der gøres paa Askov Højskole under knappe Kaar, og mener, at den Præsteskole, som er Hr. Ibsens Rædsel, fordi den skal erobre Amerika som »Skjalm Hvide« Havet, netop for mange, der ellers ikke er Højskolerne gunstige, er en Grund til at føle Taknemmelighed mod Askov. Heller aldrig har han hørt, at der drives Politik i Askovs Skolestuer; og han kendte det dog bedre end Overlærer Ibsen.

At Højskolerne gennem deres Elever har haft en stor Indflydelse paa det praktiske Landbrug, godtgjorde han ved Vidnesbyrd fra Konferensraad Tesdorph og Inspektør Buus, som begge i en Aarrække havde haft deres Opmærksomhed henvendt paa dette Spørgsmaal og begge havde haft den rigeste Lejlighed til at gøre Iagttagelser derover; desuden anførte han Iagttagelser, den svenske Geolog og Agronom, Højskoleforstander Dr. L. Holmstrøm havde gjort og fremsat i »Anteckningar från en resa på jutska halfön 1882«.

En Artikel af Dr. Holmstrøm i det Letterstedtske Tidsskrift for Januar 1886 havde kaldt en Angriber frem i »Dagbladet«, der underskrev sig ∝. Denne Forfatter, der behandler Holmstrøm meget overlegent, faar ingen blid Medfart af Dr. Steenstrup, der mener, at Holmstrøms Sagkundskab nok kan maale sig med hans. Den uheldige ∝ havde kaldt Tesdorphs ogsaa af Holmstrøm anførte Udtalelse om Højskolerne apokryf. Nu oplyser Dr. Steenstrup ham om, at den staar at læse i »Tidsskrift for Landøkonomi« for 1883 Side 525 og lyder saaledes: »Hvert Aar, naar Taleren (ɔ: Tesdorph) fik et nyt Hold Lærlinge, forelagde han dem en Række Spørgsmaal angaaende deres Fortid og havde da stadig erfaret, at Aar efter Aar steg Antallet af dem, der havde været paa Højskolen, hvad ikke kunde andet end kaldes glædeligt; thi det viste sig tydeligt, at Opholdet paa Højskolen havde haft en overordentlig gavnlig Indflydelse paa dem, hvorfor han ogsaa anbefalede dem, der forlod ham og ikke tidligere havde været paa Højskole, endelig ikke at forsømme at komme der i kortere eller længere Tid«.

Ligeledes paaviser han ved ordret Citat, at Inspektør Buus's Ros over Højskolerne er aldeles ubetinget, medens ∝ havde betegnet den som betinget.

Og saa havde denne Forfatter erklæret det, at det var lidet sandsynligt, at Tesdorph skulde have vovet sig ud paa et Omraade, hvor hans Kompetence ej var ubestridelig, medens han som Modstykke til Tesdorph og Buus fremhævede Dr. S. Schandorphs Stykke »Valgkandidater«, hvori Helten, den fordums Højskole-Elev udleveres til komisk Behandling. Overfor denne vidunderlige

Tanke at bestride Tesdorphs Kompetence i Spørgsmaalet og holde sig til Schandorph som en Slags Avtoritet havde naturligvis Dr. Steenstrup let Spil, og han behandler ogsaa Forfatteren lidt ubarmhjærtigt paa dette Punkt.

Men har Højskolen saaledes gjort Eleverne mere oplagte og skikkede til deres Livsgerning, kan man vide, at dens Oplysning har virket oplivende, befrugtende og dannende paa Elevernes Sind.

Han gaar derefter over til at imødegaa de herskende Fordomme, der ligger til Grund for den store Anklage:

1) Man siger, at der ikke læres noget ordentligt, men Eleverne hører kun Sagn og Eventyr. »Mod denne Indvending«, siger han, »fremhæver jeg det som en afgjort Kendsgerning, at paa alle Højskoler optager man lige fra Begyndelsen af hvert Kursus Almueskolens Fag Læsning, Skrivning og Regning, eller dog i det mindste to af dem; Læsning indøves beklageligvis ikke paa adskillige Højskoler, mærkeligt nok, uagtet Grundtvig i varme Udtryk i sin Tid lagde Forstanderne paa Hjærte at fremme Elevernes Dygtighed i at læse.«

2) Man siger, at de vækkende Højskoler ikke følger nogen ordentlig Plan, men at alt skal gaa frit efter Elevernes Lyst og Lærernes Oplagthed. Han erklærer, at herimod vil han stille den Kendsgerning, at han i de 10 Aar, han har ført Tilsyn med Højskolerne, ikke har truffet paa en eneste Højskole, der ikke havde sin Undervisningsplan.

I Sammenhæng hermed fremhæver han, at det er en meget stor Overdrivelse, at man udelukkende dvæler ved Myter og Sagnhistorie.

3) Derimod maa han indrømme, at paa de

vækkende Skoler har Foredragene spillet en alt for stor Rolle, og der har været arbejdet for lidt med det Maal for Øje, at Eleverne skulde vinde et positivt Udbytte af Undervisningen. Han tror, at færre Foredrag og mere Tid anvendt paa Tilegnelse vilde gavne Udbyttet. Imidlertid — som det er — har dog mange af Eleverne ved dem faaet Sansen vakt og styrket for alt, hvad der er ædelt, smukt og godt i Livet, saaledes ogsaa Kærlighed til Fædreland og Modersmaal. »Som sikre Resultater af de historiske Foredrag«, siger han, »tør jeg nævne, at mangfoldige Elever har faaet stor Interesse for den kristne Kirkes Historie, ligeledes for Fædrelandets Historie, og maaske ikke mindst for den danske Nationalliteratur og dennes Forfattere«.

4) Det er tit sagt, at Højskole-Elever skulde være vigtige og overmodige Personer. Men sender ikke lærde Skoler, Realskoler, ja Universitetet selv vigtige og overmodige Personer ud i Livet? Og er ikke Vigtighed og Overmod tit et af Ungdommens Særkender? Han har tit hørt Forstandere og Lærere paa Høiskoler betone, at det er kun lidt, kun en Begyndelse, de dér lærer. Han tror, at Højskolen har bidraget til at gøre jævne Arbejdere og Smaakaarsfolk lykkeligere og gladere i deres Arbejde og ved deres Stilling og opfordrer sine Læsere til at agte paa, om det ikke er disse saakaldte simple Folks frimodige Livsglæde, frejdige Tro og Følelse af i alt menneskeligt at være ligestillet med alle, der for mange af Højskolens Modstandere tager sig ud som Fripostighed, Vigtighed og Uærbødighed.

Han lægger imidlertid her ikke Skjul paa, at han vilde ønske, man i den grundtvigske Højskole og Retningen i det hele havde haft samme Blik og

Interesse for det personlige Ansvar som for den personlige Frihed.

Men er ikke Højskolerne politiske Agitationsanstalter? Jo, siger Hr. Ibsen, og beviser det med, at i Programmet for Sorø Højskole staar der, at man vil give Eleverne Vejledning til Forstaaelse af vor politiske og kommunale Ordning. »Det er«, skriver Dr. Steenstrup, »vanskeligt for Højskolerne at gøre Folk tilpas. Man bebrejder den store Befolkning, at den ikke kender Grundloven, og naar Højskolerne efter Evne søger at bøde paa Savnet, maa de høre ilde; saa hedder det sig, at de driver Politik«.

»Jeg«, fortsætter han, »ser ikke rettere, end at Besvarelsen af det Spørgsmaal, om en Skole driver Politik, afhænger af, om de brændende politiske Spørgsmaal inddrages i Skolens Undervisning paa agitatorisk Maade eller ikke. En Lærer vil jo godt kunne oplyse begge Opfattelser af et brændende Spørgsmaal saa klart og roligt, at Elevernes Frihed til selv at bestemme sig senere hen i Livet ikke bliver dem berøvet«.

Men sker nu dette paa de danske Højskoler? Som Svar herpaa henviser Dr. Steenstrup til Forhandlingerne paa et nordisk Højskolelærermøde, der 1883 holdtes paa Testrup Højskole. Her angreb den norske Højskoleforstander (nu Amtmand) Ullmann sine danske Fæller, fordi de paa deres Skoler ikke behandlede de brændende Spørgsmaal, men altid holdt sig til de udbrændte; det var ham uforstaaeligt, hvorfor man skulde dvæle ved Temistokles's og Perikles's Politik og tie om Johan Sverdrups, der dog laa Eleverne nærmere. Hertil svarede Dr. Nørregaard, at han ikke kunde nænne, at de

unge evig og altid skulde tærske i Politik; Luften var sveden paa Politikens Omraader, og der findes brændende Spørgsmaal i en renere Luft, man kan tage op. Spørges der imidlertid, saa maa man svare, men det maa være med Varsomhed. Han gennemgaar paa sin Skole Grundloven, men søger ikke alene at finde Grunde for den Opfattelse, Tilhørerne helst vil have, men søger at bringe Tilhørerne til at forstaa andre Tankegange end deres egen.

Denne Tankegang, mener Forfatteren, er den almindelige paa danske Højskoler; kun een dansk Højskoleforstander erklærede sig enig med Ullmann, og han blev kraftig imødegaaet. Han tror altsaa ikke, at der drives politisk Agitation i Højskolerne.

Men at forskellige af Højskolelærerne er optraadte som politiske Skribenter og Talere ved politiske Møder, er lige saa unægteligt som efter hans Mening uheldigt; og han ønsker inderligt, at alle Højskoleforstandere maatte varmt føle, hvad deres Ansvar er lige over for Samfundet og over for den Ungdom, de har tilbudt sig at lede.

En Beskyldning mod de saakaldte »Højskolehjem« i Købstæderne for at være Jakobinerklubber modbeviser han paa en eftertrykkelig Maade dels ved en Række uforkastelige Vidnesbyrd fra forskellige Mænd, dels ved en uførlig Redegørelse for, hvad der er gaaet for sig i disse »Hjem«. Denne Beskyldning har imidlertid oprørt hans Retsind saa stærkt, at han betegner den som »letfærdig Opdigtelse fremkaldt af fanatisk Aandssnæverhed«. Hans Mening er, at »saa sandt Mistænkeliggørelse, Angiveri, Paakaldelse af Statens fysiske Magt for at kue anderledes tænkende o. l. er Træk af en ægte Jakobineraand, skønner jeg ikke rettere, end at der

i Artikel III af Hr. 59 er mere Jakobineraand end i alle de nævnte Højskolehjem tilsammen«. Dog vil han raade Højskolehjemmenes Bestyrelser til at være »varsommere med at indbyde de meget radikale Grundtviganere til at holde Foredrag eller med at modtage deres Tilbud — ikke blot fordi Højremænd forarges derved, vel ikke altid uden Grund, men især fordi det næppe er sundt, at alt muligt i Menneskelivet skal debatteres fra Roden af i disse Kredse«. Han tror, at Tilhørerne næppe er modne til at behandle alle disse Principspørgsmaal, tvivler endog noget om, at Talerne altid er det.

Skriftets sidste Afsnit hedder »Landstinget og Folkehøjskolerne«; og i det angriber han især den Nedsættelse af Bevillingen til Højskolerne, hvormed Landstinget vilde straffe disse: Bevillingen til fattige Elever fra 100,000 til 90,000 Kr. og Bevillingen til selve Skolerne fra 50,000 + 5,000 til Askov udvidede Højskole til ialt 40,000 Kroner. Ministeren (Scavenius) modsatte sig disse Forslag, der imidlertid vedtoges med stort Flertal. Herom siger Dr. Steenstrup: »Trods det selvmodsigende og uklare i Motiveringen, trods Erkendelsen af, at man ikke kendte noget til det Tilsyn, som førtes med Højskolerne, trods den bestemte Indsigelse fra vedkommende Minister, som Tinget iøvrigt støtter, og uden Hnsyn til, at den Del af Landstingets Medlemmer, der snarest maatte kende Højskolernes Virksomhed, ikke var til Stede, har Landstingets Flertal vedtaget at stryge en Del af Bevilliugen til Folkehøjskolerne og har ikke villet gaa ind paa Ministeriets Henstilling om for Øjeblikket at nøjes med at afkræve Ministeren et Forslag om Forandring i Tilsynet forelagt for næste Rigsdag.«

Da den Landstingsmand, der i denne Sag havde været ledende, Professor Matzen, havde antydet, at det Tilsyn, der var med Højskolerne, ikke gav nogen Garanti, kan man ikke undres over, at Dr. Steenstrup følte sig saaret og gennemgik Professorens Tale med skarp Kritik.

»Jeg bebrejder«, siger han sluttelig, »ikke Landstinget, at det har taget under alvorlig Overvejelse, om der ikke burde føres en kraftigere Kontrol med Højskolerne, men jeg bebrejder Landstingets Flertal — og som god Højremand gør jeg det med Sorg —, at det ikke har taget sig Tid til en rolig og kritisk Undersøgelse, men har stolet paa løse Fortællinger og alle Slags fantastiske Overdrivelser paa anden, tredje og fjerde Haand«.

I et Privatbrev taler han om »den hensynsløse Optræden af Højre i Landstinget«.

De stærke Ord, hvortil han i dette Skrift har ladet sig henrive (og som i hans oprindelige Manuskript var endnu stærkere), grundede sig ikke alene paa det uretfærdige, men ogsaa paa det efter hans Mening højst ukloge i de skete Angreb, hvilket kan sees af hans Slutningsord: »Der er sikkert ikke mange her i Landet, som ikke føler, at der i vor politiske Ulykke er mere eet socialt Spørgsmaal skjult. Begejstringen for Højskolerne paa den ene Side og Uviljen mod dem paa den anden er utvivlsomt baade Aarsag til og Virkning af en af disse sociale Spændinger. Der kan ikke være Tvivl om, at en overmaade talrig Del af den store Befolkning, der tidligere ikke var fremme, Gaardmænd og Husmænd, Haandværkere, Arbejdere, i det hele Smaakaarsfolk føler sig hendragne til det Grundtvigske Parti og til Højskolefolkene, idet de føler, at deres

legemlige og timelige Vel, deres Trang til Kundskab i aandelig og timelig Henseende, deres Trang til bedre Vilkaar, deres Fordring paa at være lige stillede med de øvrige Klasser i Samfundet, hos dem har varme Talsmænd, der ikke hæver sig over dem, men stiller sig i et broderligt Forhold til dem. Det er i og for sig ikke uforklarligt, om de Grundtvigske Lærere og Præster gengælder Følelsen, saa at de mere end forsvarligt gaar ind paa saadanne Tanker, som tiltaler den store Befolknings Selvfølelse. Det ligger sikkert fra først af i Retningen, at der mangler Blik og Sans for Organisationens Betydning; over Kærligheden til og Arbejdet for de mange enkelte er hine komne til at være mere og mere naivt blinde eller kortsynede for Staten og Betingelserne for Statens Liv. Almuens Tilbøjelighed til at anse sig for Folket har ikke mødt tilstrækkelig Modstand hos dens aandelige Ledere. En stor Del af den af Grundtvigianerne paavirkede Verden er kommen til at have en stærk Særfølelse, næsten som om den øvrige Del af Nationen, og ikke mindst Embedsstanden, ikke havde ægte Fædrelandskærlighed, heller ikke Kærlighed til en sand Oplysning hos Folket. Til denne Særfølelses Styrkelse har utvivlsomt den Ringeagt og Haan bidraget meget, som mange har følt og udtalt for Arbejdet i den Grundtvigske Kreds. Og det kan heller ikke være tvivlsomt, at et Angreb paa Højskolevirksomheden som det, Landstinget paatænkte og til Dels iværksatte, vil opfylde hele den Grundtvigske Kreds og hele Højskoleverdenen med Bitterhed og vil uddybe Kløfter mellem den Befolkning, som højagter og elsker Højskolerne, og den øvrige Del af Samfundet.

»Den Grundtvigske Retning har Krav paa, at

man bedømmer dens Arbejde og Gerning retfærdigt, men den har ogsaa Krav paa, at andre Retninger i aaben Kamp imødegaar, hvad der maatte være usundt og skrøbeligt hos den. Kun saaledes kommer Folk i fuld Besiddelse af den enkelte Retnings Indhold. Men en Retnings Skrøbelighed giver ingen Ret til at haane, hvad godt og ædelt den udretter for Folket.

»Det har været mit Formaal ved nærværende Indlæg at sætte Højre-Læsere i Stand til at bedømme, hvad der kommer frem i den brændende Strid om Højskolerne. Jeg kan ikke være Tvivl om, at Flertallet af Højre-Læsere vil begynde med at forarges over, hvad jeg har fremstillet, og mange vil uden Tvivl dømme, at jeg har gjort Højre-Sagen en daarlig Tjeneste; ja nogle vil endog mene, at det var en Slags patriotisk Pligt for mig, under de nuværende Forhold at holde mig tilbage, naar jeg nu engang var saa naiv at have en saa enfoldig Opfattelse; en Indsigelse mod Højres kraftige Optræden kunde dog kun gavne Venstre. Imidlertid haaber jeg dog, at der ogsaa vil være mange retsindige Højre-Læsere, der ved at gøre et foreløbigt Bekendtskab med denne Virkekreds, som tidligere var en skjult Verden for dem, vil føle sig tilskyndede til at unddrage ethvert brutalt Angreb baade deres Deltagelse og deres Bifald. Al fortjent Agtelse, der vises det Grundtvigske saa omfattende Arbejde for at hæve Folket, vil gøre sit baade til at udfylde Kløfterne i Samfundet, sit til, at Folket atter vil føle sig som eet og arbejde som eet. De besindige Mænd i Højre vil snart komme til Erkendelse af, at den sande konservative Politik i Længden

ikke svækkes, men styrkes ved, at man yder Modstandere Retfærdighed«.

Dr. Steenstrup fik fra mange Sider megen Tak for sit varme Forsvarsskrift. Af Højskolelærerne, hvis Arbejde han saa varmt havde taget i Forsvar, matte takke ham, var saa selvfølgeligt, at der ingen Grund er til at nævne det undtagen for saa vidt, at man af deres ubetingede Tak tør slutte, at de ogsaa tog hans Advarsler og Henstillinger til dem under alvorlig Overvejelse. Derimod er der Grund til at fremhæve, at en saa fremragende Højremand som Kammerherre, Amtmand Bille skrev: »Jeg takker Dem for det modtagne Skrift om Højskolerne, som jeg har gennemlæst med stigende Interesse og med varm Sympati«. Redaktøren af »Vort Forsvar«, Hall, takker for »dette Ord i rette Tid« —; »det har«, skriver han. »hidtil været haabløst at forsvare Højskolerne blandt Højremænd, men nu har vi faaet den nødvendige Basis«.

Rigsarkivar A. D. Jørgensen skrev 5. September 1886: »Deres lille Flyveskrift om Højskolerne, for hvis Tilsendelse jeg takker, har glædet mig meget, ja jeg tør sige, at intet af den Slags i lang Tid har forekommet mig saa godt og glædeligt i sin Fremkomst som dette baade mandige og maadeholdende Ord. Det vil tilvisse heller ikke helt forfejle sin Hensigt, hvor meget det end vil falde mange for Brystet. — De maa endelig lade alle de Landstingsmænd, som De staar eller har staaet i personligt Forhold til, faa Lejlighed til at læse det, — jeg tænker bl. a. paa Kayser. Det er min

Overbevisning, at De ved at lade det komme frem netop nu har indlagt Dem en rig og stor Fortjeneste af Oplysningens og Forsoningens Værk her i Landet«.

Den velkendte, uhildede jydske Landstingsmand N. J. Termansen skrev: »— — — min oprigtige Tak for Deres Skrift om Højskolerne og Højskolehjemmene. Jeg har læst det med udelt Glæde. Hvis der var Skamfølelse hos nogle af dem, der har udsendt de lige saa løse som giftige Ord om de nævnte Anstalter og deres Ledere, saa maatte de, synes mig, blive røde af Skam ved at læse Deres sagkyndige og grundige Paavisning af Løsheden i deres Avisartikler og Rigsdagstaler. Men Hadet er blindt og uimodtageligt for alle Grunde. Imidlertid er visselig ikke alle, der hører til Højre i politisk Henseende, besatte af Hadets onde Aand, og der vil være mange i denne Lejr, der vil være glade ved det sanddru Vidnesbyrd, De har aflagt. Og at det har været alle, der holder af vore Højskoler og anerkender den Gerning, de gør i Folket, ganske vist under megen Skrøbelighed og mange Mangler, en stor Glæde, det er selvfølgeligt«.

Naturligvis svarede baade 59, ∞ og »Avisen« paa Dr. Steenstrups Piece, uden at de dog kunde rokke ved de af ham anførte Kendsgerninger. Det var dog væsentlig Beskyldningerne mod Højskolerne for at drive politisk Agitation, der dannede Hovedpunktet i Angrebet.

Af en væsentlig anden Natur var et Angreb, som en bekendt Forfatter i et Brev til Steenstrup rettede mod dem, og som der er Grund til at anføre, da det paa en Maade sigtede lige i Centrum af hele Dr. Steenstrups Virksomhed i 20 Aar.

Denne Forfatter havde i »Dagbladet« under Navn skrevet et Angreb paa Højskolerne, gaaende ud fra et meget uheldigt, ungdommeligt Program, som en pur ung Højskoleforstander, der lige skulde begynde, havde udstedt. Steenstrup havde deraf fundet Anledning til at sende Forfatteren sin Piece, og nu svarer denne:

»Højtærede Hr. Doktor! Den store Venlighed i Deres Skrivelse og Sendelse har bevirket, at jeg føler en Del Anger over at have sigtet til Dem i min Artikel, og dette beder jeg Dem tilgive mig. Naar jeg imidlertid siger Dem, at jeg har læst Deres Bog, og at den ikke har influeret paa min Mening, saa vil De kunne forstaa, at selve vor Betragtning af det Centrale i Spørgsmaalet er grundforskellig. Jeg haaber i alt Fald at kunne gøre Dem Rede for, at mit Standpunkt er klart.

»Sagen er, at jeg hører til hine uforsonlige Anti-Demokrater, der, om de end ikke ønsker Grænserne uigenkaldeligt dragne, dog som en midlertidig Hensigtsmæssighedsforanstaltning ønsker Kastevæsenet bevaret. Det er godt nok at raabe paa alle Menneskers Ligeberettigelse i Følge Kristendommen; men med den samme Ret, hvormed de lavere som Kristne kræver, at de højerestillede med Ofre fra deres Side skal forbedre deres Kaar, med samme Ret kan disse kræve Taalmodighed og Resignation af hine; Krav staar her mod Krav med lige Ret; afgørende for, hvilket der bør have Overvægten, bliver i sidste Instans de faktisk bestaaende Forhold, der kræver at respekteres samtidigt med, at man — vel at mærke i Overensstemmelse med deres Væsen og med de Forudsætninger, som de til enhver Tid vil udgøre — stræber at reformere dem! Spørgsmaalet

er nu, i hvilken Retning denne Stræben bør gaa, og det er min faste Overbevisning, at man i saa Henseende er inde paa en Vej, der er splittergal, fordi den er revolutionær, og som nødvendigt maa blive revolutionær, fordi den er splittergal. Man har i en næsten ufattelig Grad — ufattelig, for saa vidt som den ikke er en ligefrem Efterdønning af Rationalismen — overvurderet den i etisk Henseende indifferente Videns, den saakaldte Oplysnings forædlende Magt. Denne gør kun undtagelsesvis og i ringe Grad Individerne subjektivt lykkeligere — dette skulde jo være Bestræbelsens Hovedformaal; — tværtimod har den, for saa vidt den skaber et Misforhold mellem de ydre og materielle og de indre aandelige Livsforhold, snarere den modsatte Virkning, idet den gennem Utilfredsheden fremkalder alle de Lidenskaber, der gør Mennesket ulykkeligt og slet. Jeg kan derfor paa ingen Maade være med til at prise »Oplysning« som Universalmiddel mod Tidens Brøst, mindst af alt den Art Oplysning, der, som det jo vel for Højskolernes Vedkommende i det hele indrømmes, mere virker blot inciterende end positivt berigende. Tværtimod mener jeg, at det bør være en forstandig Statsstyrelses Formaal ved alle Midler at hindre, at hos Folkets Masse Udviklingen af det aandelige Liv løber fra det materielle, det bør være Opgaven at hidføre et harmonisk Forhold mellem begge; og hellere maa det sidste faa en Smule Forspring for det første end omvendt; paa den Ulæmpe vil altid let kunne raades Bod. Kort sagt, jeg vil ikke have Dannelsen monopoliseret; men jeg vil have en Told- og Konsumptionsafgift lagt paa den, som hindrer Misbrug; thi hvad der for et vist Udviklingsstadium kan være

en berettiget Livsfornødenhed, kan for et lavere godt være en fordærvelig Luksus. Det gaar med de spirituelle Varer som med de spirituøse; de bedre Klasser vrager og sondrer og nyder de ædle Produkter med tilbørligt Maadehold; de lavere drikker sig uden Kræsenhed til Dyr i de allersletteste. De forbavses maaske ved at se disse tilsyneladende saa krast fremsatte Anskuelser; men jeg vil desuagtet hævde, at min Betragtning i dybere Forstand er den mest humane. Af denne min Synsmaade vil De kunne forstaa, at jeg i det hele er fjendtlig stemt mod Højskolerne, saavel mod deres private Initiativ som mod deres Principer og Metode, og at jeg, uden Hensyn til deres politiske Farve, anser dem for en Institution, der arbejder revolutionære Magter i Hænderne. Og jeg tror, selv uden at kunne dokumentere det, men dog for en Del i Følge »Høren-Sagen«, at Procenttallet af rene Venstremænd, der udgaar selv af de af konservative Ledere bestyrede Højskoler, er meget stort. Jeg tror, at Metoden med dens fremad- og opaddrivende Incitamenter uden tilbørlig Modvægt og Fundering i sig selv virker langt mere skadelig end forsætlig Agitation, Tendens og ond Vilje.

»Jeg anseer det for ganske unødvendigt at gaa ind paa mine Betragtninger af Enkeltheder; de udspringer alle fra dette Grundsyn, som jeg betvivler, at De vil kunne dele, men som jeg haaber, at De i alt Fald vil finde klart. Kun maa jeg sige, at jeg — hvad der jo kan være min Fejl — ikke opfattede Deres Indlæg som et »Varsko« til Højrepartiet[1]);

---

[1]) Saaledes havde Dr. Steenstrup betegnet det i Brev, hvormed han sendte Forfatteren Piecen.

jeg tog det som, hvad De selv udtaler S. 6, »et Indlæg mod bestemte Anklager«, ikke heller veed jeg, at nogen af Pressens Anmeldere har opfattet det anderledes, saa det forekommer mig i alt Fald, at dets Hensigt ikke har været tilstrækkelig stærkt betonet.

»Naar jeg underskrev Artiklen med mit Navn, saa var det i ikke ringe Grad min Følelse imod at skulle stikke sin Person frem paa en tilsyneladende fordringsfuld Maade. Men jeg finder vore Presseforhold i det hele i den Grad skamløse, at efter min Mening ingen Mand af Ære kan forsvare at skrive uden under Navn«.

Dr. Steenstrup takkede for denne uforbeholdne, konsekvente Redegørelse for Forfatterens Standpunkt, der i det hele og store var hans modsat. Naturligvis kunde de, skriver han, ikke omvende hinanden ved Ræsonnements; det maatte være Livets Udvikling, der skulde bringe dem nærmere sammen.

Mens Dr. Steenstrup arbejdede paa den omtalte Piece, og hans Tanker var stærkt beskæftigede med Højskolernes Modstandere og deres Bestræbelser, kom han til at overveje, hvad der mulig kunde gøres for at hindre, at Landstinget som Betingelse for Bevillingen til Skolerne paatvang Ministeriet »en brutal Kontrol« med disse, en Kontrol, der vilde gribe alt for dybt ind i deres Frihed. Disse Overvejelser førte ham til fra Thüringen, hvor han tilbragte sin haardt nødvendige Ferie, at sende Ministeren et Brev ($^7/_9$ 86), hvori han foreslog, at Ministeren som Vilkaar for Understøttelsen afkræ-

vede enhver Højskoleforstander en Erklæring om, at han 1) ikke vil tillade, at der i Skolens Undervisning agiteres politisk; 2) at han ikke vil tillade Afholdelsen af politiske Møder i nogen Bygning, hvorover han har Raadighed; 3) at han hverken i Egnen eller paa Rejser vil optræde politisk-agitatorisk. En saadan Erklæring mente han, at de fleste Forstandere der nu[1]) var paa Listen vilde underskrive.

Kort efter fik han Betænkeligheder ved sit eget Forslag og raadførte sig da med 4 Forstandere (Lyngby, Hindholm, Testrup og Vinding) om Sagen. Disse fraraader alle fire Forslaget, og i en Skrivelse af 14. Oktober bad han da Ministeren, om ikke at gøre noget i Sagen, i alt Fald ikke for Tiden. Han havde faaet Frygt for, at en underskreven Erklæring »vilde lamme Frejdigheden hos flere af de fortrinligste Forstandere i deres frie Virksomhed i og udenfor Skolen, samtidig med, at Befolkningens fuldstændige Tillid til, at de talte efter deres Overbevisning vilde rokkes, naar det vidstes, at de havde bundet sig ved en eller anden Erklæring«. Endelig udtaler han Frygt for, at det tredje Punkt lige saa godt kunde blive anvendt overfor virkelige historiske Foredrag som overfor politisk Agitation.

Spørgsmaalet om, hvorledes man skulde berolige Landstingets Højreflertal og undgaa den »brutale Kontrol« med Højskolerne, som han frygtede, blev

---

[1]) En hel Del Skoler var dengang »udslettet«, enten fordi Forstanderne var Medlemmer af »Riffelforeningerne«, eller fordi de med Henvisning til Grundlovens § 49 havde nægtet at betale Skat: eller fordi de havde holdt »agitatoriske« Taler. — Dr. Steenstrup blev i Regelen ikke hørt ved saadanne »Udslettelser«: »Ministeriet hører jo ikke mig om politiske Synspunkter«, skrev han 1888.

ved at beskæftige Dr. Steenstrup, og i April 1887 opfordrede han i en Samtale med Kultusminister Scavenius denne til at gøre Landstinget bekendt med de Meddelelser om de enkelte Højskoler, han i sine første Embedsaar havde indsendt til Ministeriet. Derved vilde Landstinget faa en Forestilling om Beskaffenheden og Omfanget af det Tilsyn, han havde stræbt at gennemføre.

Hvis Ministeren har gjort dette, og Landstingets Medlemmer gjort sig bekendt med disse Indberetninger, vil de have set, at der var et virkeligt, effektivt, skarpt iagttagende og fintmærkende Tilsyn med Højskolerne; thi ikke alene hver enkelt Skole, men de fleste Lærere er karakteriserede, og — som det synes sandt og sikkert karakteriserede — i disse Indberetninger, af hvilke det imidlertid, som allerede bemærket, af mange Grunde er for tidligt at fremdrage Enkeltheder, ligesom naturligvis ogsaa mange vil være uenige med ham om forskellige Spørgsmaal. Han saa jo med sine Øjne.

»Udslettelsen« af en Del Højskoler, en økonomisk Krig imod dem, øgede Bitterheden, den politiske Strid havde afsat i Sindene; ligesom der dannede sig Foreninger til Understøttelse af de »udslettede« Skoler, saa vendte Stemningen sig mod dem, hvis Forstandere enten var Højremænd eller ikke ansaas for at være tilstrækkelig nidkære Venstremænd. En Skole, denne Stemning i den store Befolkning især ramte, var Hindholm, hvis Forstander Chr. Nielsen ved flere Lejligheder optraadte som højresindet Politiker, saa Elevtallet, der havde været oppe ved næsten 200 i Vinterhalvaarene, sank ned til 50—60. Dette i Forbindelse med, at et større aarligt privat Tilskud inddroges, satte Nielsen, der sad for meget

store Udgifter og havde en talrig Børneflok, i økonomisk Forlegenhed, saa han for at klare sig om Sommeren, da der kun var 20—30 Elever, maatte bede om Forskud paa den Understøttelse, der ordentligvis uddeltes i December Maaned.

Steenstrup, der satte meget stor Pris paa Nielsen baade som Menneske og som Skolemand, vilde gerne hjælpe ham i hans Vanskeligheder og bad ham om at indgive et motiveret Andragende om Forskud. Da dette kom, tog han deraf Anledning til at søge en Samtale med Landstingets Finanslovs-Ordfører, Justitiarius Schlegel, og denne Samtale blev følgerigere, end man skulde have troet.

Flertallet i Landstingets Finansudvalg havde nemlig i Marts 1888 omgaaedes med Tanken om en yderligere Nedsættelse af Højskolebevillingen. Den var, som før meddelt, i 1886 bleven nedsat fra 100,000 og 55,000 Kroner til 90,000 og 40,000; og da dette ikke havde haft den forønskede Virkning, vilde man nu nedsætte den til 80,000 Kroner til fattige Elever og 30,000 til Skolerne.

Det var disse Planer, der bevægede Steenstrup til at søge Ordføreren, og om sine Forhandlinger med ham har Doktor Steenstrup givet Besked i et Brev til Forstander Chr. Nielsen:

»Det er gaaet, som jeg tænkte mig, at Deres Andragende om Forskud har faaet Indflydelse paa Landstingets Stilling til Højskolebevillingen. I Løverdags Aftes skrev jeg til Schlegel, at jeg gerne vilde komme om til ham, hvis han ønskede det, for at give Oplysninger om, hvorledes Nedsættelsen af de to Bevillinger under de nuværende Forhold havde ramt og særlig maatte ramme saadanne Højskoler,

selv blandt vore bedste, hvis Forstandere tilhørte Højre eller dog var mistænkelige i Venstres Øjne.

»Han var meget villig til at høre derom. Han var den eneste af Højre i Landstingets Udvalg, som holdt paa ikke at nedsætte Bevillingerne yderligere, end sket var i de sidste to Aar; de andre vilde nedsætte Beløbene til 80,000 og 30,000 Kroner (altsaa en Nedsættelse af 10,000 Kroner for hvert af Beløbene). Han viste mig, at Forslaget allerede var trykt. Jeg fra min Side begyndte med at skildre Deres Stilling, men havde ogsaa andre Eksempler (Vinding og Testrup) som Beviser paa Trykket, der ramte de mest fremragende blandt vore Højskoler. Desuden oplyste jeg ham med Tal om de fattige Vilkaar, under hvilke saa mange blandt vore Højskoler virkede, at de Højre-Skoler, der var i Forlegenhed, ikke kunde vente at blive støttede af Befolkningen saaledes som Venstre-Skolerne osv. osv. Han skrev en Mængde Data op, men erklærede iøvrigt, at før til tredie Behandling kunde der ikke ventes nogen Forandring i Udvalgets Forslag. Han maa imidlertid have haft større Held med sine Forestillinger, end han turde haabe; thi allerede Mandag Aften (vor Samtale foregik Søndag Formiddag), havde jeg en Billet fra ham om, at Udvalget havde vedtaget at beholde de samme Summer som i de to sidste Aar«.

Derefter stilnede den politiske Storm lidt af, og de »udslettede« Skoler begyndte at blive optagne paa Fortegnelsen igen. Ved Forhandlingerne herom blev Steenstrup altid hørt, og med et Par Undtagelser tilraadede han Genoptagelsen. Hvor han fraraadede den, gav han den paagældende Forstander sine Grunde, lige saa vel som han havde givet

Ministeriet dem. Han veg i det hele aldrig tilbage for at vedgaa, hvad han gjorde, og tage Ansvaret derfor.

I denne Forbindelse bør det siges, at han et Par Gange i meget stærke Ord fraraadede Anerkendelse af Skoler, fordi de paagældende Ledere — iøvrigt Højremænd — led af »moralske Brøst«.

I Februar Maaned 1886 erklærede Øjenlægen Dr. Philipsen den Øjenlidelse, hvoraf Dr. Steenstrup i længere Tid havde haft Men, for en Nethindeløsning i det venstre Øje. Steenstrup gik da til Kultusminister Scavenius og meddelte ham, at han vanskelig kunde udføre Tilsynsarbejdet med Højskolerne i det Omfang som hidtil, og tilbød straks at træde tilbage, hvad han mente kunde være belejligt for Ministeren, der i Landstinget havde udtalt sig for, at der burde føres et skarpere Tilsyn med Højskolerne, hvad maaske bedst kunde ske ved en ny Mand. Ministeren svarede, at hin Udtalelse havde han været nødt til af Stemningen i Landstinget; og Dr. Steenstrup fik i Samtalen med ham intet Indtryk af, at han ønskede at gøre Forandring hverken med Hensyn til Tilsynsmand eller Tilsynsmaade.

Nogle Uger efter Rigsdagens Hjemsendelse 1887 ønskede Ministeren imidlertid en Samtale med Dr. Steenstrup i Anledning af Landstingets Fordring om et skarpere Tilsyn. Han havde tænkt sig 3 Tilsynsmænd, men havde ingen nærmere Plan.

Dr. Steenstrup udtalte da, at han i sin Betænkning havde udtalt Ønsket om et fagligt Tilsyn for Fagskolerne, men sagde, at det vel var en politisk

Kontrol, Landstinget ønskede. Og en saadan kunde efter hans Mening ikke udøves ved noget fra Ministeriet udsendt Tilsyn. En saadan politisk Kontrol kunde kun tænkes lokal og kunde næppe skaffes til Veje; og om den tilvejebragtes, vilde den gøre Forstandernes Stilling pinlig og utaalelig. Da Samtalen gik over til Spørgsmaalet om Eksamination af Eleverne, naar Tilsynsmanden besøgte Skolerne, ytrede Dr. Steenstrup, at en saadan ingenlunde vilde give noget paalideligt Udbytte og desuden stred mod den Forudsætning, under hvilken han fra først af udsendtes. — Et Par Gange betonede han, at skulde der gøres nogen Forandring, maatte den helst indledes af nye Mænd, og han var — ogsaa af Helbredshensyn — villig til at træde tilbage enten straks, til Efteraaret eller ved Finansaarets Slutning, efter som det maatte passe bedst. Ministeren sagde imidlertid, at Landstinget vel nærmest ved sin Fordring havde villet øve en moralsk Virkning og vel ikke mente det saa alvorligt; og det maatte helst indtil videre blive ved det gamle.

I Løbet af denne Samtale, der fandt Sted i Maj, havde Ministeren spurgt, om Dr. Steenstrup kunde udpege en Afløser for sig; men Doktoren havde sagt, at han hidtil ikke havde fundet nogen, og Ministeren havde heller ikke den Gang tænkt sig nogen bestemt.

Inden Maanedens Udgang fik imidlertid Dr. Steenstrup Meddelelse om, at Ministeren havde truffet sit Valg, nemlig den nuværende Tilsynsmand Docent L. Feilberg. I sidste Halvaar 1887 og i 1888 delte disse saa Tilsynsgerningen, og saa fratraadte Dr. Steenstrup helt.

Den danske Folkehøjskole vil altid holde Dr. Steenstrups Minde i Ære som den, der i de vanskeligste Tider ridderligt forsvarede den og ærligt støttede den, og som ved sin elskværdige og kloge Færd maaske mere, end han selv anede, bidrog til at udvikle den.

III. Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

Det er foran nævnt, hvorledes det var Deltagelsen i »den danske Folkeforenings« Virksomhed, der førte Steenstrup ind paa Tanken om Nødvendigheden af at hæve især den store Landbefolkning op til et højere aandeligt Udviklingstrin, og det mest nærliggende Middel hertil maatte da være at virke for at fremme en sund, national Folkeoplysning.

De politiske og historiske Smaaskrifter, af hvilke især Folkeforeningens københavnske Afdeling udgav ikke saa faa i de første 2—3 Aar af sin Tilværelse, var imidlertid mest skrevet for de mere oplyste og læstes kun af disse. Skulde man naa til ad den Vej at paavirke hele det store Folk, maatte man i en ganske anderledes Grad end hidtil tage Hensyn til dets aandelige Forudsætninger og indrette Skrifterne derefter, saavel fra Formens som Indholdets Side; først da kunde man gøre sig Haab om at faa det menige Folk til at læse dem.

Ud fra denne Tankegang var det, at Steenstrup i Efteraaret 1865 opfordrede Folkeforeningens Be-

styrelse til at sætte en Virksomhed i Gang til Fremme af almindelig Folkeoplysning. Orla Lehmann stillede sig velvillig til Sagen og bad ham om i en motiveret Skrivelse at bringe den frem for Repræsentantskabet, hvad Steenstrup da ogsaa gjorde. Hans Forslag, der er dateret 27. Decbr. 1865, gaar hovedsagelig ud paa følgende:

For at naa sit politiske og nationale Maal maa »den danske Folkeforening« dels føre en politisk Kamp og dels en Kulturkamp, »idet den Modstand, som en virkelig frisindet, oplyst Politik i national Retning møder, væsenligst har sin Rod deri og henter sin Kraft derfra, at vor Almue, og især Landalmuen, endnu har tilegnet sig saa lidt af Middelstandens Kultur og aandelige Interesser«. Men skal Samfunds- og Statslivet kunne gennemtrænges af en fælles national Aand og Bevidsthed, maa Landalmuen hæves op til det samme aandelige Udviklingstrin som Middelstanden, og Midlet hertil er da, at Folkeforeningen »organiserer en Virksomhed for at fremme Folkeoplysningen«; thi hvad den hidtil har virket ved Foredrag og Skrifter, kan kun ganske undtagelsesvis have paavirket Almuen.

En saadan Virksomhed skal først og fremmest gaa ud paa at udgive gode og billige Folkeskrifter, i Lighed med de i sin Tid af Trykkefrihedsselskabet[1]) og det haderslevske Folkeskriftselskab[2]) udgivne, idet man dog i højere Grad end

---

[1]) Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug stiftedes 1835 af H. C. Ørsted, J. Fr. Schouw, H. N. Clausen o. a. og udgav i Tiden indtil 1848 i alt 32 til Dels udmærkede Folkeskrifter.

[2]) Dette virkede i Aarene 1852—64 og udgav i alt 47 Smaaskrifter, mest af historisk og geografisk, dog ogsaa til Dels skønliterært Indhold.

disse stræber efter at vække Læselysten hos Ungdommen. Skrifterne skal dels være Optryk af dertil egnede udvalgte Stykker af Digterværker og af ældre og nyere historiske Skrifter, Rejsebeskrivelser, Naturskildringer o. s. v.; men dels skal man ogsaa stræbe at fremkalde nye Skrifter om alle saadanne Æmner, hvis Belysning kan »fremme Bondens aandelige Syn, Følelsen af hans moralske og borgerlige Værdighed og den friere Opfattelse af hans Bedrift eller hans Stilling i Samfundet«. For at skaffe Bøgerne Udbredelse bør man rette en Opfordring til alle Kommunalbestyrelserne om at støtte Foretagendet, bl. a. ved at tegne Subskription til Fordel for Sogne- og Skolebogsamlinger. Desuden bør Afsætningen fremhjælpes ved Anvendelse af Kolportører.

Dernæst bør den omtalte Virksomhed tage Sigte paa at bøde paa Almueskolens Mangler. Almuens Evne til gennem Læsning at tilegne sig Kundskaber er trods Skolegangen alle Vegne ringe, der trænges i høj Grad til Hjælpere, som ved det mundtlige Ord vil slaa Bro over den Kløft, der skiller Almuen fra Bogverdenen og derved fra Kundskabens Rige, ved at læse højt, og forklare det læste o. s. v.; derved vil Almuens egen Trang til Oplysning vækkes. Til at lede og støtte alle disse spredte Bestræbelser bør Folkeforeningen nedsætte et staaende Udvalg, som ved at være det Midtpunkt, hvortil alle Erfaringer strømmer sammen, vil kunne faa stor Betydning som Raadgiver i praktiske Spørgsmaal, give Stødet til Tilvejebringelse af nye og bedre Undervisningsmidler, give Anvisning paa Foredragsholdere og være Mellemmand mellem Oplysningssagens Forkæmpere og Minister eller Rigsdag. Et

periodisk Organ vil rimeligvis snart blive nødvendigt til at vedligeholde Forbindelsen mellem Udvalget og de enkelte Virksomheder rundt omkring i Landet; foruden Meddelelser og Vejledninger kunde et saadant Blad ogsaa indeholde belærende og underholdende Stof.

En saadan Virksomhed, slutter Steenstrup sit Forslag, vil ogsaa blive af Betydning for Folkeforeningens rent politiske Kamp, idet bl. a. Filialerne deri vil finde en kraftig Støtte i deres Bestræbelser for at fremme national Oplysning; og endelig vil den føre til, at Landalmuen, der nu i Almindelighed er saa fuld af Mistro mod de dannede Klasser, lidt efter lidt vil ombytte denne med Tillid, naar den ser Folkeforeningen sætte saadanne Foretagender i Gang, der sigter til Almuens eget aandelige og timelige Vel. At Udgivelsen af en Række gode Folkeskrifter vil blive af Betydning for den aandelige Forbindelse med de danske Nordslesvigere og en kraftig Støtte for dem i deres nationale Kamp, vil være selvindlysende. —

Dette Forslag blev altsaa, formodentlig først i Jan. 1866, indleveret til Folkeforeningens Repræsentantskab, som nedsatte et Udvalg paa syv af sine Medlemmer til at drøfte det. Efter en almindeligere Forhandling gav dette Udvalg atter et Underudvalg, bestaaende af M. Hammerich, M. Mørk Hansen og Steenstrup, det Hverv at underkaste det en nærmere Drøftelse og afgive en Betænkning med Hensyn til Udførelsesmaaden. I denne, der er dateret 16. Febr. 1866, foreslaas det, at Repræsentantskabet vælger et staaende Udvalg til at udgive Folkeskrifter, men tillige fremhæves Nødvendigheden af, for paa Forhaand at afvæbne Mistænksomheden mod Fore-

tagendet, at dette Udvalg stilles saa frit som muligt overfor Folkeforeningen, og at det udfyldes med i det mindste eet Medlem, hvis Navn viser ud over den befrygtede Parti-Ensidighed (man har tænkt paa Termansen); dernæst at Udvalget i sin Virksomhed saavidt muligt, f. Eks. ved Valg af Forfattere, maa se bort fra Partistillingen, og endelig, at Behandling af Øjeblikkets brændende Spørgsmaal, hvad enten de er politiske eller kirkelige, udelukkes fra Skrifterne. Derimod anser man det for heldigst, bl. a. af økonomiske Grunde, indtil videre ikke at komme ind paa det Steenstrupske Forslags andet Afsnit om Midlerne til Forbedring af Skoleundervisningen, til at fremme Foredrags-, Oplæsnings- o. lign. mundtlige Virksomheder.

Underudvalgets Betænkning blev i alt væsentligt tiltraadt af det større Udvalg, hvis Indstilling til Repræsentantskabet blev vedtaget den 7. Marts 1866 i følgende Form:

1) Den danske Folkeforenings Repræsentantskab vælger 3 Mænd til i Forening med 2 af dem tiltagne Mænd under Navn af »Udvalg for Folkeoplysnings Fremme« at sørge for Udgivelsen og Udbredelsen af gode folkelige Skrifter. Udvalget er gyldigt fra 1. April 1866 til 31. Marts 1867.
2) Til Bestridelse af Bestyrelsesudgifterne i det nævnte Aar stilles et Beløb af indtil 300 Rdlr. af Foreningens løbende Indtægter til dette Udvalgs Raadighed.
3) Til Skrifternes Udgivelse og Udbredelse kan Udvalget i det nævnte Tidsrum raade over et Forskud af Foreningens Midler af indtil 2000 Rdlr.

4) Inden Udgangen af Marts 1867 aflægger Udvalget Regnskab til Repræsentantskabet for sin Virksomhed og for sit Mellemværende med Folkeforeningen, og vil der da være at tage ny Bestemmelse om denne Virksomheds videre Fremme.
5) Det første Program for Udvalgets Virksomhed affattes efter Overenskomst mellem Udvalget og Bestyrelsen.

Til Medlemmer af Udvalget valgtes M. Hammerich, M. Mørk Hansen og M. Steenstrup.

Saaledes var altsaa nu »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« traadt ud i Livet. Nu gjaldt det blot om at finde to dertil egnede Mænd, som var villige til at arbejde sammen med de tre af Folkeforeningen udpegede. Dette Spørgsmaal løstes dog hurtig, idet Docent N. J. Fjord og Folketingsmand, Gaardejer N. J. Termansen erklærede sig villige til at træde ind i Udvalget. Det fulgte af sig selv, at Steenstrup straks paa det første ordentlige Udvalgsmøde den 28. Marts 1866 valgtes til Formand, hvilken Stilling han fra nu af beklædte Aar for Aar lige til sin Død.

I Løbet af Sommeren blev imidlertid Mørk Hansen kaldet til Præst i Vonsild ved Kolding og traadte som Følge deraf ud af Udvalget; i hans Sted valgte Repræsentantskabet saa Pastor H. V. Rasmussen, der tiltraadte sin Stilling som Medlem paa det d. 19. Novbr. 1866 afholdte Udvalgsmøde. Den Sammensætning, der herved var tilvejebragt, blev da den endelige for en lang Aarrække; thi saa længe Folkeforeningen bestod, vedblev Repræsentantskabet at vælge Steenstrup, Hammerich og Rasmussen som Medlemmer, ligesom disse stadig genvalgte Fjord og Termansen, og først mange Aar senere, da Døden

allerede havde bortrevet tre af disse Mænd, traadte nye Kræfter til.

Efter Gennemførelsen af Grundlovsforandringen i 1866 begyndte det snart at vise sig vanskeligt at holde Folkeforeningen oppe, fordi den nu savnede et egentligt politisk Formaal. Naar den alligevel endnu i nogle Aar, om end hensygnende, fortsatte sin Tilværelse, var det for en stor Del, fordi dens ledende Mænd efterhaanden fik Øjet op for Betydningen af Folkeoplysnings-Udvalgets Arbejde og ønskede fremdeles at kunne yde det virksom Støtte gennem Foreningen.

Saaledes udtalte f. Eks. Lehmann paa Generalforsamlingen den 26. Marts 1868: »Jeg tror, at Folkeforeningen med stor Tilfredsstillelse kan se paa den Støtte, den har ydet det Foretagende, som forøvrig selvstændig bestyres af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme, hvori Broderparten af Arbejdet, men da ogsaa af Æren, tilhører Dr. Steenstrup. Dette er maaske den Del af vor Virksomhed, som i Længden vil bære de rigeste Frugter; thi medens Adgangen til Oplysning og aandig Føde er let og rigelig for de Dannede, er Trangen stor hos Almuen . . . Jeg anbefaler til alle Selskabets Medlemmer, og navnlig til vore Filialer, paa bedste Maade at være Udvalget behjælpelig med at bringe en sund Oplysning i en frisindet national Aand ud iblandt vor Almue, hvor den paa mange Maader vil finde modtagelig Jordbund og bære god Frugt til vort Fædrelands Vel.« Paa lignende Maade udtalte C. Ploug i 1869, at naar han ønskede, at Foreningen fremdeles skulde bestaa, var det netop paa Grund af den stille, men meget nyttige Virksomhed, den udøvede ved at understøtte Udbredelsen af Folkeskrifter. »Vi har gjort den Op-

dagelse, at en stor Del af Almuen henlever næsten uden Bogkundskab og uden Kendskab til den danske Literatur, og vi har derfor støttet et Udvalg, som i en Del Aar har udgivet en betydelig Række af særdeles gode, nyttige og ogsaa paaskønnede Folkeskrifter. Det tror jeg er en overordentlig gavnlig Virksomhed, og kan vi end ikke allerede nu se Frugterne deraf, saa vil de ganske vist vise sig i Tidens Løb. Det skulde derfor gøre mig meget ondt, om denne Virksomhed skulde ophøre, og var det end alene for at støtte den, mener jeg, at Folkeforeningen burde vedblive at bestaa.«

Efter Orla Lehmanns Død i 1870 sank Foreningen imidlertid hen i en fuldstændig Dvaletilstand, af hvilken den ikke mere vaagnede, og fra April 1872 kan man regne, at den havde ophørt at bestaa. Ved Foreningens Opløsning blev Udvalget altsaa aldeles frit stillet; de 2500 Rdlr., som af Foreningens Kasse efterhaanden var blevet indskudt i dets Virksomhed som Driftskapital, og som det oprindelig var Meningen, at Udvalget skulde tilbagebetale, blev det eftergivet.

De fem Mænd, der kom til at virke sammen i Udvalget, var hver paa sin Vis ejendommelige Personligheder og i mange Henseender ret forskellige, i Livsstilling som i Aandsdannelse; fælles for dem var derimod den retlinjede Karakter, det alvorlige religiøse Livssyn og Ønsket om at virke med til

Fædrelandets Genoprejsning. Det var derfor altid let for dem at blive enige, og deres Samarbejde var præget af gensidig Hensynsfuldhed og Tillid; ingensinde mærkes den svageste Antydning af personlig Misstemning fra nogen Side. Hver af dem gjorde med Glæde sin Del af Arbejdet uden andet Vederlag end Bevidstheden om at virke i en god Sags Tjeneste.

Som naturligt var, blev det Steenstrup, der kom til at bære langt den overvejende Del af Arbejdet; det var jo ham, paa hvis Tilskyndelse den hele Virksomhed var blevet sat i Gang. Som Formand kom han nemlig til at udføre Hvervet som Redaktør og Sekretær, hvormed atter fulgte Ledelsen af hele den daglige Forretningsgang, som snart viste sig at kræve flere Timers dagligt Arbejde og desuden nødvendiggjorde lønnet Bistand for ham. Ikke desmindre vedblev det Arbejde, der krævedes af ham paa det rent forretningsmæssige Omraade, at være saa stort, at han begyndte at tvivle om Muligheden af at kunne fortsætte dermed. For at nu ikke hele Virksomheden skulde gaa i Staa, opfordrede de andre Medlemmer ham da til at modtage et beskedent Vederlag for sit Redaktions-Arbejde, hvad han saa ogsaa lod sig bevæge til.

Nogle Gange om Aaret holdtes der Møder, hvor man drøftede Udvalgets hele Stilling, fremtidige Opgaver o. s. v. Naar der imellem Møderne skulde træffes Afgørelser i vigtigere Spørgsmaal, skete det ved Hjælp af Rundskrivelser fra Formanden til Medlemmerne, saa disse paa den Maade fik Lejlighed til at gøre deres Indflydelse og særlige Ønsker gældende. Deres Deltagelse i det daglige Arbejde indskrænkedes ellers saavidt muligt til den

literære Side af Virksomheden, den som knyttede sig til Skrifternes Udgivelse, altsaa især Bedømmelse af indkomne Manuskripter og Bistand ved Korrekturen paa dem, der skulde udgives i Trykken. Nogen skreven »Grundlov« eller »Forretningsorden« fandtes der ikke, hvad der undertiden senere har vakt nogen Forbavselse hos fremmede, som har søgt Oplysning om Udvalgets Historie; at Virksomheden alligevel kunde holdes gaaende i en lang Aarrække uden nogen som helst Rivninger, beroede derfor paa det gensidige Tillidsforhold, der som ovenfor sagt herskede mellem Formand og Medlemmer, og paa den Takt og Medgørlighed, der fra alle Sider vistes. Adskillige Gange udtalte Fjord paa sin sædvanlige spøgefulde Maade, at de andre Medlemmer jo i Grunden mest var der for at »dække« Steenstrup, saa han kunde faa des friere Hænder og staa des tryggere overfor Offentligheden ved, at de delte Ansvaret for hans Handlinger. Steenstrup vurderede dog sine Medarbejderes Bistand overordentlig højt og har oftere udtalt sin Taknemlighed over den Støtte, de ydede ham.

Saa længe Martin Hammerich levede, var han mer end noget af de andre Udvalgsmedlemmer den, med hvem Steenstrup drøftede de forskellige praktiske og literære Spørgsmaal, der trængte sig frem til Besvarelse. Om den Iver og Kærlighed, hvormed Hammerich omfattede Udvalgets Virksomhed, vidner en lang Række Breve, som han skrev til Steenstrup fra Herregaarden Iselinge ved Vordingborg, hvor han tog Bolig 1867 efter at have opgivet sin Stilling som Bestyrer af Borgerdydskolen paa Kristianshavn Hammerich var en Mand med ualmindelig omfattende Kundskaber paa Aandsvidenskabernes Om-

raade, især i Sprog, Literatur og Historie; dertil var han i Besiddelse af en varm Begejstring for Kunsten og var en forstaaende Kender af dens Frembringelser; kort sagt, han var en sjælden fintdannet Mand med Sans og Smag for alt skønt i Tilværelsen, hvorom bl. a. det lille Skrift »Thorvaldsen og hans Kunst« vidner, som han skrev i 1870 i Anledning af Hundredaarsdagen for Thorvaldsens Fødsel, og som blev udgivet som Nr. 35 af Udvalgets Skrifter[1]). Man forstaar derfor let, at Steenstrup satte stor Pris paa Hammerich som Raadgiver og Medarbejder i Folkeoplysningssagen og lagde den største Vægt paa hans Mening og Skøn især i Smagsspørgsmaal, og at han betragtede hans pludselige Død i 1881 som et alvorligt Tab for Udvalget.

Ligesom Mørk Hansen havde H. V. Rasmussen indtil Krigen 1864 været Præst i Nordslesvig (i Halk), hvorfra han som de andre danske Embedsmænd blev fordrevet af de nye Magthavere. I Stedet for at søge nyt Præsteembede gik han over til en udstrakt Skolevirksomhed i Hovedstaden og naaede her hurtig at blive en af de allermest ansete Dansklærere. Senere blev han tillige Eksaminator i Dansk ved Skolelærereksamen. Han nærede en varm Kærlighed til Fædrelandets Sprog og Literatur og besad et vidtstrakt Kendskab dertil. En Frugt af disse Interesser er den lille Samling danske Ordsprog og det Udvalg af historiske fædrelandske Digte, som han besørgede udgivet til Folkelæsning.

---

[1]) Det oplevede tre Oplag, foruden at det blev uddelt i Norge af det derværende Folkeoplysningsselskab og endog blev oversat paa Tysk.

Docent N. J. Fjord var den af Udvalgsmedlemmerne, der mindst tog Del i det daglige Arbejde, hvilket han selv paa en spøgefuld Maade indrømmer i et Brev af 14. Maj 1874, hvori han ønsker Steenstrup til Lykke i Anledning af hans Udnævnelse til Ridder af Dannebrog: »Jeg maa unde mig selv den Fornøjelse at bringe Dem min Lykønskning til Anerkendelsen, der er bleven Dem til Del. Selv det uvirksomste Medlem af et Udvalg maa jo være glad, naar Formanden hædres, og det saa meget mere, naar man trygt kan »drive af« og dog vide, at alt passes og røgtes med Dygtighed«. Fjords forholdsvise »Uvirksomhed« skrev sig dog ingenlunde fra Mangel paa Interesse for Sagen; det var alene af Mangel paa Tid, og han havde paa Forhaand ved sin Indtrædelse taget et Forbehold i saa Henseende. Lige fra første Færd omfattede han Udvalgets Virksomhed med største Sympati; den stod jo ogsaa i god Samklang med hans eget Arbejde for at fremme Folkeoplysningen gennem en forbedret Læreruddannelse. Som Medlem af Udvalget fik han især Betydning ved Afgørelsen af alle rent praktiske Forretningsspørgsmaal; men selvfølgelig kom hans specielle Fagkundskaber ogsaa ofte den literære Virksomhed til Gode. Udvalget har senere sat ham et smukt Minde i sine Skrifter ved at udgive en Levnedsskildring af ham[1]).

Mellem Termansen og Steenstrup udviklede der sig i Aarenes Løb et ejendommeligt personligt Venskab, som jævnlig giver sig smukke Udslag i Brevene mellem dem. Termansen er jo med Rette

---

[1]) P. Storgaard-Pedersen. Docent N. J. Fjord. 1904. (Folkelæsning Nr. 263).

blevet kaldt Danmarks lærdeste Bonde; men han var dog langt mere end en lærd Mand; han var tillige en dyb, selvstændig Personlighed, inderlig gennemtrængt af den kristelige Ydmyghed og Mildhed, dertil en Mand af en ubestikkelig sanddru og retsindig Karakter, hvad der prægede hele hans offentlige som private Liv. For Udvalget og dets Formand blev Termansens Optagelse af stor Betydning. Som før nævnt skulde han som Venstremand ved sin Tilstedeværelse blandt de andre fire nationalliberale Medlemmer overfor Offentligheden afgive Garanti for Udvalgets politiske Upartiskhed, og han har sikkert ogsaa betydet en hel Del i den Retning, selv om alligevel ikke alle følte sig helt trygge paa Forhaand. Ligeledes har han senere kunnet anvende sin politiske Indflydelse til Udvalgets Fordel i Rigsdagen, dengang der begyndte at blive Tale om en Bevilling til det paa Finansloven. Men ogsaa i selve Udvalgsarbejdet gjorde Termansen et stort og værdifuldt Indskud. Som den der paa første Haand kendte Forholdene paa Landet og Landbefolkningens aandelige Tilstand, kunde han ofte skønne bedre om et eller andet end nogen af de andre Medlemmer, og Steenstrup lagde altid stor Vægt paa hans forstandige, sunde og uhildede Domme. Man kan heller ikke andet end beundre den Selvstændighed og Intelligens, hvormed denne jævne Bondemand, der kun havde nydt den tarveligste Undervisning og ellers maattet hjælpe sig selv frem til Kundskab og Dannelse, formaar at tage Standpunkt overfor det, han læser, og den Overlegenhed, hvormed han behersker det tilegnede Stof. I de sidste Aar Termansen levede, efter at hans Rigsdagsvirksomhed var ophørt, udviklede der sig et

ejendommeligt Samarbejde mellem ham og Steenstrup, idet denne overdrog ham at gennemlæse forskellige især større historiske Værker og udarbejde korte Redegørelser for deres vigtigste Indhold, hvoraf Steenstrup saa kunde danne sig et Skøn om, hvorvidt der var noget i disse Bøger, som han selv burde læse. Til Udvalgets Skrifter har Termansen leveret to Bidrag: en fortrinlig Skildring af St. St. Blicher, som er udkommet i fire Oplag, og en Levnedstegning af Abraham Lincoln, som han desværre ikke naaede at faa fuldført.

Ved at gennemse den lange Fortegnelse over de af Udvalget i Aarenes Løb udgivne Skrifter vil man undres over kun paa eet eneste at finde Steenstrup nævnt som Forfatter, nemlig den lille Afhandling »Om Sogne- og Skolebogsamlinger«, egentlig et Foredrag, han havde holdt ved Skolemødet i København 1879. Havde han ikke, især i Udvalgets første Aar, med Vilje undgaaet at sætte sit Navn paa Bøgernes Titelblade, kunde dog adskillige af de ældre Skrifter med Rette have været betegnede som »samlede« eller »bearbejdede« af ham. Dette gælder først og fremmest det store Skrift »Sverrig, Land og Folk«, som udgaves i 2 Dele i 1876, og som belyser sit Æmne gennem Udtog af en Række svenske Forfattere. Om sin Medvirkning ved dette Skrifts Tilblivelse har Steenstrup selv oplyst: »Dette Værk er planlagt af mig, og jeg har valgt alle Stykkerne (det krævede en Læsning gennem flere Aar), udpeget nøjagtig, hvad der skulde oversættes, hvad sammendrages, givet Oplysninger og nøje kontrolleret det hele, ogsaa Oversættelsen«. Ganske paa samme Maade forholder det sig med det lille Skrift »Fra det indre Sydafrika« (Særtryk Nr. 58), hvis Grundlag er J.

Mackenzies store engelske Værk, samt med Uddragene af Darwins Rejseiagttagelser (Særtryk Nr. 37) og af den yngre Ross's Rejse i det sydlige Ishav (Særtryk Nr. 38).

Alt i alt er Steenstrups direkte Bidragydelser til Folkelæsningsskrifterne saaledes ikke særlig omfattende, navnlig ikke i Betragtning af den lange Aarrække, han kom til at lede Foretagendet. Ganske anderledes stiller Sagen sig imidlertid, naar Talen bliver om hans indirekte Bidrag gennem hans i en sjælden Grad omhyggelige og samvittighedsfulde Redaktionsarbejde, der undertiden endog begyndte lige ved Planlæggelsen af Skrifterne i Form af Anvisning paa selve Æmnet og Raad og Vejledning til Forfatteren angaaende hele Behandlingsmaaden. Det som var ham eet og alt, var at gøre Skrifterne saa klare og let tilgængelige for Læserne som muligt, og han var utrættelig i at give Forfatterne Raad og Vink i saa Henseende, og som Regel var de ogsaa bagefter villige til at indrømme, at Fremstillingen havde vundet ved hans Indgriben, selv om en og anden af dem nok undertiden kunde blive utaalmodig over hans mange Bemærkninger og Ændringsforslag. Ogsaa med Hensyn til Stilens Skønhed og Sprogets Renhed havde han et aabent Øje for de Krav, der maa stilles til gode Folkeskrifter, og selv højt dannede Mænd maatte af og til sande, at Steenstrup kunde lære dem et og andet.

I den her antydede Retning har Steenstrup ydet sin Medvirken ved hele den lange Række af Skrifter, i alt omfattende over halvfemte Hundrede større og mindre Arbejder, som Udvalget fik udgivet indtil hans Død i Oktober 1904, for nogles Vedkommende naturligvis dog mere end for andres. Selv ønskede

han hele denne Del af sin Virksomhed omtalt saa lidt som muligt og frabad sig alle Taksigelser i Bøgernes »Forord« og lignende Steder. Hvor betydningsfuld og omfangsrig den kunde være, derom vidner L. Schrøders Udtalelse i Fortalen til »Den nordiske Folkehøjskole«, som udkom kort efter Dr. Steenstrups Død og efter Forfatterens Ønske tilegnedes Mindet om ham: »Men jeg har ogsaa den særlige Grund [til at tilegne ham Bogen], at han med den store Samvittighedsfuldhed, der udmærkede ham som Udgiver af alle Folkeoplysnings-Udvalgets Skrifter, har haft stor Indflydelse paa Indholdet af Bogen, og at han særlig har lagt meget Arbejde i at faa den oplyst med Billeder og Kort«. Man glemme ikke, at der her er Tale om en Mand paa over 80 Aar, tilmed blind paa det ene Øje; da først vil man kunne skønne om, hvilken Aandskraft han raadede over i sine Velmagtsdage, og hvor stort det Arbejde var, han i den lange Aarrække satte ind paa at fremme Folkeoplysningens for ham saa store og vigtige Sag.

Som Afslutning paa denne Omtale af Steenstrup som Redaktør af Udvalgets Skrifter turde det have nogen Interesse at fremdrage nogle Udtalelser af ham i det »Tilbageblik paa en Menneskealders Virksomhed«, som han udarbejdede i 1902 og tilstillede Kultusministeriet, Rigsdagen, Pressen, forskellige Skolemænd og Oplysningsvenner m. fl.[1]), aabenbart ledet af Ønsket om inden sin Død at gøre Offentligheden Regnskab for, hvorledes han havde brugt den ham af hans Medborgere viste Tillid og de store

---

[1]) Det er aftrykt i »Smaastykker« XXI Binds 6. Hefte (»Folkelæsning« Nr. 256).

Pengemidler, der efterhaanden blev stillet til hans Raadighed; han følte sig nemlig overbevist om, at der efter hans Død vilde fremkomme Angreb paa ham, hvad dog, saavidt vides, ikke er sket hidtil. De almindelige Synspunkter, ud fra hvilke han mente, at en saadan Virksomhed maatte ledes, fremgaar af følgende Karakteristik, som han i det nævnte »Tilbageblik« giver af Udvalgets Skrifter:

»Som betegnende for Aanden i Udvalgets Virksomhed blev Billedet af Frihedsstøtten sat som Titelbillede paa alle dets Skrifter.[1])

»Med Hensyn til nye Skrifter stod det lige fra først af klart for Udvalget, at det ikke blot gjaldt om at vælge passende Æmner til de folkelige Skrifter, men at der fremfor alt maatte arbejdes hen til, at Fremstillingen blev langt klarere og fatteligere end i den almindelige populære Literatur, at Forudsætningerne for Forstaaelsen stadig oplystes, dog saa behændigt, at de mere kyndige Læsere ikke kededes derved, at Sproget var jævnt og Ordforraadet godt dansk, saa at fremmede Ord saa vidt muligt blev undgaaede eller dog forklarede, uden at Fortællemaaden derved blev kunstlet.

»I Tillid til, at vore Skrifter ved en saadan Fremstillingsmaade kunde læses med Interesse af alle Klasser i Samfundet, gav vi dem Navnet »Folkelæsning«, ikke Almuelæsning. Vi har Grund til at være de Forfattere, der har arbejdet med os, taknemlige, fordi de med Iver og Udholdenhed har stræbt efter at fyldestgøre Fordringerne til en folkelig Fremstilling.

---

[1]) Denne Vignet, der lige fra først af har prydet Titelbladet paa Udvalgets Skrifter, er tegnet af Maleren H. Olrik.

»Med Hensyn til Valget af Æmner i de forskellige videnskabelige Retninger var det naturligt, at man undgik de meget omfattende Æmner, ligesom lærebogsagtige Fremstillinger. Det stod klart for Udvalget, at i Historien Levnedstegninger af fremragende Mænd og Kvinder og Enkeltskildringer af vigtige Begivenheder eller begrænsede Tidsrum i deres Begrænsning er lettere at opfatte af det Publikum, vi særlig maatte tænke paa at vinde; men selvfølgelig maatte disse Enkeltskildringer fremtræde fyldigt, anskueligt og livligt, saa vidt muligt afspejlende det virkelige Liv og paavisende Betydningen for Livet. — I Geografien blev der ikke tilsigtet noget omfattende almindeligt Værk, derimod søgtes Kendskabet til Jorden og Livet paa Jorden gjort forstaaeligt lidt efter lidt ved fyldige Rejseskildringer og ved anskuelige Opdagelsesrejser fra de mest fremtrædende Tidspunkter. Ved to af de nordiske Lande (Norge og Sverrig) blev det med Held forsøgt at give anskuelige Billeder af Landenes og Folkenes Ejendommeligheder ved Uddrag og Udvalg af Landenes Literatur (af Digtere, Folkesagn, Udtalelser af Videnskabsmænd o.a.). — I Skildringer fra Plante- og Dyreverdenen er det systematiske kun sjældent fremtrædende, derimod saa stærkt som muligt Planters og Dyrs Livsforhold og deres Betydning for Menneskelivet og Naturens Husholdning. Noget ligeartet tilstræbtes i Afhandlinger om Naturkræfterne.

»De forskellige nye Skrifter, som her sigtes til, var ikke efter Udvalgets Mening bestemte til at bruges som Lærebøger i Skolerne, om end mange af dem tit har været brugte dertil. Derimod var det naturligt, at de foruden til Selvundervisning og Underholdning fik deres Plads som Læsebøger, som Grund-

lag for Samtaler mellem Lærere og Elever og til Efterlæsning hjemme om, hvad der var fortalt paa Skolen.«

Den Subskriptionsindbydelse, hvormed Udvalget i Efteraaret 1866 havde begyndt sin Virksomhed, endte med følgende Ord: »Udvalget overser ingenlunde, at det især er ved det mundtlige Ord, at Folkeoplysningen skal fremmes; det er vort Haab, at de mange, der rundt omkring i Fædrelandet paa den Maade vække og nære Trangen til Oplysning — hvad enten det sker ved blot Oplæsning eller ved frie Fortællinger og Foredrag, — ville føle sig støttede i deres Virksomhed ved de af os udgivne Skrifter.« At dette Haab gik i Opfyldelse i en Grad, som den Gang ikke kunde anes, skyldes i første Række Dr. Steenstrups sikre pædagogiske Blik baade for de rette Æmner og den rette Behandlingsmaade.

For at en Plan som den, Steenstrup i sin Skrivelse af 27. Decbr. 1865 foreslaar »Folkeforeningens« Repræsentantskab, skulde kunne bringes til heldig Udførelse, gjaldt det om straks at vinde alle de politiske Partiers Tillid. I den Anledning blev en Del Rigsdagsmænd af forskellig Partifarve indbudt til et Møde paa Borchs Kollegium den 3. Maj 1866. Steenstrup udviklede her sine Tanker og gav en Fremstilling af Udvalgets Tilblivelse, hvorefter der udspandt sig en Forhandling paa et Par Timer. Stemningen var i det hele velvillig mod Foretagen-

det; dog holdt mange ikke af Forbindelsen med »den danske Folkeforening«. Den eneste, der nærede alvorlig Mistillid til Udvalget, var C. Berg, som udtalte sig stærkt imod det.

I det hele og store blev Udvalget omtalt med Velvilje i Pressen, da det hen paa Efteraaret 1866 begyndte sin Virksomhed med at udsende en Subskriptionsindbydelse og udgive de første Skrifter, af hvilke Blichers tre Noveller »De tre Helligaftener«, »Præsten i Vejlby« og »Røverstuen« var Nr. 1 og Reinhardts »Et Afsnit af den danske Bondestands Krønike« Nr. 2, hvorefter endnu i 1866 fulgte et Hefte »Smaastykker« indeholdende »Smaatræk om Frederik den Sjette« af Th. Overskou, »Søkampen ved Helgoland« af J. C. Tuxen, og »Hjernens, Nervernes og Sansernes Virksomhed hos Mennesket« af A. Jacobsen. Hermed var paa en heldig Maade de Grundtoner anslaaet, som senere stadig har klinget gennem Udvalgets literære Virksomhed. Skønt der i disse første Skrifter ikke skulde synes at være synderlig gode Holdepunkter for politisk Mistillid, lader det dog til, at Udvalget alligevel har været Genstand for Angreb fra yderliggaaende demokratisk Side; i alt Fald tager Orla Lehmann paa Folkeforeningens Generalforsamling den 27. Marts 1867 til Genmæle mod saadanne i følgende kraftige Udtryk: »Vi har set, hvorledes man fra den sidste Side [d. e. Demokratiets] søger at kvæle den fremspirende Virksomhed til Folkeoplysnings Fremme og med kynisk Aabenhed endog advarer den menige Mand imod at modtage selv det gode af det nationalliberale Partis Haand«. Men i øvrigt synes Frygten for, at der stod partipolitiske Hensyn bag Udvalgets Virksomhed, snart at have tabt sig. »Jeg maa sige«, udtaler Dr. C.

Rosenberg i 1869, »at jeg kun har hørt faa Angreb paa »Dansk Folkelæsning« i Sammenligning med de Angreb, der er gjort paa andre lignende Foretagender, og jeg tror, at Grunden er den, at det nævnte Foretagende er blevet styret saa moderat, forsigtig og sindig, at Angreb saa at sige har været umulige.«

Efter at Folkeforeningen var gaaet ind, var det naturlige Grundlag for saadanne Angreb borte, hvorfor de efterhaanden ogsaa ganske forstummede. For øvrigt fik Udvalget da ogsaa positive Vidnesbyrd om, at dets Virksomhed paaskønnedes, idet det ved Industriudstillingen i Aarhus 1876 hædredes med Sølvmedaljen, og ved Danmarks Lærerforenings 2. almindelige Udstilling i København 1879 fik tildelt Hædersdiplom »for dets udmærkede Virksomhed ved Udgivelsen af god og billig Folkelæsning«.

Efter Raad, der gaves fra forskellige Sider, besluttede Udvalget straks efter sin Stiftelse at sætte et stort Kolporteringssystem i Gang for bogstavelig talt at give Folk Bøgerne lige i Hænderne og paa den virkningsfuldeste Maade bekæmpe den Masse daarlig, tildels endog direkte skadelig Literatur, som oversvømmede Landet og trak Pengene ud af Folks Lommer til ingen Nytte. I samme Hensigt udgav Udvalget ogsaa i sine første Aar en Række »Viser«, der solgtes enkeltvis til en Skilling ligesom de noksom bekendte Gadeviser. Udvalgets »Viser« var en Del af vore smukkeste fædrelandshistoriske og lyriske Digte, prydede udvendig med den gennem Skyerne nedfaldende Dannebrogsfane; ialt udgaves 36 Numre. Udvalget knyttede i Begyndelsen ikke ringe Forvent-

ninger til hele denne Kolporteringsvirksomhed og bestyrkedes deri ved den overordentlige Interesse, hvormed den blev omfattet og fremhjulpet paa nogle Steder, nemlig i Viborg Amt af Lærerne C. A. Thyregod og E. Sauter, i Skanderborg Amt af Lærer N. C. Rom, og i Vejle-Egnen af Forstander H. Rosendal, Vinding Højskole. Ved disse Mænds Iver og Varme for Sagen blev der virkelig paa de nævnte Steder i en Aarrække afsat et anseligt Antal Bøger og »Viser«; men i det store og hele holdt Resultatet ikke Maal med Udvalgets Ønsker, og Udgivelsen af »Viser« blev ikke fortsat efter 1870.

Paa et andet Punkt blev derimod Udvalgets Forventninger overtrufne. Skrifterne blev fra første Færd udgivet paa Subskription, og ved Hjælp af Opraab og Henvendelser til baade Enkeltmænd og Foreninger, bl. a. Folkeforeningens Filialer, Landboforeninger, Lærerforeninger, endvidere til Højskoler, Sogneraad og Byraad, lykkedes det i Løbet af et Par Aar at faa tegnet henved 3500 Subskribenter, hvad der under de daværende Forhold maatte regnes for et meget betydeligt Antal. Men det varede for øvrigt ikke længe, før Subskribenttallet igen begyndte at dale. Der kunde derfor nok være Anledning for Udvalget til at tage under alvorlig Overvejelse, om det burde fortsætte sin Virksomhed, efter at det ved Folkeforeningens Opløsning i 1872 havde mistet sit økonomiske Rygstød.

Som foran omtalt fik Udvalget eftergivet den Sum af 2500 Rdlr., som Folkeforeningen efterhaanden havde forstrakt det med som Driftskapital; men sammen med Foreningen ophørte selvfølgelig ogsaa de 300 Rdlr., som den aarlig havde ydet Udvalget til at bestride dets Bestyrelsesudgifter med — de

udrededes sidste Gang for Aaret 1872. Men desuden stod Udvalget i en Gæld paa 1500 Rdlr. til 3 Privatmænd, Grosserer D. B. Adler, Brygger J. C. Jacobsen og Godsejer J. Kjellerup til Visborggaard (Dr. Steenstrups Svoger), som havde indskudt hver 500 Rdlr. i Foretagendet som Laan; og endelig stod Udvalgets Hovedkommissionær, Boghandler G. E. C. Gad, i Forskud med en lignende Sum. Til Trods for, at Udvalgets Stilling saaledes ved Folkeforeningens Ophør var yderst vanskelig, besluttede man dog at prøve paa at fortsætte Virksomheden, der nu altsaa var blevet en aldeles selvstændig Institution, og det lykkedes da ogsaa inden længe at vinde et nyt økonomisk Grundlag for den.

For det første besluttede de tre Privatmænd at lade Udvalget tilbagebetale deres Tilgodehavende paa den Maade, at det leverede Bøger for Beløbet til Uddeling blandt Almueskolens Børn, til Sogne- og Skolebogsamlinger, Husholdnings- og lign. Foreninger, samt Kasernebogsamlinger, og Udvalget udsendte da i Febr. 1873 et »Tilbud« herom. Dette blev modtaget og benyttet med stor Glæde af de vedkommende, som indgav Begæringer om Bøger til et langt større Beløb, end der raadedes over. Det havde altsaa vist sig, at der virkelig var en ikke ringe Oplysningstrang til Stede, men ogsaa at den maatte have materiel Støtte for at kunne tilfredsstilles.

Dernæst lykkedes det Udvalget allerede for Aaret 1873 at opnaa en Understøttelse paa 300 Rdlr. fra den Raben-Levetzau'ske Fond, som fra nu af med største Velvilje blev gentaget Aar for Aar i over 30 Aar og derved skaffede Udvalget Erstatning for det aarlige Tilskud, der i de første Aar modtoges fra Folkeforeningen.

Endvidere blev der i Febr. 1874 af Direktør C. St. A. Bille, der som gammelt Medlem af Folkeforeningens Repræsentantskab havde bevaret en varm Interesse for Udvalgets Virksomhed, efter Aftale med Udvalget tilsendt en Række ansete Mænd rundt om i Landet en Opfordring til, for at støtte Udvalget og skaffe det et Tilskud til Driftskapitalen, at tegne sig som »overordentlige« Subskribenter for et Tidsrum af 5 Aar, saaledes at man betalte 10 Rdlr. aarlig i Stedet for den almindelige Subskriptionspris 2 Rdlr. Paa denne Maade lykkedes det for Aarene 1874—78 at tilvejebringe et aarligt Tilskud paa over 1000 Rdlr.

Det, som blev af størst Betydning for Udvalgets fremtidige økonomiske Stilling, var dog, at det i 1874 lykkedes at skaffe det et Tilskud paa Finansloven for 1874—75. I sit Andragende til Kultusministeriet, hvoraf en Afskrift ogsaa tilstilledes Finansudvalget, gør Udvalget Rede for, hvorledes det Tilbud, som forrige Aar var udsendt i Henhold til de tre Privatmænds Gave, havde virket og aabenbaret en Oplysningstrang i de mindre heldig stillede Samfundskredse, som det var ønskeligt at kunne tilfredsstille; Udvalget androg derfor om at faa bevilget en Sum af 1500 Rdlr. til at anvende paa samme Maade som de tre Privatmænds Gave, saa det derved kunde blive sat i Stand til at fortsætte Uddelingen af sine Skrifter som Gave eller til nedsat Pris. Det blev selvfølgelig Termansens Opgave at tale Udvalgets Sag i Rigsdagen, hvad han da ogsaa gjorde; for øvrigt blev der ikke fra nogen Side rejst Modstand mod Bevillingen, og den 26. Febr. 1874 skriver Termansen til Steenstrup: »I Formiddags har Finansudvalget enstemmig vedtaget, at Udvalget skal have 1500 Rdlr. Jeg har i dette Øjeblik haft en Samtale

med Berg, som tilstod, at han fra først af havde set paa Foretagendet med Uvilje, men at denne Uvilje var forsvundet efterhaanden. Det eneste, som han endnu havde lidt Mistanke til, var Rosenbergs Pen[1]); men da jeg jo havde let ved at faa ham til at indrømme, at der egentlig ikke var noget at sige imod, hvad der hidtil var flydt deraf, og jeg ligeledes med Sandhed kunde forsikre ham om, at baade De og jeg i den Henseende havde Øjnene med os, og at R. havde maattet taale en Del af vor Censur, samt at vi i den Retning ogsaa fandt ham mere medgørlig end de fleste Forfattere, lod han til fuldt at beroliges. Det glædede mig i Samtalens Løb at bemærke, at han havde vundet særlig Tillid til Dem.«

I Henhold til Bevillingen blev der nu i April 1874 udsendt »Tilbud« til Bedste for 1) Almueskolens og »Friskolens« Børn, 2) Husholdningsforeninger, Arbejderforeninger o. lign., 3) Sogne- og Skolebogsamlinger, og 4) Kasernebogsamlinger for Menige og Underofficerer; hertil kom allerede i Decbr. 5) Højskoleelever. I Tidens Løb er »Tilbudet« yderligere, Haand i Haand med tilsvarende Forhøjelser i de aarlige Bevillinger, udstrakt til Elever i Aftenskolen og paa Seminarierne, samt til Folkebiblioteker i Købstæderne og Bogsamlinger for Afholds-, Foredrags-, Ungdomsforeninger og lignende, for Ungdoms-

[1]) Dr. C. Rosenberg, som indtil da i Udvalgets Skrifter havde skrevet »Træk af Livet paa Island i Fristatstiden« samt en historisk Fremstilling af den i de Aar saa meget omtalte Arbejderforening »Internationale« og en lille Artikel om Maskinarbejdernes Strejke i Newcastle 1871. Bogen om »Internationale« blev skarpt angrebet af Bjørnbak i »Aarhus Amtstidende« for 30. Maj 1872 og stemplet som et politisk Partiskrift.

hjem, tekniske Skoler o. s. v., og endelig for Sygehuse, Arrester, Fattiggaarde, Arbejds- og Opdragelsesanstalter m. m. Overalt er det Hensyn fastholdt, som blev gjort gældende straks i Udvalgets første Andragende til Ministeriet, nemlig at Bevillingen udelukkende skal komme de mindre heldig stillede Samfundsklasser til Gode.

Netop for at kunne hjælpe dem mest, som trængte mest, indførte Steenstrup ved Fordelingen af Understøttelserne straks fra første Færd den Fremgangsmaade at anvende dem som Hjælp til Selvhjælp, saa at de, der var lidt bedre stillede, kom til at udrede en Brøkdel (1/2, 1/3 o. s. v.) af Bøgernes Pris, alt eftersom Forholdene var i hvert enkelt Tilfælde; da jo kun den Del af Prisen, som ikke blev betalt af Modtagerne, skulde dækkes ved Hjælp af Bevillingen, kunde denne altsaa paa denne Maade bringes til at række videre og hjælpe flere, end hvis alle fik Bøgerne helt gratis. Selvfølgelig førte Forvaltningen af de stigende Bevillinger ogsaa et voksende Arbejde med sig, især da Steenstrup med den ham iboende Grundighed og Samvittighedsfuldhed stræbte at faa saa nøjagtige Oplysninger som muligt for saaledes at kunne gøre Ret og Skel til alle Sider. I Bilag III er der givet en Oversigt over Anvendelsen og Fordelingen af den store Sum, der i Aarenes Løb er blevet bevilget Udvalget til Udbredelse af dets Skrifter i de mindre heldig stillede Samfundskredse.

Siden Finansaaret 1899—1900 har disse Bevillingers Størrelse været 17.000 Kr. aarlig. Men desuden er der siden 1878—79 aarlig blevet bevilget Udvalget 1000 Kr. som Bidrag til Skrifternes Udstyrelse med Kort og Billeder, og endelig har det i en længere Aarrække faaet bevilget et Tilskud til sine Be-

styrelsesudgifter, siden 1899—1900 2000 Kr. aarlig, saaledes at der altsaa siden nævnte Finansaar er bevilget Udvalget ialt 20.000 Kr. aarlig. Af disse kan dog altsaa kun de 1000 Kr. til billedlig Udstyrelse og de 2000 Kr. til Bestyrelsesudgifter siges at være et direkte Tilskud til Udvalgets Virksomhed, medens Anvendelsen af de 17.000 Kr. kan udtrykkes paa den Maade, at Staten hvert Aar køber Bøger for denne Sum hos Udvalget, hvad der dog selvfølgelig er af største Betydning for Udvalgets økonomiske Stilling i det hele.

Efterat det saaledes var lykkedes Steenstrup, takket være den Tillid han nød til alle Sider, at faa lagt en ny økonomisk Grundvold for Udvalgets fortsatte Virksomhed, skred denne jævnt og stilfærdigt fremad, indtil Døden begyndte at gøre sin Høst blandt Medlemmerne. Som før nævnt døde M. Hammerich i 1881 (20. Septbr.) efter 15 Aars ivrig Deltagelse i Arbejdet. Steenstrup gav ham det Eftermæle, at »hans Interesse for vor Opgave var ikke blevet svækket i Aarenes Løb; skønt Arbejdet til kunde være trættende og kræve megen Taalmodighed, har han trofast holdt ud uden at svigte og uden at beklage sig, og det under Forhold, hvor de fleste vilde trække sig tilbage. Jeg har altid følt mig ham dybt taknemlig, fordi han saaledes blev ved med lige venligt Sind at deltage i en Virksomhed, som hans ansete Navn straks var en Støtte for.

Selv om vi skulde komme til at gøre et heldigt Valg, naar hans Plads i Udvalget skal søges udfyldt, vil der være meget af, hvad der var ham ejendommeligt, hans fine, øvede Smag for alt ægte skønt, særlig i Brugen af Modersmaalet som Udtryk for klare Tanker, som vi ikke vil faa erstattet fuldtud.«

Hammerichs Plads blev dog ikke udfyldt, skønt der blev forhandlet derom paa et Udvalgsmøde i Begyndelsen af næste Aar. Atter gik der nu en Aarrække, under hvilken Samarbejdet fortsattes i det vanlige Spor, indtil Døden paa ny bankede paa, for i Løbet af kun fem Fjerdingaar at berøve Steenstrup alle de tre tilbageværende gamle Medarbejdere.

Først døde Fjord den 4. Jan. 1891, meget pludselig. »Hvor lidet han«, skriver Steenstrup til Termansen, »saa arbejdede i Udvalgets Sager — De husker, at han for mange Aar siden har stillet det som Betingelse at være fri for enhver Deltagelse i det literære Arbejde — mener jeg, at Udvalget vil savne hans Erfaring og trofaste Vennesind.«

Fjords Død gav paa ny Anledning til, at Spørgsmaalet om et nyt Medlems Optagelse i Udvalget kom under Overvejelse, og denne Gang blev det til Alvor, idet Direktør ved Statsanstalten for Livsforsikring A. Andresen i April 1891 erklærede sig villig til at indtræde; han havde allerede i en lang Aarrække leveret betydningsfulde Bidrag til Udvalgets Skrifter, især ypperlige Oversættelser af Ch. Dickens's Romaner og Fortællinger (»Pikvik-Klubben«, »David Copperfield«, »Et Juleeventyr«, »Faarekyllingen ved Arnen« m. m.), og desuden forskellige mindre Afhandlinger fra Teknikens Omraade, bl. a. »James Watt og Dampmaskinen«.

Det næste Tab, Udvalget kom til at lide, var, at Prof. H. V. Rasmussen døde den 13. Novbr. 1891, ligesom Fjord ret uventet, efter kun faa Dages Sygdom. Samtidig var det ogsaa begyndt at gaa ned ad Bakke med Termansens Helbred, idet en Influenza, der allerede havde plaget ham den foregaaende Vinter, nu tog fat igen med forøget Styrke; hans Kræfter tog mer og mer af, og hen paa Foraaret var det klart for alle hans Omgivelser, at det stundede mod Enden. Da Steenstrup gennem et Brev fra Forstander L. Schrøder, Askov, var kommet til Klarhed over, at hans Tilstand ikke lod meget Haab tilbage, sendte han ham sidst i April følgende varmt følte Afskedsbrev, der er et smukt og hjærteligt Udtryk for den Hengivenhed, han nærede for ham:

»Kære Hr. Termansen!

Schrøder har fortalt mig om det Besøg, han med sin Hustru og la Cour har gjort Dem, og jeg ved saaledes, at De er forberedt paa at gaa bort inden lang Tid. Er det saa Guds Vilje, maa jeg jo bøje mit Hoved; men jeg vilde saa gærne have beholdt Dem som den gamle kære trofaste Medarbejder. Hav Tak, fordi De i de mange, mange Aar har været Udvalgets Støtte, af Kærlighed til det danske Folk og af oprigtig og inderlig Interesse for alt det gode i Menneskelivet. Og hav Tak for det Venskab og den Hengivenhed, De har vist mig og mine! Min Hustru tager Del i min Taksigelse med et fuldt Hjærte.

Dermed Gud befalet i Liv og Død! Men jeg opgiver endnu ikke Haabet.

Deres inderlig hengivne

M. Steenstrup.«

Termansens Død indtraf den 9. Maj 1892. Det var en kær Pligt for Steenstrup og Andresen at besørge det Brudstykke af en Levnedsskildring af Abraham Lincoln, som Termansen havde efterladt sig, udgivet blandt Udvalgets Skrifter.

Dette sidste Dødsfald var en Maning om at faa bragt en Tanke til Udførelse, som alt tidligere havde været fremme i Udvalget. Steenstrup var jo nu en Mand paa 70 Aar, og Andresen var i alt Fald til Aars og havde desuden kun været Medlem saa kort. For alle Tilfældes Skyld fandt man det da rigtigst i Juli 1892 at tilstille Kultusministeriet en Erklæring om, at ifald Udvalget nogen Sinde blev nødt til at standse sin Virksomhed, betragtede det alt, hvad det til den Tid maatte være Ejer af, som tilhørende Samfundet; i paakommende Tilfælde vilde altsaa Ministeriet kunne træffe Afgørelse om, hvorledes Udvalgets store Beholdning af Skrifter skulde anvendes.

Det blev dog forundt Steenstrup at overleve den sidste af sine gamle Fæller med mere end 12 Aar, og til Trods for de Vanskeligheder, som især forvoldtes ved hans svækkede Syn, men naturligvis ogsaa ved den med Alderen følgende almindelige Aftagen af de rent legemlige Kræfter, fortsatte han dog trolig Arbejdet, skønt han nu for en meget stor Del var henvist til yngre Kræfters Hjælp, f. Eks. til Forelæsning af Manuskripter og Bøger, Brevskrivning m. m. I Juni 1893 styrkedes Udvalget ved Optagelsen af Docent ved Polyteknisk Læreanstalt Kr. Prytz, og det hermed skabte Tremandsudvalg blev da staaende, saa længe Steenstrup levede.

Til Trods for den Stilfærdighed og Bramfrihed, hvormed Steenstrup ledede Udvalgets Virksomhed, var denne dog for betydningsfuld til ikke ogsaa a

vække Opmærksomhed i Udlandet. At dette skete for Norges og Sverrigs Vedkommende, er der selvfølgelig ikke noget forunderligt ved; men en stor Glæde for Steenstrup var det paa hans gamle Dage at erfare, at hans Arbejde ogsaa syd for Østersøen havde vakt Interesse blandt Oplysningsvenner. Professor G. Hamdorff i Malchin (Meklenborg) skrev gentagne Gange i tyske Blade udførlige og forstaaende Artikler om Udvalgets Virksomhed og udtalte Ønsket om, at Myndighederne i hans store Fædreland vilde vise den samme Offervillighed overfor tilsvarende Bestræbelser som den danske Regering og Rigsdag. Endvidere skyldtes det Hamdorff, at Steenstrup i 1901 blev udnævnt til Æresmedlem af det tyske »Comenius-Selskab«, hvis Virksomhed i mangt og meget svarer til det danske Udvalgs. »Hvad De i Deres lange Liv«, skriver Hamdorff til ham i den Anledning, »har gjort for Deres Folks Aandsdannelse som Formand for »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme«, vil Deres Fædreland aldrig glemme Dem. Og de Tilskyndelser, De har givet i Danmark, virker ogsaa i andre Lande. Paa Aandens Omraade er der jo, Gudskelov, ingen adskillende Skranker«. Og ved Steenstrups Død skrev Hamdorff endnu i et tysk Oplysningsblad en forstaaende Skildring af hans Liv og Virken.

Stiftelsen af »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« og Ledelsen af dets Virksomhed maa for saa vidt siges at være Steenstrups Hovedværk, som

han anvendte 38 Aar af sit Liv paa dette Arbejde og det satte sig Frugt i Udgivelsen af talrige, meget udbredte og gode Skrifter. Og at dette Arbejde har været af stor Betydning for Folket i sin Helhed, især dog for Landboerne, kan heller næppe omtvistes; ad mangfoldige Veje er Udvalgets Bøger trængt ud blandt den store Befolkning og har der bidraget til Oplysningens Fremgang og Aandslivets friere Udfoldelse samt til at vække og styrke den nationale Aand og Bevidsthed, som jo var det Maal, Steenstrup fra først af havde sat sig. Det tør derfor siges uden Overdrivelse, at han gennem sin Virksomhed i »Udvalget for Folkeoplysnings Fremme« har gjort et væsenligt og værdifuldt Indskud i Bestræbelserne for at lægge en ny Grund for det danske Folks fortsatte Tilværelse som selvstændig Nation efter det store Nederlag i 1864, og at han fortjener sin Del af Æren og Takken for, at Folket har kunnet rejse sig igen efter sit dybe Fald i hint Ulykkens Aar.

Den Agtelse for og Tillid til Udvalgets Virksomhed, som Steenstrup ved sin Ledelse havde skabt og befæstet i den offentlige Mening, gav sig ved hans Død et klart Udslag deri, at det ikke voldte nogen Vanskelighed at finde nye Former for Arbejdets Fortsættelse. Daværende Kultusminister J. C. Christensen, som alt tidligere paa forskellig Maade havde vist Udvalget sin Interesse og Velvilje, gik nemlig uden Betænkelighed ind paa at søge den aarlige Bevilling paa Finansloven til det fortsat, hvorved altsaa det økonomiske Grundlag for Virksomheden var sikret; og dernæst erklærede tre nye Mænd sig paa Henvendelse derom for villige

til at træde ind i Udvalget, der saaledes fra Efteraaret 1904 har bestaaet af Direktør A. Andresen, Seminarielærer J. Jeppesen, Professor Kr. Prytz, Højskoleforstander H. Rosendal, samt Professor Dr. F. Rønning, der overtog Hvervet som Formand.

Bilag I.

Fortegnelse over de Forfattere, der har skrevet under Navn i „Dansk Maanedsskrift".

C. F. Allen.
Kr. A. E. Arentzen,
J. Aschlund.

J. H. Bang (Overlærer),
A. Bauer (stud. chem.),
F. Beck,
F. Bille,
S. Birch,
S. P. Vilh. Birkedal,
M. C. F. Curtius Bladt (cand. phil.),
Otto E. Blom,
Georg M. C. Brandes,
Chr. H. Brasch,
S. F. Bætzmann (Nordmand, Forfatter og Journalist).

C. Carstensen,
H. N. Clausen.

V. Dahlerup (Præst),
J. B. Daugaard,
Chr. Dorph (Adjunkt),
B. Dunker (Nordmand, Regeringsadvokat).

Edv. Erslev,
D. F. Eschricht.

A. K. Fabricius,
A. G. Fich,
L. E. Fog,
C. J. Fogh,
J. Georg Forchhammer,
Johs. N. G. Forchhammer,
Chr. Friderichsen (N. C. Frederiksen),
J. C. V. Funch (Præst).

Johan D. N. B. Grundtvig,
Svend H. Grundtvig.

J. F. Hagen,
M. Mørk Hansen,
Th. Hansen (stud. theol.),
Th. V. L. Hansen,
P. S. V. Heegaard,

Severin Hertzsprung (cand. mag.),
Johs. Helms,
H. A. Hertz,
G. Th. Hindenburg,
C. P. Holbøll,
P. Edv. Holm,
E. Møller Holst,
J. L. Chr. Holst,
P. Holten (cand. jur., Kammerraad),
N. L. Høyen.

C. L. Chr. Irminger,
Sigurdur Jónasson (Student),
Nic. Jacobsen (cand. theol.).

Chr. A. H. Kalkar,
J. Koch,
Fr. Kragerop (cand. theol.).

Carl G. Lange,
Joh. M. C. Lange,
Julius H. Lange,
Hartvig M. Lassen (Nordmand, Literaturhistoriker).
A. L. C. Listov,
E. A. J. Lobedanz,
C. C. Lorenzen,
E. C. A. Løffler.

Th. E. Manicus,
J. G. Meydell (Nordmand),
Chr. K. F. Molbech,
Johs. Moldenhawer,
O. F. Müller (Højesteretsassessor).

Johan Neergaard (polyt. Kand., Godsejer).

P. L. Panum,
S. W. V. Pfaff,
C. A. Th. Piil,
J. C. L. Plenge.

N. F. Ravn,
L. Rasmussen (stud. philol.),
Julius Rée,
J. Th. Reinhardt,
H. J. Rink,
C. H. Rosen (Grønlands Missionær),
C. F. V. M. Rosenberg,
R. Rothe.

Soph. C. F. Schandorph,
C. Henrik Scharling,
H. William Scharling,
E. Chr. Schebel,
E. Schiern (Officer),
Fr. E. A. Schiern,
P. Schoubye (Adjunkt),
C. E. Secher,
F. Selmer (cand. theol.),
C. W. Smith,
L. Sodemann (Fuldmægtig),
J. Japetus S. Steenstrup,
Mathias G. G. Steenstrup,
R. Stochholm,
E. Suenson (d. yngre),
J. Thor Sundby,
H. Sødring (cand. jur.),
H. J. J. Sørensen (Præst),
Severin Sørensen (Adjunkt).

Grimur T. Thomsen,
L. Thomsen (cand. theol.),
H. Fr. A. Topsøe,
J. C. Tuxen (den ældre).
N. E. Tuxen.

J. L. Ussing.

Johannes Vahl,
R. P. Kr. Varberg,
Varberg (Officer),
Chr. Th. Vaupell,
Otto Fr. Vaupell.
E. C. Werlauff,
A. F. Krarup Vilstrup,
Fr. Winkel-Horn,
Aug. Wolff (Officer),
Chr. Wulff (Søofficer),
D. H. Wulff.

Anmærkning. Ved de Navne, der ikke findes i Biografisk Leksikon, er Forfatterens daværende Stilling tilføjet i Parenthes.

Bilag II.

Fortegnelse over Forfattere, der har skrevet under Mærke i „Dansk Maanedsskrift“, med Henvisning til Aarstal og Bind, hvori de paagældende Artikler findes.

C. F. Allen — »C. F. A.« — 1860 II.

Otto E. Blom — »p. a.« — 1855 II. 1856 III. 1857 VI. 1859 I. 1860 I. 1861 I. 1867 II. 1868 I.

— — »5«. — 1858 VIII.

H. Brøchner — »r« — 1858 VII.

B. E. Bülow — »**« — 1860 I.

Redaktør C. Carstensen — »n« — 1861 II.

Protokolsekretær i Højesteret Christensen — »I—n« — 1858 VII.

B. Dunker (Nordmand) — »B« 1866 II. S. 157 og 317.

Edv. Erslev — »v« — 1861 I. 1862 II. 1863 I.

— — »13« — 1861 II. 1862 I. II. 1863 I.

— — »A—n« — 1863 I.

— — »—v« — 1861 I. 1866 I.

C. J. Fogh — »F« — 1858 VII.

Joh. N. G. Forchhammer — »F.« — 1862 I.

J. G. Forchhammer — »G. F.« — 1855 II.

Joh. D. N. B. Grundtvig — »J. F.« — 1867 I.

Student N. Hancke — »nh« 1861 II.

P. S. V. Heegaard — »A« — 1864 II.

J. L. C. Holst — »B« — 1861 I. 1865 II. 1866 I. II. 1867 I.

— — »t« — 1864 I. 1865 I.

C. A. E. Jessen — »s« — 1867 I,

Godsejer J. Kjellerup — »I« — 1860 I.

E. C. L. Koefoed (Ingeniørofficer) — »L. K.« — 1865 I. 1866 I.

A. Fr. Krieger — »***« — 1856 III. S. 270 (»Har den holstenske Provindsialstænderforsamling Adgang til at forhandle Fællesanliggender«).

1866 I. S. 397 (»Den holstenske Budgetsag«).

— — »†« 1860 I. S. 165 (»Fru Récamier af Guizot«).

— — »T—s« — 1861 I. S. 223 (»Breve af I. P. Mynster. Udgivne af hans Søn«).

— — »Verecundus« — 1861 I. S. 325 (»Theatret. 1. Det gaar gaar tilbage med Fremtiden. 2. Qvindens Vaaben. 3. Holbergs Barselstue«).

— — »O—s« — 1863 I. S. 97 (»Rigsraadsvalgloven og John Stuart Mill«).

— — »V. S.« — 1865 I. S. 206

(»Nogle Betragtninger i Anledning af Skrifterne om Aarsagerne til Danmarks Ulykker«).
— — »46.« — 1865 I. S. 754 (»Theatersaisonen 1864—1865«).
— — »A. D. N.« — 1865 II. S. 347 (»Femtende-September-Tractaten og Gasteiner-Overenskomsten eller Napoleon den Tredies Alternativer. Udtogsviis meddelt efter Dechamps.«)
A. L. C. Listov — »A—s« — 1857 VI. 1858 VII. 1861 II. 1863 I. 1865 II.
A. J. Chr. E. Madsen (Artilleriofficer) — »—m« 1864 II. 1865 I. 1866 II. 1867 II.
— — »V. P.« 1866 I.
— — »Gh« — 1867 I.
Prof. C. Manicus — »C. Hinrichsen« — 1864 II.
Th. E. Manicus — »E. M.« — 1861 I. 1863 I. II. 1864 I. II. 1865 I. II. 1866 I. 1867 II.
C. O. E. Normann — »N—n« — 1862 I.
Jul. Poulsen (Præst) — »X« — 1865 II. 1866 I. 1867 I.
Ramlau (fhv. Købmand) — »R« — 1863 II.
C. F. V. M. Rosenberg — »C. R.« — 1857 VI. 1858 VII. VIII. 1859 I. II.
— — »g« — 1861 I.
— — »—g.« — 1861 II. 1862 I.
— — »r« — 1862 II.
— — »—g—« — 1864 II. 1865 I.
P. J. Schaumburg (cand. jur.) — »Schg« — 1861 II.
E. Chr. Schebel — »E« — 1868 II.
L. Sodemann — »N« — 1867 I. II.
Japetus Steenstrup — »O*4« 1855 I.
— — »J. U.« — 1857 VI. 1862 I.
M. G. G. Steenstrup — »—tt—« — 1855 II. 1857 VI. 1858 VII.
— — »Aries« — 1861 II.
D. Svendsen (Præst) — »Sv« — 1858 VIII. 1860 II.
Grimur Thomsen — »N. D. F.« — 1855 II.
J. Vahl — »W« — 1859 II. 1861 II. 1863 II.
Kammerherre Wichfeld — »—l—« — 1856 III.

Anmærkning. Ved enkelte andre Mærker, der er benyttede af anonyme Forfattere, har Navnet ikke kunnet oplyses.

Bilag III.

Sammenfattende Oversigt

over Anvendelsen af de

Udvalget for Folkeoplysnings Fremme

paa Finanslovene 18⁷⁴/₇₅—19⁰⁴/₀₅ tilstaaede Beløb, ialt 308.200 Kr. til Udbredelse af dets Skrifter i Samfundets mindre heldig stillede Kredse.

Ved Hjælp af Bevillingerne er der uddelt Bøger til en samlet Bogladepris af ... 431.508 Kr. 27 Øre.

Heraf har Bevillingerne dækket	**308.200 Kr.**	**„ Øre**
og Modtagerne har udredet	**117.676 —**	**83 —**
medens Udvalget selv har skænket Bøger for	**5.631 —**	**44 —**
Ialt...	**431.508 Kr.**	**27 Øre.**

Modtagerne af de i Henhold til Udvalgets »Tilbud« ved Hjælp af Finanslovbevillingerne uddelte Boggaver fordeler sig paa følgende Maade:

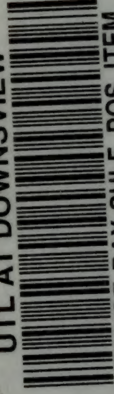
	Af Bogladeprisen er dækket ved Bevillingerne (og skænket af Udvalget)	Af Bogladeprisen er betalt af Modtagerne
I. Folkebiblioteker, Sognebogsamlinger, Læseforeninger, Oplysningsselskaber o. lign.; Bogsamlinger for Børn i Borger- og Folkeskoler og dermed ligestillede Skoler (f. Eks. Friskoler paa Landet), Børnehjem, Søndagsskoler og lign.; Flidsbelønninger og Bøger til Uddeling gratis eller mod ringe Betaling til Børn i de nævnte Slags Skoler	50.174,49	16.405,35
II. Bogsamlinger for kristelige Foreninger for unge Mænd og Kvinder, Arbejderforeninger, forskellige »Hjem« (Ungdoms-, Sømands-, Arbejder-, Svende-, Lærlinge-, Tjenestepigehjem o. s. v.); Afholds-, Ungdoms-, Forbrugs-, Haandværker- og Industriforeninger, tekniske Skoler; gensidige Hjælpeforeninger, Højskolehjem, Højskole- og Landboforeninger m. m...	14.158,79	1.916,03
At overføre...	64.333,28	18.321,38

	Af Bogladeprisen er dækket ved Bevillingerne (og skænket af Udvalget)	Af Bogladeprisen er betalt af Modtagerne
Overført...	64.333,28	18.321,38
III. Militære Bogsamlinger (for Underofficerer og Menige, Vagtstuer, Garnisonssygehuse, Soldaterhjem)........................	16.709,28	108,78
IV. Folkehøjskolernes, Landbrugsskolernes og lignende Skolers (f. Eks. Sømands-, Husholdnings-, Havebrugs-, Fortsættelsesskolers) Elever, Bogsamlinger og Lærere	187.236,06	86.428,72
V. Bogsamlinger for Arresthuse, Sygehuse og Hospitaler, Arbejdsanstalter, Fattiggaarde, Aandssvageanstalter, milde Stiftelser o. lign.	11.349,54	2.662,04
VI. Aftenskoleelever	2,909,52	1.078,60
VII. Seminariernes Elever og Bogsamlinger; Folkeskolelærere paa Landet	18.645,73	8.963,07
VIII. Bogsamlinger for Danske i Udlandet.....	89,80	— —
IX. Bogsamlinger for Sømænd	945,27	114,24
	302.218,48	117.676,83
Til Brug i Bogsamlingerne leveres Skrifterne indbundne i Skolebind med Skindryg, hvortil er udredet af Bevillingerne	11.612,96	— —
Ialt...	313.831,44	117.676,83

BILLEDER.

INDHOLD.

Bilag.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 02 07 14 006 8